

T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EDİRNE'DEKİ BULGAR MEKTEPLERİ

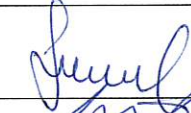
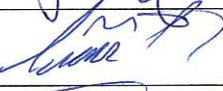

GÜL HAYMANA

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ AZİZ TEKDEMİR

EDİRNE, 2018

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gül HAYMANA tarafından hazırlanan “Edirne’deki Bulgar Mektepleri” konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **03.09.2018 Pazartesi** günü saat **13:30** 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * Kabul Edilmesine ~~OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Neriman Hacısalihoğlu	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Şiraz TEDEBER (Danışman)	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Bekir YILDIRIM	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10213650
Yazar Adı / Soyadı	GÜL SAVRAN
T.C.Kimlik No	16049708128
Telefon	5424436000
E-Posta	gulhaymana@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Edirne'deki Bulgar Mektepleri
Tezin Tercümesi	Bulgarian Schools at Edirne
Konu	Tarih = History
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2018
Sayfa	142
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ AZİZ TEKDEMİR
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

01.10.2018

İmza:

Tezin Adı: Edirne'deki Bulgar Mektepleri

Hazırlayan: Gül HAYMANA

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğunda her azınlık grup kendi eğitim kurumlarını oluşturup kendi dillerine ve inandıkları dine göre çocuklarına eğitim veriyordu. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu içerisinde ilk zamanlardan itibaren azınlık ve yabancı okulların açılmasına imkân sağlamıştı. Uzun yıllar Osmanlı egemenliğinde yaşamış olan Bulgarlar bazı büyük devletlerin de desteğiyle özellikle XIX. yüzyılın başlarından itibaren Başkent İstanbul başta olmak üzere devletin çeşitli yerlerinde kendi okullarını açmaya başlamıştı.

Edirne gerek Bulgarların yaşadıkları bölgeye yakınlıktan gerekse de belli bir Bulgar nüfusu barındırmasından dolayı çeşitli derece ve niteliklerde birçok okula sahip oldukları yerlendendi. Farklı inanç ve etnik gruplara sahip olan Edirne'de her mahalledeki çeşitlilik hangi okulun açılıp açılmayacağı sorusuna ve sorununa yol açıyordu. Dolayısıyla Osmanlı idarecileri zaman içinde azınlık ve yabancı okulların getirdiği bazı standart ve nizamnamelerle kontrol altına almaya çalışmışsa da bu konuda tam başarı sağlayamamıştı.

Anahtar Kelimeler: Bulgarlar, Okul, Edirne, Osmanlı, Eğitim

Name of the Thesis: Bulgarian Schools at Edirne

Prepared by: Gül HAYMANA

ABSTRACT

Although the Ottoman Empire paid attention to education, it lacked a certain education system. Thus, each minority group formed its own educational institutions and trained their own language and children according to the belief they believed. This situation enabled the opening of minority and foreign schools in the Ottoman State as of the earliest times. Having lived for many years under Ottoman rule, The Bulgarians began to open their own schools in various parts of the state, especially in the capital Istanbul, with the support of some great states, especially since the beginning of the 19th century.

In addition to the proximity of the the regions where Bulgarians lived, Edirne was also a place with many schools of varying degrees and qualities due to the presence of a certain Bulgarian population. In Edirne, which has a cosmopolitan structure, people from different ethnic backgrounds live in every neighborhood and neighborhood, and so, from time to time, which school could not be opened in that region led to problems. Therefore, Ottoman administrators tried to control over time with some standards and regulations brought by minority and foreign schools, but they could not attain success completely.

Key words: Bulgarians, Schools, Edirne, Ottoman, Education

ÖN SÖZ

Bulgarlar beş yüzyıldan fazla bir süre Osmanlı Devleti'nin idaresi altında bulunmuşlardır. Bu kadar yıl Osmanlı müsamahası sayesinde varlığını sürdüren Bulgarlar tıpkı diğer milletler gibi milliyetçilik akımından etkilenmiş ve süreç içerisinde bağımsız olmuştur. Hiç şüphe yok ki Bulgarlarla ilgili gerek müstakil gerekse dolaylı olarak bugüne kadar çeşitli konularda yüksek lisans ve doktora çalışmaları olmasına rağmen Edirne'deki Bulgar mektepleri ile ilgili detaylı bir çalışma görülmemektedir. Bu konuya çeşitli kaynaklarda dolaylı ve kısa olarak değinilse de yeterli değildir.

Çalışmamızda Osmanlı idaresinde yaşayan Bulgarların, gerek uluslararası bir takım sebepler ve gerekse Osmanlı Tanzimat döneminin etkisiyle hem toplumsal hem de eğitim alanında geçirdikleri değişimler değerlendirilmiştir. Ancak bu çalışmayı yapmadaki temel amacımız Edirne de hatırı sayılır bir nüfusa sahip olan Bulgarların 1870-1910 yılları arası burada açmış oldukları okulları tespit etmek, bu okulların açılış aşamaları ve yürüttükleri eğitim faaliyetlerini ortaya koymaktır.

Yapmış olduğumuz çalışma da genel olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivinin İrade-i Adliye ve Mezahip, Bab-ı Ali Evrak Odası, Dâhiliye Mektub-i Kalemi, İrade-i Dâhiliye, Maarif Nezareti Mektub-i Kalemi, Şura-yı Devlet, Yıldız Resmi Maruzat, Tedrisat-ı Hususiye Kalemi, Mekatib-i Gayrimüslime ve Ecnebiyye Müfettişliği ve Tedrisat-ı Aliye Kalemi fonlarından yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmamızda yer alan istatikselsel bilgiler için ise Edirne Salnameleri ve Maarif Salnameleri'nden yararlanılmıştır. Bunların yanında çeşitli araştırma eserleri ve makaleler de incelenmiştir. Özellikle Osman Ergin'in Türkiye Maarif Tarihi, İlknur Polat Haydaroğlu Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar, Şamil Mutlu Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları, Hidayet Vahapoğlu Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar ve Ratıp Kazancıgil-Nilüfer Gökçe-Ender Bilal, Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) 1361-2005 gibi eserlerden faydalanıldı ve çalışmanın içeriğini oluştururken yine bu eserler dikkate alındı.

İmkânların yetersizliği nedeniyle Bulgar arşivlerine bakılamamış ve Bulgar diline tam hâkim olunamadığı için yanlış değerlendirmelerde bulunmamak adına bu

kaynaklardan faydalanılamamıştır. Ayrıca çalışmamızın başında Edirne Bulgar okullarında yetişen misyoner kişiler varmı? Varsa bunların faaliyetleri nelerdi ve nerelerdeydi bunları tespit etmeyi hedefledik. Ancak ulaşabildiğimiz arşiv belgelerinde böyle bilgilere rastlanmamıştır.

Çalışmamızın metin kısmı 4 bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde konuya hazırlık ve genel bir bilgi olması bakımından Osmanlı devletinde klasik dönem okulları ile eğitimlerinden, devamında da eğitimin modernleşme sürecinden ve eğitimle ilgili yapılan çeşitli düzenlemelerden bahsedildi. II. Bölümde ise çalışacağımız coğrafya olan Edirne'nin eğitim tarihi, Edirne'de Müslüman ve Gayrimüslim eğitimi kısaca ele alındı. III. Bölümde Edirne de Bulgar Cemaati'nin durumu, Bulgar milliyetçiliğinin doğuşu ve misyonerlik faaliyetlerine değinilip, Edirne merkezdeki Ortodoks ve Katolik Bulgar okullarından bahsedildi. Çalışmamızın son bölümü olan IV. Bölümünde ise Edirne civarındaki Bulgar mektepleri hakkında bilgiler verildi. Ayrıca çalışmamızın son iki bölümünde, gayrimüslimlerin okul açabilmesinin şartlarına, okulların nasıl finanse edildiğine ve okul açmak için nasıl izin alındığına arşiv kaynakları ışığında açıklık getirildi.

Bu noktada çalışmamızın konusunun belirlenmesinden son anına kadar her zaman yanımda olup, benim böyle bir çalışma yapmama vesile olan çok kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Aziz TEKDEMİR'e ve onun nezdinde tezimi savunma fırsatı bulduğum Dr. Öğr. Üyesi Bülent YILDIRIM ve Dr. Öğr. Üyesi Neriman Ersoy Hacısalihoğlu hocalarıma sonsuz teşekkür ederim. Yine gerek yüksek lisans ders aşaması gerekse tez döneminde benden hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen Trakya Üniversitesi Tarih bölümünün değerli hocalarına teşekkürü bir borç bilirim. Osmanlı arşivinde geçirdiğim süre zarfında her zaman yol gösteren Hakan ENGİN'e ve böyle uzun bir süreçte bana her zaman ve her konuda destek vermiş olan ailem ve eşim Hakan SAVRAN'a anlayışlarından ötürü ne kadar teşekkür etsem azdır.

EDİRNE

2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
RESİMLER	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM	4
OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİM	4
A. OSMANLI DEVLETİ'NDE KLASİK DÖNEM EĞİTİM SİSTEMİ	4
1. Dini Eğitim Kurumları	4
a. Mektepler	4
b. Medreseler.....	6
2. Saray ve Orduda Eğitim Kurumları	8
a. Saray Mektepleri	8
b. Askeri Mektepler	11
c. Diğer Mektepler	12
3. Gayrimüslim Mektepleri	12
B. OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİMİN MODERNLEŞME SÜRECİ	14
1. Tanzimat Öncesi Eğitim.....	14
2. Tanzimat Dönemi Eğitim.....	16
3. Tanzimat Döneminde Azınlık ve Yabancı Okulların Genel Durumu	19
II. BÖLÜM	22
EDİRNE'DE EĞİTİM HAYATI	22
A. EDİRNE'DE MÜSLÜMAN EĞİTİM KURUMLARI	22
1. Edirne Sıbyan Mektepleri	22
2. Edirne Medreseleri	24
B. EDİRNE'DE GAYRİMÜSLİM VE YABANCI EĞİTİMİ	27
1. Edirne'de Gayrimüslim Eğitimi	27
2. Edirne'de Yabancı Okullar	29
III. BÖLÜM	31
EDİRNE MERKEZDE BULGAR OKULLARI	31

A.	XIX. YÜZYILIN BAŞLARINA KADAR BULGARLARIN DURUMU	31
1.	Edirne Bulgar Cemaatinin Durumu	32
2.	Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu	33
3.	Bulgar Milliyetçiliğini Destekleyen Misyoner Faaliyetleri	35
A.	EDİRNE MERKEZ BULGAR ORTODOKS OKULLARI	38
1.	Kirişhane Bulgar Okulu	38
2.	Kıyık Bulgar Okulu.....	43
3.	Kaleiçi Bulgar Okulu	46
4.	Yıldırım Bulgar Okulu	55
5.	Sırık Meydanı Bulgar Okulu.....	58
6.	Topkapı Mevki Bulgar Okulu.....	59
B.	EDİRNE MERKEZ BURGAR KATOLİK OKULU	63
	Balık Pazarı Mevkii'nde Bulgar Katolik Okulu (Polak Katolik Mektebi).....	63
	EDİRNE SANCAK VE KAZALARINDA BULUNAN BAZI BULGAR OKULLARI	73
A.	BULGAR ORTADOKS OKULLARI	73
1.	Dedeğaç Sancağı ve Bulgar Okulları	73
2.	Kırkkilise Sancağı Bulgar Okulları.....	76
3.	Cisr-i Mustafa Paşa Kazası Bulgar Okulu	83
4.	Dimetoka Kazası Bulgar Okulları.....	88
5.	Gümülcine Sancağı Bulgar Okulları	89
a.	Darıdere Kazası Bulgar Okulu.....	90
b.	Gümülcine Kazasında Bulgar Okulu Açma Teşebbüsü.....	90
c.	Ahiçelebi Kazası Bulgar Okulları	91
d.	Sultanyeri Kazası Bulgar Okulu	106
	SONUÇ	111
	KAYNAKÇA.....	113
	EKLER	125

TABLOLAR

Tablo 1: Edirne Medreseleri.....	25
Tablo 2: Kirişhane’de Yapılacak Okul İçin Yardımda Bulunanların Listesi.....	39
Tablo 3: Kirişhane’deki Bulgar Okulunun 1882-1900 Yılları Arası Öğretmen İsimleri ve Öğrenci Sayıları.....	39
Tablo 4: Kıyık’ta Bulgar Okulunun 1882-1900 Yılları Arasında Öğretmen İsimleri ve Öğrenci Sayıları.....	44
Tablo 5: Kaleiçi Bulgar Okulunun 1882-1900 Yılları Arası Öğretmen İsimleri, Okutulan Dersler ve Öğrenci Sayıları.....	44
Tablo 6: Yıldırım Bulgar Okulunun 1882-1900 Yılları Arası Öğretmen İsimleri ve Öğrenci Sayıları.....	56
Tablo 7: Sırık Meydanı Bulgar Okulunun Yıllara Göre Öğretmen İsimleri ve Öğrenci Sayısı.....	58
Tablo 8: Bulgar Katolik Erkek Okulunda 1883-1894 Yılları Arası Okutulan Derslerin ve Hocaların İsimleri.....	58
Tablo 9: Muslihiddin Mahallesiindeki Bulgar Okulu İçin Yardımda Bulunanların Listesi.....	75
Tablo 10: Tırnova Kasabasının Bulgar Ortodoks Nüfusu, Rüştiye ve İptidai Kısımlarının Öğrenci Mevcudu ve Okulun Açıldığı Tarihten Buyana Diplomalarını Alan ve Civarda Bulunan İdadiye Giden Öğrenci Sayılarını Gösteren Tablo.....	82
Tablo 11: Cısr-i Mustafa Paşa Kasabasının Kınıklı Mahallesiinde Bulunan Bulgar Okulu Öğretmen Listesi.....	86
Tablo 12: Dimetoka Kazası 1892-1893 Senesi Nüfus İstatistikleri.....	88
Tablo 13: Ahiçelebi Kazası 1892-1893 Senesi Nüfus İstatistikleri.....	92
Tablo 14: Ahiçelebi Kazası 1892-1893 Senesi Salname Kayıtlarındaki Okul Sayıları.....	92
Tablo 15: Karışlı-i Kebir Karyesinde Yapılacak Okulun Malzeme Masrafları.....	96
Tablo 16: Karışlı-i Kebir Karyesinde Yapılacak Okulun İnşaatının Masrafları İçin Yardımda Bulunanların Listesi.....	96

Tablo 17: Karışlı-i Kebir Karyesinde Yapılacak Okulun İnşaatıyla İlgilenen Ustaların Listesi	98
Tablo 18: Alamut Köyü Bulgar Okulunun Yapımı İçin Yardımda Bulunanların Listesi	100
Tablo 19: Ahiçelebi Kazası Lağoç Köyünde Yapılacak Okul İçin Yardımda Bulunanların Listesi	104
Tablo 20: Akviran Köyü Bulgar Okulunun Yapılması İçin Gerekli Olan Malzeme ve Usta Fiyatlarını Gösteren Tablo	107
Tablo 21: Akviran Köyünde Yapılacak Bulgar Okuluna Bağışta Bulunanların Listesi ve Ödedikleri Tutarlar	107

RESİMLER

Resim 1: Kirişhane’de Yapılacak Okulun Planı,.....	42
Resim 2: Topkapı Mevkinde Bulunan Bulgar Okulu Arazisine Dâhil Edilmek İstenen Yerleri Gösteren Kroki	62
Resim 3: Katolik Bulgar Okulu Dış Planı	70
Resim 4: Katolik Bulgar Okulu İç Planı.....	72
Resim 5: Kınıklı Mahallesinde Yapılacak Bulgar Okulunun Resmi	87
Resim 6: Ahiçelebi Kazası Karışlı-i Kebir Köyü Bulgar Okulu Planı.....	95
Resim 7: Ahiçelebi Kazası Lağoç Köyü Bulgar Okulu Planı	105
Resim 8: Akviran Köyünde Yapılacak Okulun Planı.....	110

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
agb.	: Adı Geçen Bildiri
age.	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
BEO	: Bab-1 Ali Evrak Odası
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DH.MKT	: Dahiliye Mektub-i Kalemî
H.	: Hicri
İ.AZN	: İrade Adliye ve Mezahip
MF.ALY	: Tedrisat-ı Aliye Dairesi
MF.HUS	: Tedrisat-ı Hususiye Kalemî
M.Ö.	: Milattan Önce
MF.MGM	: Mekatib-i Gayrimüslime ve Ecnebiye Müfettişliği
MF.MKT	: Maarif Nezareti Mektub-i Kalemî
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

SVE : Salname-i Vilayet-i Edirne

ŞD. : Şura-yı Devlet

Y.A...RES : Yıldız Resmi Maruzat

İ.DH : İrade Dâhiliye

GİRİŞ

Edirne, Balkan coğrafyasının Güneydoğu Bölgesinde Trakya'da, Arda ve Tunca nehirlerinin Meriç nehriyle kesiştiği bölgeye yakın bir mevkide bulunmaktadır. Şehir, Anadolu ve Avrupa'yı birbirine bağlayan ana yol üzerinde olması dolayısıyla eski zamanlardan itibaren birçok kavim ve devletin odak noktası olmuş, Osmanlı Devleti'nin şehri fethetmesiyle birlikte günümüze kadar gelen Türk hâkimiyeti başlamıştır¹.

Edirne'nin Osmanlılar tarafından ne zaman fethedildiği Türk ve yabancı akademik çevrelerde tartışma konusu olsa da Halil İnalçık'ın titiz çalışmaları neticesinde Edirne'nin güneş tutulmasının ve Meriç nehrinde taşkınlık yaşanan 1361 yılında I. Murat tarafından fethedildiği tespit edilmiştir².

Edirne'nin fethi, Balkanlar, Avrupa ve Osmanlı Tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Çünkü Edirne, Trakya'nın merkezi; Bizans'ın en büyük ikinci şehridir. Edirne ayrıca Tunca ve Meriç nehirlerinin kesiştiği nokta ve İstanbul- Viyana arasındaki ticaret yollarının üzerindedir. Böyle bir şehrin Osmanlılar tarafından fethi Türklerin, Balkanlarda kalıcılığını arttırmış ve Bizans'ın da Avrupa'yla kara bağlantısını kesmiştir. Edirne'nin fethedilmesiyle sadece Bizans kontrol altına alınmamış, Balkan memleketlerine giden yolların merkezinde olduğu için oralara yapılacak seferlerde kullanılmak için Edirne askeri bir üs haline getirilmiştir³.

I. Murat bundan sonra hızla Balkan fetihlerine girişmiş ve ordusunu dört cepheye bölerek doğuda bizzat I. Murat bulunmuştur. Batı cephesinde Evrenos Beyi, kuzeyde Kara Timurtaş Paşa'yı ve kuzeybatı cephesinde Lala Şahin Paşa'yı görevlendirerek Balkan fetihlerine hız vermiş, bunun yanında Avrupa'nın siyasi

¹ M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, s. 425.

² Halil İnalçık, "Edirne'nin fethi", *Edirne'nin 600. Fetih Yılı Dönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 158-159; Halil İnalçık, *Osmanlı*, Timaş Yayınevi, İstanbul 2011, s. 107

³ Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s. 53.

ahvalinde söz sahibi olmaya başlamıştır⁴. Bu durum Osmanlının artık Avrupa'ya kesin olarak yerleştiğinin kanıtıdır⁵.

Edirne Yıldırım Bayezid zamanında önemini bir derece daha arttırmıştır. Yıldırım doğu-batı cepheleri arasında seferlerine devam ederken sık sık Edirne'ye gelir dinlenir ve yeni savaş hazırlıklarını burada yapardı⁶.

Osmanlılar, devletin ikinci merkezi olan Edirne'nin askeri yönüne önem vermelerinin yanında başta padişahlar olmak üzere bütün idareciler, yeni entelektüel bir zümrenin oluşumu ve Edirne'nin bir Türk-İslam şehri olması için sosyal, dinî ve kültürel eserlerle donatılarak bayındır hale getirilmesine özen göstermiş⁷, özellikle Ebulhayrat (hayır babası) Unvanı ile anılan II. Murat zamanında Edirne ve civarına camiler, köprüler yaptırılmış, Yeni Edirne sarayının temelleri atılmıştı. II. Murat eğitime de ayrıca önem vermiş onun zamanında Edirne medreseleri, Bursa medreselerini geçmişti. II. Murat'ın oğlu Mehmet burada dünyaya gelmiş, sünnet ve evlilik düğünleri burada yapılmış ve tahta da Edirne'de çıkmıştır⁸.

II. Murat öldükten sonra tahta geçen II. Mehmet İstanbul'un fethi için yapılacak hazırlıklara Edirne'de başlamıştır. 1452-53 kışı Edirne'de hiç olmadığı kadar hareketli geçmiş ve bizzat II. Mehmet'in de başında bulunduğu askeri hazırlıklarda, Bizans surlarını yıkması için büyük toplar döktürülmüş, bu topların atış denemeleri burada yapılmıştır. Nihayet II. Mehmet 23 Mart 1453 tarihinde Edirne'den yola çıkarak⁹ 5 Nisan'da İstanbul önlerine gelmiş ve şehri kuşatmıştır.. İstanbul 53 gün boyunca yoğun bir kuşatmadan sonra nihayet 29 Mayıs 1453'te düşmüş ve Bizans İmparatorluğu'na son vermiştir¹⁰.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, s. 149; Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, s. 53.

⁵ İbrahim Sezgin, "Osmanlının Rumeliye Geçişi ve İlk Fetihler", *Osmanlı*, Cilt 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 214.

⁶ İlhan Özalp, *Kısa Edirne İli Tarihi*, Edirne Ticaret Borsası Kültür Yayınları, Edirne 1999, s. 30.

⁷ M. Tayyib Gökbilgin, "İkinci Murat Zamanında Edirne", Prof. M. Tayyib Gökbilgin'in *Edirne Makaleleri*, Haz: M. Altay Gökbilgin-Veysi Akın-Cengiz Bulut, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015, s. 49.

⁸ İlhan Özalp, *a.g.e.*, s. 38.

⁹ Feridun M. Emecen, *Fetih ve Kıyamet 1453*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 197-198, 228.

¹⁰ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994, s. 216-218; İsmail Hami Danişmend, *Fetih ve Fatih*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 21.

İstanbul başkent olduktan sonra da önemini koruyan Edirne adeta ikinci bir başkent görevi görmüş,¹¹ Fatih Sultan Mehmet, devleti İstanbul'dan ziyade daha çok buradan yönetmiştir. Ayrıca yine bu zamanda Arnavutluk, Sırbistan, Mora, Eflak seferlerinde Edirne, askeri bir üs olarak kullanılmış ve Rumeli kuvvetlerinin merkezi olmuştur¹².

Aynı şekilde Kanuni Sultan Süleyman Belgrat, Budin ve Zigetvar gibi seferlere giderken Edirne'de konaklamış, ordusuyla buradan hareket etmiştir. Bunun yanında IV. Mehmet Edirne'de sürek avları düzenlemiş ve çocuklarının unutulmaz sünnet düğünlerini burada yapmıştır¹³. Edirne, Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar önemini korumuş pek çok düğün ve törene ev sahipliği yapmış ve aynı zamanda Osmanlı'nın son yüzyıllarında işgal altında da kalarak zor günlere şahitlik etmiştir¹⁴.

¹¹ M. Tayyib Gökbilgin, *Edirne...*, s. 426-427.

¹² M. Tayyib Gökbilgin, "Tarihimizde Edirne'nin Mevkii ve Tarihçileri", Prof. M. Tayyib Gökbilgin'in *Edirne Makaleleri*, Haz: M. Altay Gökbilgin-Veysi Akın-Cengiz Bulut, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015, s. 135.

¹³ İlhan Özalp, *a.g.e.*, s. 49, 53, 60.

¹⁴ M. Tayyib Gökbilgin, *Tarihimizde Edirne...*, s. 146.

I.BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİM

A. OSMANLI DEVLETİ'NDE KLASİK DÖNEM EĞİTİM SİSTEMİ

1. Dini Eğitim Kurumları

a. Mektepler

Osmanlı Devleti'nin eğitim sisteminin temeli şüphesiz köklü bir geçmişe sahipti. Türklerin ilk yazılı eserlerinin Göktürkler dönemine ait Göktürk kitabeleri olduğu bugünkü bilgiler ışığında kabul edilmektedir. Göktürklerin 38 harften oluşan bir alfabeleri vardır. Bu durum İslamiyet öncesi dönemde de Türklerin eğitime ne kadar önem verdiğini bizlere göstermektedir. Şüphesiz Göktürlere bu bilgi birikimi her yönüyle devamı oldukları Büyük Hun İmparatorluğu'ndan intikal etmiştir¹⁵. Göktürklerin yerine kurulan Uygur Devleti de bu bilgi birikiminden faydalanıp geliştirerek kendi alfabelerini 18 harften oluşturmuş ve ilk defa matbaayı kullanmıştır. Karahanlılar döneminde İslamiyetin resmi din olarak kabul edilmesiyle Türk-İslam kültür ve medeniyetinin temelleri atılmış, medreseler ve mektepler meydana getirilmiştir. Bu medeniyet daha sonra Selçuklulara intikal etmiştir. Coğrafya olarak Türkistan ve Anadolu arasında köprü olan Karahanlılar ve Selçuklular sayesinde Osmanlı Devleti bu köklü medeniyet üzerine inşa edilmiştir¹⁶.

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti içerisinde oluşturulan pek çok kurum gibi mektep ve medreseler de kendinden önceki Türk-İslam devletlerinden Osmanlılara

¹⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S.2013*, 24. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara 2013, s. 5, 10-11.

¹⁶ Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yayınları, Ankara 2011, s. 15, 17, 19.

miras kalmış ve varlığını uzun yıllar sürdürmüştür. Osmanlıda bu mektepler açıldıkları yer ve vakfiyelerine göre “Dar’ül-İlim, Muallimhane, Mektebhane, Taş Mektep, Mahalle Mektebi” ve “Sıbyan Mektebi” isimleriyle anılmıştır. Padişahlar, valide sultanlar, büyük devlet adamları, zenginler ve diğer hayır sahipleri tarafından yaptırılan ve dolayısıyla ortak bir eğitim-öğretim programı ve yönetimi olmayan bu eğitim kurumlarının temel amacı Müslüman çocuklara dinî eğitim vermek olmuştur¹⁷. Bu sebeple mekteplerde, Kur’an okumak ve Kur’an’dan ayetler ezberlemek dersin esasını oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Elifba, Kur’an-ı Kerim, İlmihal, Tecvid, Harekeli Türkçe, Muhtasar Ahlak-ı Memduha ve Hat dersleri öğretilmiştir¹⁸.

Bu okulların ders programlarının nasıl olması gerektiğiyle ilgili İbn-i Haldun’un Mukaddimesinde çocuklara öncelikli olarak Kur’an öğretilmesinin uygun olduğu belirtilmiştir. Onun görüşüne ters bir görüşe sahip olan Endülüslü Kadı Ebu Bekr İbn-ul Arabî ise “... *Şu bizim beldenin ahalisinin gafletine bakın ki evvel emirde çocukları Kur’ana başlatıpta anlamadığı şeyi okuturlar*“ sözleriyle mekteplerde öncelikli olarak yazı ve aritmetik derslerinin öğretilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur¹⁹.

Mevcut durumlarını XIX. yüzyılın başlarına kadar sürdüren mekteplere ilk düzenleme girişimi II. Mahmut zamanında olmuştur. II. Mahmut “Talim-i Sıbyan” hakkında 1824’te yayımladığı bir fermanla küçük çocukların eğitimlerini tamamlamadan usta yanına çırak olarak verilmelerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve ilköğretimi tamamladıklarına dair tezkeresi olmayan çocukların işe alınmaması hususunda esnafı uyarılmış ve ailelerden çocuklarını mutlaka okula göndermelerini istemiştir. Bu fermanı mekteplerde din eğitimi dışında herhangi bir yenilik getirmemesi ve uygulanamaması konusunda eleştirilebilir olmasına rağmen fermanı, ilköğretimde yapılan ilk reform girişimi ve ilk defa konulan ilköğretim

¹⁷ Cahit Yalçın Bilim, *Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734- 1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları: NO: 1348, Eskişehir 2002, s. 1-2.

¹⁸ Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992, s. 8.

¹⁹ A.g.e., s. 8.

zorunluluğu olarak görebiliriz²⁰. Mektepler hususunda meydana gelen diğer bir gelişme ise yine II. Mahmut zamanında Meclis-i Umuru Nafia'nın mektepler hakkında hazırladığı reform projesidir. Padişah tarafından da beğenilen bu projede mekteplerin yetersizliği, anne babaların çocuklarını mekteplere göndermemesi dile getirilerek mekteplerde yeniliklere gidilmesi, hepsinde öğretim birliğinin sağlanması, buralara yetenekli hocaların gönderilmesi gerektiği gibi konular dile getirilmiştir. Fakat bu proje sosyal ve ekonomik birtakım sebepler nedeniyle hayata geçirilememiştir²¹.

b. Medreseler

Medreselerin²² ortaya çıkışı her ne kadar IX. ve X. yüzyıllara dayandırılrsa da ilk gerçek medresenin XI. yüzyılın başlarında kurulduğu ve uzun yıllar varlığını devam ettirdiği bilinmektedir. Büyük Selçuklu Devleti Veziri, Nizam'ül Mülk'ün Bağdat'da 1057'de kurduğu Nizamiye Medreseleri kendinden sonrakilere örnek teşkil etmiş ve medrese sistemi açısından da dikkat çekmiştir. Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesiyle Selçuklu medreseleri burada da yaygınlaşmış ve Osmanlı Devleti medreselerine temel oluşturmuştur²³.

İlk Osmanlı medresesi Orhan Gazi tarafından İznik'te kurulmuş ve bunu Murat Hüdavendigar, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet ve II. Murat'ın yaptırttığı medreseler izlemiştir²⁴. Zaman içerisinde gelişen ve sayıları artan bu eğitim kurumlarında ilk dönemlerden itibaren tefsir, hadis, fıkıh, akaid, kelam ve mantık gibi dinî içerikli derslerin yanında Arapça sarf, nahiv, belâgat, gibi dersler de okutulmuştur. Ayrıca bu derslerin yanında zaman zaman hendese, hesap, felsefe, lügat, tarih ve coğrafya gibi dersler de verilmiştir. Okutulan dersler naklî ve aklî

²⁰ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 58-59; İsmail Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, Naturel Yayıncılık, Ankara 2010, s. 120.

²¹ Salih Özkan, *a.g.e.*, s. 40.

²² Medrese Arapça kökenli bir kelime olup daha çok dini derslerin okutulduğu mekân anlamındadır Bkz: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2001, s. 599; Hamit Er, *Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma ve Eğitim*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1999, s. 19.

²³ Cahit Yalçın Bilim, *a.g.e.*, s. 3-6.

²⁴ Hasan Ali Koçer, *a.g.e.*, s. 10.

bilimler olarak gruplandırılmışsa da dinî konulara ağırlık veren dersler yine ön planda tutulmuştur²⁵.

Süreç içerisinde gelişen ve kademelenen Osmanlı medreseleri, Fatih Sultan Mehmet döneminde daha sistemli bir hal almıştır. Akli bilimlere büyük önem veren Fatih, zamanın en seçkin bilim insanlarını ve düşünürlerini İstanbul'da toplayarak burayı önemli bir bilim merkezi haline getirmek istemiştir. Bu dönemde kurulan Fatih Külliyesi; Tetimme medreseleri, Semaniye medreseleri kütüphaneleri, darüşşifası, hamamları ve imarethanesi ile zamanının en gelişmiş kurumu idi. Kâtip Çelebi'ye göre Fatih Haşiye-i Tecrid Medreseleri (Yirmili Medreseler), Miftah Medreseleri (Otuzlu Medreseler), Kırklı Medreseler, Hariç Medreseleri, Dâhil Medreseleri, Sahn-ı Seman Medreseleri, Altmışlı Medrese olmak üzere yedi kademeli bir medrese sistemi kurmuştu²⁶. Fatih Sultan Mehmet bu medreselerin eğitim programlarını Ali Kuşçu ve Molla Hüsrev gibi âlimlere yeniden düzenletmiş ve kendi ilgisi doğrultusunda aritmetik, geometri, astronomi gibi akli bilimlere öncelik verilmesini istemiştir²⁷.

Fatih'ten sonra medreseler Kanuni Sultan Süleyman döneminde de önemli gelişmeler kaydetmiştir. Ordunun hekim ihtiyacını karşılamak için eklenen Tıp Medresesi ve darüşşifa ile Matematik öğrenimi için eklenen dört medrese Süleymaniye Medresesi'ne yeni bir özellik katmış ve medreseye dinsel konular dışındaki alanlara eleman yetiştiren bir kurum olma özelliği kazandırmıştır. Böylece Osmanlı medreseleri 12 kademeli bir sisteme kavuşurken bu sistem genel hatlarıyla imparatorluğun sonuna kadar varlığını sürdürmüştür²⁸.

Bu kurumlarda eğitim ve öğretimi müderris denilen hocalar gerçekleştirirken Sahn-ı Seman ve Süleymaniye gibi büyük medreselerde müderrislere "Muid" adı verilen yardımcılarda eşlik etmişlerdir. Kendi içlerinde hiyerarşik bir sıralamaya sahip olan bu medreseler de eğitime en alt seviyedeki medreseden başlanır ve

²⁵ Fahri Unan, "Klasik Dönem Osmanlı Medreselerinde Eğitim Üzerine Yapılmış Çalışmalara Dair Bir Bibliyografya Denemesi", *Divan İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 18, İstanbul 2005, s. 89-90.

²⁶ Hasan Akgündüz, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi*, Ulusal Yayınları, İstanbul 1997, s. 254-255.

²⁷ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 15-16.

²⁸ Cahit Yalçın Bilim, *a.g.e.*, s. 8.

müfredattaki kitaplar okutulup başarılı olunduğu takdirde bir üst kademeye geçiş sağlanabilirdi. Bu kurumlarda gün içinde dört ders yapılırken, Süleymaniye Medresesinin kuruluşuyla birlikte ders sayısı beşe çıkarılmıştır. Ortalama eğitim süresi 8-9 yıl olmasına rağmen bu durum Kanuni Döneminden sonra değişiklik göstermiştir. XV. yüzyılın ilk yarısına kadar salı ve cuma günleri tatil günleri iken bu tarihten itibaren Molla Fenarini'nin isteği doğrultusunda tatil günlerine pazartesi günü de eklenmiştir. Bu günlerin dışında kandiller, bayram günleri ve Ramazan ayı da tatil olan vakitler arasındaydı²⁹.

2. Saray ve Orduda Eğitim Kurumları

a. Saray Mektepleri

Şehzadegan Mektebi

Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıl sonlarına kadar şehzadeler, Lala ve Atabey unvanını taşıyan aydın, tecrübeli kimseler eşliğinde sancak beyliğine, eyalet valiliğine atanır ve burada özel bir eğitim eşliğinde bizzat tecrübe kazanarak yetişirlerdi.

I. Ahmet devrinden itibaren başlayarak şehzadelerin sarayda denetim altında tutulmaları yeni bir eğitim düzenini kaçınılmaz kılmıştır. Bu sebeple Darüssade ağasının dairesinin üst katında hanedan mensuplarına özel bir mektep olan Şehzadegan Mektebi açılmıştır. Kur'an okuma, yazı, ilmihâl, hanedan tarihi dersleri alan kız ve erkek çocuklar 8-10 yaşlarına gelene kadar burada eğitimlerine devam etmiştir³⁰.

²⁹ Fahri Unan, *a.g.m.*, s. 92, 97-100, 102-104.

³⁰ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 47.

Enderun Mektebi

Osmanlı sarayı padişahların yaşam yeri olmasının yanında aynı zamanda devletin en yüksek idare merkeziydi. Bu nedenle saray teşkilatı devletin gelişmesine paralel olarak gelişmekteydi. Osmanlı saray teşkilatı Bursa ve Edirne'den sonra³¹ İstanbul'un fethedilmesiyle inşa edilen Topkapı Sarayı ile son şeklini almıştır. Saray birun, enderun ve harem olmak üzere başlıca 3 kısımdan oluşmaktaydı³²

Enderun, sarayın iç kısmı anlamına gelmekteydi ve aynı zamanda bir eğitim kurumuydu. Bu eğitim kurumunun temel amacı; sarayda, orduda ve devlet işlerinde görev alacak donanımlı kişiler yetiştirmektir. Fatih Sultan Mehmet zamanında açıldığı³³ bilinen bu mektebe Türkler alınmaz, mektebin talebelerini devşirmeler oluştururdu³⁴. Mektepten seçilen gençler Edirne Sarayı, Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı ve İskender Çelebi Sarayı gibi hazırlık saraylarına gönderilir, burada başarılı olanlar Saray-ı Hümayuna alınır, diğerleri ise Yeniçeri, Sipahi Ocağı gibi yerlerde görevlendirilirdi. Enderun-ı Hümayuna geçenler kendi aralarında kademelere ayrılarak eğitim göreceği odaya gönderilirdi³⁵.

Enderun mektebinde eğitim başlıca altı kadamede verilirdi ve bunların çeşitli görevleri vardı³⁶. Kapı ağasının maiyetinde olan büyük ve küçük odalar, padişahın av esnasında kullandığı doğanlara bakan doğancılar odası, hünkârın çamaşırları, elbiseleri ile ilgilenen seferli odası, sarayın yiyeceği ve içeceği ile ilgilenen kiler odası, hazinenin korunması ile meşgul olan hazine odası ve gece gündüz padişahın hususi hizmetinde bulunan kapı ağasından sonra en rütbeli kişilerin eğitim aldıkları has odadan oluşmaktaydı³⁷.

³¹ Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, Gazi Üniversitesi Yayınları No: 38, Ankara 1984, s. 19.

³² Topkapı Sarayı ve sarayın kısımları hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz: Necdet Sakaoğlu, *Saray-ı Humayun*, Denizbank Yayınları, İstanbul 2002; Ahmet Şimşirgil, *Topkapı Sarayı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

³³ İlhan Başgöz, *Türkiyenin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 156.

³⁴ Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt I, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1939, s. 6.

³⁵ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a.g.e.*, s. 19.

³⁶ Ülker Akkutay, *a.g.e.*, s. 3, 6.

³⁷ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 7-8

Bu odalarda eğitim sekiz yıl zorunlu olmak üzere toplamda 12-14 yıl sürüyordu. Kadroların boşalması, padişah cülusu vb. nedenler dolayısıyla yayımlanan fermanlarla odalarda 20-30 kişi bırakılarak, öğrenciler ya bir üst odaya gönderilir ya da görevlerine başlarken alt kademedeki gelenlerle aynı odalara alınır ve yeni düzenlemeler yapılırdı. Her ne kadar okutulan dersler, medresede okutulan dersleri kapsıyor olsa da Enderun Mekteplerinde Türkçe ile Edebiyat, Coğrafya, harita yapımı, tarih, siyaset, savaş sanatı, hattatlık, tezhip, oymacılık, minyatür yapımı, mimarlık ve musiki eğitimi gibi dersler de yer alıyordu. Öğrencilerin yeteneklerine göre eğitim görmelerine olanak tanınıyordu. Türkçe okuma-yazma, Arapça, Kur'an ve din dersleri tüm öğrencilerin gördüğü dersler arasında idi³⁸.

Öğrencilerin devşirmelerden seçilmesi dinsel eğitimin yanında farklı alanlarda da eğitim vermesi ve bünyesinde barındırdığı öğrencilerin hiçbir sınıf, soyluluk farkı gözetilmeksizin devletin en yüksek kademelerinde görev almaları Enderun Mekteplerinin en önemli özelliklerini oluşturmuştur. Bu mektep de hafızlar, müezzinler, şairler, bestekârlar, askerler, nakkaşlar, mimarlar, veziriazamlar, tarihçiler vb. pek çok alanda önemli şahıslar yetiştirilmiştir. II. Mahmut'un 1826'da yeniçeri ocağını kaldırması ve reformlara başlaması nedeniyle değişimlere ayak uyduramayan Enderun Mektebinin resmi statüsü kaldırılmış³⁹ ve 1909 senesinde tamamen kapatılmıştır⁴⁰.

³⁸ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a.g.e.*, s. 19-20.

³⁹ Cahit Yalçın Bilim, *a.g.e.*, s. 13-14.

⁴⁰ Ülker Akkutay, *a.g.e.*, s. 19.

b. Askeri Mektepler

Acemi Oğlanlar Mektebi

Osmanlı Devleti'nin kısa zaman içinde Anadolu ve Rumeli'de hızla fetihler yaparak topraklarını genişletmesi memleketin memura, askere ve saray için hizmetlerde bulunacak kişilere olan ihtiyacını arttırmıştı. Devlet de bu açığı kapatmak için savaşlarda ele geçirilen esirlerden yararlanma yoluna gitti. İslamî esaslara göre savaşlarda ele geçirilen esirlerin beşte bir padişaha ait idi⁴¹. Acemi Oğlanlar adı verilen bu devşirme çocuklarının yaşları 8-20 arasında idi. İstanbul'a getirilerek burada yeniçeri ağası tarafından kontrol edildikten sonra uygun olanları acemi defterine kayıt edilir ve sünnet ettirilerek Müslüman olmaları sağlanırdı. Genelde yeniçeri ağası tarafından kontrol edilen bu çocuklar padişahın kontrolünden de geçer yetenekli, gösterişli olanlar yetiştirilmek üzere Edirne Sarayı, Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, İskender Çelebi Saraylarına gönderilirdi. Vücut olarak gelişmiş, iri yarı olan çocuklar Bostancı ocağına gönderilirken geri kalanı ise 3-8 yıl süre ile Türk ailelerin yanına yerleştirilerek Türk-İslam yaşam tarzını öğrenmeleri sağlanırdı. Bu ailelerin yanında Türkçeyi öğrenen, memleketin yaşam şartlarına alışan acemi oğlanlar bu aşamadan sonra askerî anlamda kendilerini yetiştirmek üzere Gelibolu ve İstanbul'da kurulmuş olan acemi oğlanları ocaklarına yollanırdı. Buradaki eğitimin tamamlanmasından sonra da yeniçeri ocağına gönderilirdi⁴².

Okuma-yazma öğretilmeyen bu ocakları tam manasıyla mektep olarak adlandıramayız fakat burada eğitilen kimselere yeni bir kimlik ve kişilik kazandırması, askeri manada eğitim vermesi ve askeri disiplin çerçevesinde talimler yaptırması açısından önemli olmuştur. Acemi oğlanlar ocağı, varlığını XVIII. yüzyılın sonlarına kadar sürdürmüş ancak bu tarihten itibaren devşirme sisteminin işlerliğini kaybetmesiyle birlikte kapanmıştır⁴³.

⁴¹ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 21.

⁴² Hasan Ali Koçer, *a.g.e.*, s. 19.

⁴³ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı...*, s. 44.

c. Diğer Mektepler

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde yer alan tam anlamıyla bir mektep olarak değerlendiremeyeceğimiz bir takım kurumlar da mevcuttu. Top yapılan ve top yapımına dair birtakım bilgilerin öğretildiği Tophane, kılıçhane, tüfekhane, humbarahane, mehterhane gibi kurumları bu bağlamda sayabiliriz.

Memur Mektepleri

Bir memur okulu mahiyetinde olan Babıâli kendisine bağlı Divan-ı Hümayun, Bab-ı Seraskeri, Bab-ı Fetva vb. dairelerde çalışan tecrübeli memurlar, yeni atananlara bildiklerini aktararak onların alanlarda uzman bir memur olmalarına vesile olmuşlardır⁴⁴. Bu okullar Tanzimat Döneminde de devlet dairelerine, Donanma ve orduya memur yetiştirmeye devam etmiştir⁴⁵.

3. Gayrimüslim Mektepleri

Osmanlı'da gayrimüslim okulların açılması, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethine kadar giden oldukça erken bir tarihe dayanmaktadır. Fetihden sonra İstanbul'da dört grup gayrimüslim bulunmaktaydı. Bunlar Latinler, Ortodokslar, Ermeni ve Yahudilerdir. Fatih bu grupların bundan sonraki din ve vicdan özgürlüklerinin devam etmesi yönünde bir tutum sergilemiştir. Fatih ilk olarak Latinlere Galata Fermanı ile bazı haklar tanımış ve daha sonra bu haklar diğer tüm gayrimüslim gruplara da verilmişti.

Fatih, bu fermanla Latin Kilisesinin açık kalmasına imkân tanımış, çan ve nakuz çalmaları dışında ibadet, ayin ve adetlerini devam ettirmelerine izin vermiştir.

⁴⁴ Cahit Yalçın Bilim, *a.g.e.*, s. 14-15.

⁴⁵ İsa Halis, *Tanzimat Dönemi Eğitim Sistemi*, Serhat Kitabevi, Konya 2005, s. 85.

Buraya kadar görüldüğü gibi eğitimle ilgili hiçbir ibare görülmemektedir. Latinler hem ibadet ve adetlerini sürdürebilmek hem de dillerinin unutulmaması için kendilerine yardımcı olunmasını ve bu işleri görece kadronun yetiştirilmesi için talepte bulunmuştur. Bunun için ilk olarak din adamı yetiştirmek üzere seminerler şeklinde açtıkları okullara sonradan örgün eğitim-öğretim veren bir hüviyet kazandırmışlardı. Bu haktan yararlanmak için 1583'de İstanbul'a gelen Cizvitlerle beraber eğitim kurumu olarak gayrimüslim okulları açılmaya başlanmıştı⁴⁶.

Gayrimüslim cemaatlerin açmış olduğu azınlık okulları, ilk başlarda kilisenin veya cemaatin ruhani meclislerinin denetimindeydi. Bu okullarda verilen eğitim ise temelde dinî nitelikte olmuştur. Ancak eğitim daha sonra giderek milli nitelik kazanmaya başlamış, okulların denetimi de vakıflara bırakılmıştı. Vakıflar ya bir kilisenin ya da zengin bir şahsın öncülüğünde yönetilmiştir. Okulların finans ve idaresi vakıflar tarafından yürütülmüştür⁴⁷. Nasıl ki Osmanlı'da her caminin yanında mektep ve medrese açılmışsa, kiliselerin yanında bir azınlık okulu yer almıştır⁴⁸.

Görüldüğü üzere Fatih'in verdiği fermanla gayrimüslimlere tanınan din ve vicdan özgürlüğü onların zamanla bunu bir dayanak olarak görüp okul açmalarına imkân sağlamıştır. Ayrıca önceleri bu okullar her ne kadar din adamı yetiştirmek için açılmış olsa da sonradan bir örgün eğitim-öğretim kurumuna dönüşmüştür.⁴⁹

Bunların yanında bir de Fransa, Amerika, İngiltere ve İtalya gibi yabancı devletlerin açtığı okullar bulunmaktadır. Her ne kadar çalışmamızın konusu olmasa da değinmemizde fayda vardır. Osmanlı'da yabancı okulların açılması ve çoğalmalarının temel sebebi imtiyaz ve kapitülasyonlardır. Bunlar her ne kadar ticari olarak verildiyse de sonradan dinî niteliği ağır basan elçilik okulları haline gelmiş ve daha sonra da yabancı okula dönüşmüştür. Bu okulların temel amaçları Osmanlı toprakları içinde yaşayan azınlıklara kendi dillerini ve kültürlerini benimsetmek,

⁴⁶ Fatih'in bu serbestliği sağlamada hedeflediği birçok gerekçe vardı. Ancak bunların en önemlisi gayrimüslim halkın Avrupalılarla olan siyasi ve hissi bağlarını kesmek ve onları Osmanlı denetimi altına almaktı. İlknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ocak Yayınları, Ankara 1993. s. 5-6.

⁴⁷ Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, s. 88-89.

⁴⁸ Ersoy Taşdemirci, "Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, S. 10, Kayseri 2001, s. 13.

⁴⁹ İlknur Polat Haydaroğlu, *a.g.e.*, s. 9.

azınlıklar üzerinde söz sahibi olmak, bunun yanında siyasi olarak da azınlık gruplar üzerinde etkinliklerini arttırıp kendi denetim ve gözetimleri altına almaktı⁵⁰.

B. OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİMİN MODERNLEŞME SÜRECİ

1. Tanzimat Öncesi Eğitim

Osmanlı Devleti'nde yenileşme düşüncesi ilk olarak askeri alanda Avrupa karşısında alınan ağır mağlubiyetler ve bunların sonucu imzalanan 1699 Karlofça ve 1718 Pasarofça Antlaşmalarıyla anlaşılmiş ve Avrupa'nın üstünlüğü kabul edilmeye başlanmıştır⁵¹. Bu tarihten sonra Osmanlı devlet adamları, Batıdaki gelişme ve yenilikler takip edilmedikçe, özellikle de Osmanlı ordusu Batılı güçlerin savaş teknikleri ile donatılmayıp onların metotları ile eğitilmediği sürece ayakta kalmanın imkânsız olduğunu anlamıştır⁵².

Bu ihtiyaçlar ister istemez Osmanlı Devletini, Batı ile ilişkiler kurmaya ve onların ilkelerini öğrenmeye zorlamıştır. Batı ile bu yönde ilk ilişkiler Lale Devri'nde başlamıştır. İngiltere, Fransa ve Avusturya gibi ülkelere elçiler gönderilerek bu ülkelerdeki gelişmeler gözlemlenmiştir. Bu girişimler sonucu 1727'de İbrahim Müteferrika ve Sait Efendi Avrupa'dan 300 yıl sonra Osmanlı ülkesine matbaayı getirmiştir. Yine I. Mahmut zamanında Fransız asıllı Kont de Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa) Müslümanlığı kabul ederek Üsküdar'da bir Humbaracı kışlası kurmuş ve burada verilecek teknik eğitim içinde Hendesehane açılmıştır. Fakat yeniçerilerin bu okuldan kuşkulanarak isyan hazırlığı yaptıklarını öğrenen padişah bu okulu kapatmış, öğrencilerini dağıtmıştır⁵³. 1759'da Ragıp Paşa

⁵⁰ İlknur Polat Haydaroglu, *a.g.e.*, s. 10.

⁵¹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğusu*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2014, s. 64.

⁵² Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt I, E Yayınları, İstanbul 2008, s. 227.

⁵³ Hasan Ali Koçer, *a.g.e.*, s. 22-23.

Hendesehaneyi Sötlüce yakınlarındaki Karaağaç'ta bir evde gizlice yeniden açsa da önemli ilerlemeler kaydedememiştir⁵⁴.

Osmanlı ordusunu yenileme çabaları ise 1770 Çeşme baskını ile Osmanlı donanmasının yakılması üzerine olmuştur. Orduya nitelikli subay ve mühendisler yetiştirmek için ilk tam teşkilatlı okul, 1773'de Kasımpaşa'da Mühendishane-i Bahri-i Hümayun açılmıştır⁵⁵. Okulun teknik sorumlusu Baron de Tott ve başhocasını Cezayirli Seyyid Hasan olmuştur. Okulda günde 4 saat ders yapılmakta ve ders programında Türkçe, Arapça, Fransızca, denizcilik, Geometri, Matematik, Coğrafya, Cebir, Harp tarihi, Astronomi ve İstihdam gibi dersler verilmiştir⁵⁶. Osmanlı'nın batı tarzında açtığı bu okul Rusları rahatsız etmiş ve Fransa'ya yaptıkları baskılar sonucu hocaların geri çağrılmasını sağlamıştır⁵⁷. Ancak bu devirde sadrazam Halil Hamit Paşanın yenileşme çabaları sayesinde yurt dışından yeni uzmanlar getirilmiş ve eğitime devam edilmiştir. Mühendishane-i Bahri-i Hümayun III. Selim ve II. Mahmut gibi yenilikçi padişahlar zamanında verilen destek ile varlığını devam ettirmiştir⁵⁸.

III. Selim döneminde Osmanlı'nın askeri reformları sürmüş ve denizden sonra subay, mühendis ve topçu yetiştirmek için 1796'da yayınlanan bir fermanla Mühendishane-i Berri-i Hümayun açılmıştır. Eğitim süresi 4 yıl olarak belirlenmiş ve 1. sınıfta; Cebir, Geometri, Astronomi, Matematik ve Askeri tarih, 2. sınıfta; Harp tarihi, Cebir, Coğrafya ve Geometri, 3. sınıfta; Hendese, Coğrafya, Fransızca ve Arapça, 4. sınıfta; Resim, Arapça, Fransızca ve Hendese dersleri okutulmuştur⁵⁹. II. Mahmut zamanında ise geliştirilerek eğitime devam edilmiş devletin ihtiyaç duyduğu asker ve teknik personel yetiştirilmiştir⁶⁰.

II. Mahmut zamanında yine modern tıp eğitimi verilmek üzere 1827'de Mekteb-i Tıbbiye ve askeri teknik eğitim verilmek üzere 1834'de Mekteb-i Harbiye açılmıştır. Tıbbiye ve Harbiye mekteplerinde yetişen öğrenciler sonraları askeri

⁵⁴ Ahmet Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, 3F Yayınları, İstanbul 2007, s. 41.

⁵⁵ *A.g.e.*, s. 41.

⁵⁶ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı...*, s. 61.

⁵⁷ Salih Özkan, *a.g.e.*, s. 77.

⁵⁸ Hasan Ali Koçer, *a.g.e.*, s. 27.

⁵⁹ Salih Özkan, *a.g.e.*, s. 78.

⁶⁰ Ahmet Cihan, *a.g.e.*, s. 45.

alandaki kadar bürokrasi alanında da birçok nitelikli insan yetiştirmiştir. Bu okullardan mezun olanlar arasında Osmanlı Devleti'nin kaderine yön verecek reformist devlet adamları yetişmiştir⁶¹.

2. Tanzimat Dönemi Eğitim

Abdülmeccit 1839'da Osmanlı tahtına geçince siyasi ve sosyal hayat ile ilgili birtakım düzenlemelerin yapılacağını duyurmuştu⁶². 3 Kasım 1839'da Gülhane'de yerli, yabancı, Müslüman ve gayrimüslim binlerce kişinin katılımıyla bir hattı hümayun ilan edilmiş ve Tanzimat dönemi başlamıştır⁶³. Hattı hümayunun hazırlanmasında ve ilan edilmesinde batı dünyasını yakından tanıyan Mustafa Reşit Paşa'nın rolü çok büyüktür⁶⁴.

Bu fermanla Osmanlı Devleti'nin bozulmuş olan temel kurumları yeniden teşkilatlandırılarak Avrupa'nın ezici üstünlüğüne karşı ayakta kalabilme çabası sarf edilmiştir. Osmanlı tarihi ve Türk toplumunun batılılaşma sürecinde, Tanzimat Dönemi çok önemli bir yer tutmuştur. Tanzimat Fermanı, kanun egemenliğini kurma ve yönetimi yeniden düzenleme girişiminin en açık belgesi olmuştur. Kendinden sonraki süreçlere şüphesiz milat teşkil eden bu dönem siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda yeni düzenlemeler getiren 1856 Islahat Fermanı⁶⁵ ile devam etmiştir⁶⁶.

Tanzimat Fermanı daha çok siyasi, idari, mali ve askeri bir nitelik taşıdığından⁶⁷ eğitim ve öğretime hemen hemen hiç yer vermemiştir⁶⁸. Oysaki

⁶¹ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı", *150. Yılında Tanzimat*, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992, s. 354-356.

⁶² Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 157.

⁶³ Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt II, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1940, s. 333.

⁶⁴ Tanzimat ferman'ı (Gülhane Hattı Humayunu) ve Mustafa Reşit Paşa ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Reşat Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

⁶⁵ Islahat Fermanı'na detayları için bkz: Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt VI, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.

⁶⁶ Mehmet Koçer, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitimi ve Eğitim Kurumları", *Türk Eğitim Tarihi*, (Editörler Sebahattin Arıbaş-Mustafa Koçer), Lisans Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 115.

⁶⁷ Halil İnalçık, "Tanzimat Nedir", *Tanzimat*, Ed. Halil İnalçık-Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 49.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa medeniyeti seviyesine ulaşmasının tek yolu modern bir eğitim sisteminin kurulması ve ülkeyi ileriye taşıyacak kadroların yetişmesiyle olabilirdi⁶⁹.

II. Mahmut Osmanlı Devleti'nde yenilik yapmanın yolunun eğitimden geçtiğini ve bununda batı teknik ve ilimlerinin takip edilerek Osmanlı Devleti'ne girebileceğini görmüştü. Bunun için 1838'de Meclis-i Umur-u Nafia adlı istişare kurulunu kurup, eğitim işlerinin yürütülmesini bu kurula vermişti⁷⁰. Böylece eğitim medresenin elinden kurtarılıp devletin kontrolüne alınmaya çalışılmış, eğitim-öğretimin planlanması ulemanın tekeline değil daha sistemli bir kurula verilmeye çalışılmıştı. Abdülmecit de eğitim alanında yapılan reformları desteklemiş okulların açılış ve diploma törenlerine katılmayı ihmal etmemişti. Bir sonraki yenilik hamlesi ise Mustafa Reşit Paşanın sadrazamlığı zamanında 1846'da kurulan Meclis-i Maarif-i Umumiye ile oldu⁷¹. Bu teşkilatın amacı eğitimle ilgili meclisin almış olduğu kararları inceleyerek gerekli reformları yapmaktı. Böylece ilk defa Osmanlı sınırları içinde doğrudan eğitim işleriyle ilgilenen ilk kuruluş oluşturuldu⁷².

1850'li yıllara kadar yukarıda da değindiğimiz gibi eğitim alanında birtakım adımlar atıldıysa da bu konuda istenilen seviyeye ulaşamadı. Burada devletin içerisindeki sıkıntılar olduğu kadar, dış politikada da zor süreçler geçirmesinin etkisi şüphesiz vardı. Ancak Ruslarla yapılan Kırım Harbinden sonra artık devlet, bu ana kadar yapılan reformların yetersiz olduğunu gördü. Bunun üzerine Osmanlı yöneticileri kapsamlı bir reform projesi hazırlayarak 1856'da Islahat Fermanı'nı ilan etti. Bu fermanda Tanzimat Fermanının aksine eğitimle ilgili hükümler bulunmaktaydı. Ancak bu hükümler de Türk eğitim sisteminde köklü değişiklikler ya da düzenlemeler getirmemiş aksine gayrimüslim ve yabancı unsurlara okul açma hakkı tanımış ve yabancıların misyonerlik faaliyetlerini kolaylaştırmıştı. Böylelikle Tanzimat dönemi sürecinde Türk eğitim sisteminden ziyade yabancı ve azınlık

⁶⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007, s. 183; Osman Ergin, *a.g.e.*, C.II, s. 349.

⁶⁹ Salih Özkan, *a.g.e.*, s. 83.

⁷⁰ Ali Akyıldız, *Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 222, 225-226.

⁷¹ Ali İhsan Gencer, "Encümen-i Daniş ve Mustafa Reşit Paşa", *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1985, s. 32.

⁷² Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK, Ankara 1999, s. 10-11.

eğitimi daha fazla gelişme kat etmiş yabancı okullar memleketin her yerinde hızla yayılmıştı⁷³.

Islahat Fermanı ile gayrimüslim unsurlar geniş haklar elde etmiş ve onları devletin asıl temsilcisi olan Türkler karşısında daha avantajlı konuma getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin azınlıklar ve Avrupalı devletler karşısında varlığını korumasının tek yolu eğitim meselesinin daha ciddi ve sistemli bir şekilde ele alınmasıyla mümkün olmuştur. Böylece ilk defa hükümetin içinde yer aldığı Maarif-i Umumiye Nezareti 1857 yılında kuruldu⁷⁴. Bununla eğitimin birleştirilip merkezileştirilmesi ve laikleşmesi temel alınarak azınlık okullarının maarif çatısı altına alınarak denetimleri sağlanmaya yani eğitimde devlet kontrolü arttırılmaya çalışıldı⁷⁵. Maarif-i Umumiye Nezareti ayrıca bugün Milli Eğitim Bakanlığı'nın temeli olarak da kabul edilmektedir⁷⁶.

Bundan sonra 1 Eylül 1869'da Saffed Paşa'nın kaleme aldığı⁷⁷ Maarif-i Umumi Nizamnamesi'nin yayımlanmasıyla artık merkez ve taşradaki okullar bir çatı altında toplanmış, bu Osmanlı eğitim tarihi için bir dönüm noktası olmuştur⁷⁸. Bu nizamnameyle geçmişten beri eğitim için verilen mücadele tamamlanmış, bir bütün halinde eğitim yeniden düzenlenmiş, yabancı ve azınlık okulları ile diğer tüm özel okulların bir sistem içerisine alınması, okullarda okutulacak ders kitaplarının hazırlanması için bir ilim dairesinin kurulması ve maarif bütçesinin oluşturulması esasları belirlenmiştir. Nizamname Fransız Eğitim Bakanı Victor Duruy'un etkisiyle Fransız eğitim modeli dikkate alınarak hazırlanmış⁷⁹, eğitim sistemi sıbyan mektepleri, rüştiyeler, idadiler, sultaniler ve darülfünun olmak üzere 5 dereceye

⁷³ Selçuk Akşin Somel, "Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler", *Tanzimat*, Ed. Halil İnalçık-Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 695; Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze...* s. 87.

⁷⁴ Ali Akyıldız, *a.g.e.*, s. 248-249.

⁷⁵ Ejder Okumuş-Ahmet Cihan-Mustafa Avcı, *Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hukuk ve Modernleşme*, Ark Yayınları, İstanbul 2006, s. 316.

⁷⁶ Bayram Kodaman, *a.g.e.*, s. 17.

⁷⁷ Neşet Çağatay, "Tanzimat ve Türk Eğitimi", *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1985, s. 62.

⁷⁸ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 118.

⁷⁹ Selçuk Akşin Somel, *Gayrimüslim Okulları Nasıl Azınlık Okullarına Dönüştü*, Cilt 1, Tarih Vakfı, İstanbul 2013, s. 13.

ayrılmıştır⁸⁰. Buna göre köy ve mahallelere sıbyan mektepleri, nüfusu 500 hane olan yerlere rüştiyeler, 1000 haneyi geçen yerlere idadiler, vilayetlere sultaniler kurulması ayrıca İstanbul’da darülmualimin ve darülmualimat ile bir darülfünununun açılması ön görülmüştür⁸¹.

Maarif Nizamnamesi’nin getirdiği hükümler II. Abdülhamit devrinde de çok az değişikliklerle II. Meşrutiyet Dönemine kadar sürdürülmüştür⁸² lakin gerek maddi gerekse teknik ve personel eksikliklerinden dolayı tam icra edilemediği zamanlar olmuştur. Görüldüğü üzere Tanzimat döneminde Osmanlı eğitim sisteminde birlik sağlanamamış batı tarzı açılan okulların yanı sıra medrese gibi dinî eğitim veren okullar da devam etmiş ve eğitimde ikiliklerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır⁸³.

3. Tanzimat Döneminde Azınlık ve Yabancı Okulların Genel Durumu

Tanzimat dönemi Osmanlı eğitim politikalarının temeli, Osmanlılık fikrine dayanmaktadır. Buna göre Müslüman ve gayrimüslimin gideceği okullar açılacak ve herkes burada ortak bir eğitimle aydınlanıp Osmanlılık bilgisi çerçevesinde yetişecekti⁸⁴. Ancak Tanzimat’ın kendilerine tanıdığı özgürlük ortamından faydalanan azınlık ve yabancılar Osmanlı eğitim sistemi içerisinde çok fazla yol aldılar. Özellikle misyonerler Osmanlı’nın çok uluslu, çok din ve dilli yapısından faydalanarak etkinliklerini arttırmaya çalıştılar. 1856 Islahat Fermanı ile Osmanlı Devleti’nde yaşayan her azınlık gruba kendi kültür ve dinleri doğrultusunda ilk, orta ve yükseköğretim hakkı tanınması üzerine kısa sürede Rum, Bulgar, Ermeni, Hristiyan, Yahudi ve Araplar her yerde okullar açmaya başladı. Bunların yanı sıra

⁸⁰ Osman Ergin, *a.g.e.*, C.II, s. 355.

⁸¹ Ahmet Cihan, *a.g.e.*, s. 64.

⁸² Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, İstanbul 2016, s. 123-124.

⁸³ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 183.

⁸⁴ Mehmet Koçer, *a.g.e.*, s. 117.

İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya, Almanya ve Avusturya gibi yabancı devletler de misyonerlik faaliyetleri doğrultusunda okul açma yarışına girdi⁸⁵.

Böylece 1700'lü yıllardan itibaren sayıları artmaya başlayan azınlık okul sayısı 1850'lilerden sonra imparatorluğun her yerine yayıldı⁸⁶. Rumlar Heybeliada da 1844'de bir papaz okulu 1856'da Fener'de iki büyük okul açtı. Zamanla devlet içindeki azınlık ve yabancı okulların sayısı arttı. Örneğin 1859'da İstanbul'da Ermenilere ait 42 okul bulunuyordu⁸⁷. Osmanlı Devleti ise bu gidişatı kontrol altına almak için 1869'da Maarif-i Umumi Nizamnamesi'ni yayınladı⁸⁸.

Osmanlı eğitim sistemine düzenleme getiren bu nizamname ile gayrimüslim cemaat çocukları için çoğunlukta buldukları yerlerde bir sıbyan ve bir rüştiye okulu açmalarına ve bu okulların çalışma şartlarına dair hükümler Maarif-i Umumi Nizamnamesi'nin 3.ve 18. maddelerinde belirtilmiştir. Buna göre 3. madde de: “*Her mahalle veya köyde ve icabına göre bir iki mahalle ve yahut bir iki köy la-akal birer Sıbyan mektebi bulunacak ve muhtelif olan köy ve mahallerde İslam mektebi başka ve etfal-i gayr-i müslime mektebi başka olacaktır.*” Yine 18. madde de: “*Beş yüzden daha fazla evi bulunan bir kasabada halkın hepsi Müslüman ise yalnız Müslümanlar için, halkın hepsi Hıristiyan ise bunlar için birer rüştiye kurulacaktır. Eğer kasaba halkı karma ise Müslümanlar ve Hıristiyanlar için ayrı ayrı birer rüştiye açılabilmesi o cemaati teşkil eden halkın yüz evden fazla olması lazımdır.*” Şeklinde hükümler vardır. Görüldüğü üzere Müslüman-gayrimüslim çocukların okulları nizamnameyle ayrılmıştır. Ayrıca bir mahalle veya köyde gayrimüslim cemaatine ait iki okul varsa bunlardan biri erkek biri kız okulu olmalıydı eğer tek okul varsa kız-erkek karma eğitim görebilirdi⁸⁹.

Nizamnamenin 129-130. maddeleri ise doğrudan eğitimde bir düzenleme getirmeye yönelik maddelerdi. Bunlara göre;

⁸⁵ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı...*, s. 90; Ersan Süzer, “Osmanlı Devleti'nde Eğitim”, *Türk Eğitim Tarihi*, Ed. Mustafa Sağlam, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1762, Eskişehir 2011, s. 9.

⁸⁶ Salih Özkan, *a.g.e.*, s. 80.

⁸⁷ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı...*, s. 92.

⁸⁸ Benjamin C. Fortna, *Mekteb-i Humayun*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 122.

⁸⁹ Turgut Özcan, *Osmanlı Gayrimüslim Cemaat ve Yabancı Okulları*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 37-38.

129. maddede özel okulların kurulmasında azınlıklar, yabancılar ya da fark etmeksizin Türk okullarının masraflarının kurucuları tarafından karşılanacağı belirtilmiş ve ayrıca okulun açılması bazı kurallara bağlanmıştır.

1- Bu okullara Maarif nezareti, Mahalli Maarif İdaresi ya da Valinin onay vermesi.

2- Okul öğretmenlerinin elinde Maarif Nezareti ya da Mahalli Maarif İdaresi tarafından verilen şahadetnamenin bulunması.

3- Okullarda ahlak ve terbiye kurallarına aykırı derslerin okutulmaması ve ders kitapları ile ders programlarının Maarif Nezareti, Mahalli Maarif İdaresi veya Valinin onayı alındıktan sonra uygulamaya konulması⁹⁰.

130. madde ise özel okullarda çocukların uygunsuz hareketleri ve tembellikleri nedeniyle dövülmemesi, onlara yakışsız sözlerin söylenmemesi ve bu tür çocukların özel talimata göre cezalandırılması gerektiği belirtilmiştir⁹¹.

Osmanlı Devleti, Maarif Nizamnamesi'ni yayımlayarak eğitim-öğretimi bir sistem içerisine almış ve süreci tek elden idare etmeyi hedeflemiştir. Ayrıca özel okulları da denetim altında tutarak okutulacak dersleri ve ders verecek öğretmenleri denetlemeyi amaçlamıştır⁹².

⁹⁰ Benjamin C. Fortna, *a.g.e.*, s. 122.

⁹¹ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 173.

⁹² Salih Özkan, *a.g.e.*, s. 87-88.

II. BÖLÜM

EDİRNE'DE EĞİTİM HAYATI

A. EDİRNE'DE MÜSLÜMAN EĞİTİM KURUMLARI

1. Edirne Sıbyan Mektepleri

Osmanlı Devleti'nde eğitim vermek için ilk tesis edilen okullar sıbyan mektepleridir. Bu okullar genellikle padişah ve devletin ileri gelen yöneticileri tarafından yaptırılmaktaydı. Edirne fethedildikten sonra da zaman kaybedilmeden bu tarz okulların açıldığı bilinmektedir. 1600'lü yılların ortalarında Edirne'ye gelen Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde bu okulları Ebcet Han Okulu⁹³ olarak adlandırmış ve kapsamlı bilgiler vermiştir⁹⁴.

Muradiye Sıbyan Mektebi

II. Murat tarafından Muradiye Mahallesinde ve Muradiye Cami Külliyesi içerisinde yaptırılmıştır. II. Murat'ın yaptırdığı okulun XIX. yüzyılda da devam ettiğini Edirne Vilayet Salnamelerinden öğrenmekteyiz. Örneğin 1894 salnamesinde mektebin müdürü Mehmet Fehmi Efendi müdür yardımcıları ise Ahmet ve Mehmet Efendilerdir. Maaş olarak cami vakfiyesinden öğretmenlere 5 akçe, öğretmenin halifesine, yani kalfasına ise 1 akçe verilmiştir. Mektebin öğrenci sayıları ise 1890 yılında 110, 1903 yılında 98 olarak kaydedilmiştir⁹⁵.

⁹³ Mektebe yeni başlayan, çok acemi, daha başlangıçta olan çocukların olduğu okul anlamındadır. Bkz: Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 197.

⁹⁴ Ratıp Kazancıgil-Nilüfer Gökçe-Ender Bilal, *Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) 1361-2005*, Edirne Valiliği Yayınları No: 26, Edirne 2006, s. 25, 29.

⁹⁵ *A.g.e.*, s. 30.

Hoca Rüstem Mektebi

1470 tarihli vakfiyeden bu mektebin Eski Cami Mahallesi'nde Hoca Rüstem isminde biri tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Mektebin hocasına 4, kalfasına 1 akçe ücret verilmiştir⁹⁶.

İbrahim Paşa Mektebi

1458 tarihli vakfiyeden anlaşılacağı üzere mektep Çandarlı İbrahim Paşa tarafından bugün Selimiye Cami yakınlarında olan mahalleye yaptırılmıştır⁹⁷.

Kasım Bey Mektebi

1465-1466 tarihli vakfiyeden anlaşılacağı üzere İshak Paşa kethüdası Kasım Bey bBin Abdullah tarafından Karanfiloğlu yokuşunda, Arif Ağa Mescidi Mahallesi'nde açılmış fakat günümüze ulaşmamıştır⁹⁸.

Voynuk Şuca Mektebi

Edirne'ye ait tahrir defterlerinden anlaşıldığı üzere Kuşçu Doğan Mahallesinde 1473 tarihinde Mu'allim Hane-i Şuca Bey Bin Abdullah adında bir mektep bulunmaktaydı⁹⁹.

Sultan II. Bayezıd Külliyesi Sıbyan Mektebi

II. Bayezıd tarafından Edirne Yeni İmaret Mahallesinde yaptırılan külliyenin içerisinde bir medrese ve bir sıbyan mektebi bulunmaktaydı. Mektebin giderleri de muhtemelen medrese gelirlerinden karşılanmaktaydı¹⁰⁰.

⁹⁶ A.g.e., s. 30.

⁹⁷ A.g.e., s. 31.

⁹⁸ A.g.e., s. 31.

⁹⁹ A.g.e., s. 31.

¹⁰⁰ A.g.e., s. 32.

Selimiye Mektebi

Edirne’de II. Selim tarafından Mimar Sinan’a yaptırılan Selimiye Cami’nin güneybatısında Arasta’ya bitişik olarak bir mektep inşa edilmiş ve bu mektepte bir hoca ve iki kalfa görev almıştır¹⁰¹.

2. Edirne Medreseleri

Selçuklulardan Osmanlı Devleti’ne geçen medrese eğitim sistemi, 1453 yılından sonra hızlı bir gelişim göstererek zirveye ulaşmıştır. Osmanlıların fetih politikası gereği yeni fethedilen yere hemen bir cami ve onunda yanına bir medrese yapılırdı. Böylece hem Osmanlı toplumu için gerekli din ve eğitim hizmetleri karşılanır hem de devletin yönetim kadrosu için gerekli kişiler yetiştirilirdi¹⁰².

1365-1453 yılları arasında Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapmış olan Edirne vilayeti sınırları içerisinde derecelerine göre yirmili, otuzlu, kırklı, ellili ve atmışlı olarak çeşitli medreseler bulunmaktadır. Edirne’de özellikle Eski Cami Medresesi, Üç Şerefeli Medrese ve Selimiye Medresesi hem köklü geçmişe hem de iyi bir eğitim programına sahipti. Edirne medreseleri hakkında bilgilere medrese kitabelerinden, salnamelerden ve Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesinde ulaşılabilmektedir. Medreseler dışında Edirne’de üç Dar’ül-Kurra¹⁰³ vardır. Bunların en büyüğü ve üstünü Selimiye Dar’ül-Kurra’sı olup, bir küçüğü Eski Cami’de en küçüğü ise yine Selimiye Cami içindedir¹⁰⁴. Asıl konumuz medreseler olmadığı için sadece medreseleri liste olarak vereceğiz¹⁰⁵.

¹⁰¹ A.g.e., s. 31.

¹⁰² A.g.e., s. 32.

¹⁰³ Kur’an-ı Kerim’in öğretildiği, bir bölümünün ya da tamamının ezberletildiği ve kıraat vecihlerinin öğretildiği kurumlar. Bkz: İsmail Güven, *a.g.e.*, s. 83.

¹⁰⁴ Abdurrahman Hibri, *Enisü’l-Müsamirin, 1360-1650*, Çev. Ratıp Kazancıgil, Türkiye Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne 1996, s. 36.

¹⁰⁵ Ratıp Kazancıgil-Nilüfer Gökçe-Ender Bilal, *a.g.e.*, s. 33.

Tablo 1: Edirne Medreseleri

Medresenin Adı	Kimin Yaptırıldığı	Yapılış Yeri ve Tarihi
Ahi Çelebi Medresesi	Ahi Mehmet Çelebi	Edirne
Anbar Kadı Medresesi	Edirne
Saraciye Medresesi	Hacı Kemaleddin Bin Abdullah	Edirne
Şah Melek Medresesi	Şazioğlu Şah Melek	Edirne
Küçük Laleli Medresesi	Çuhalcı Hacı İlyas	Edirne 1541
Beylerbeyi Medresesi	Sinanüddin Yusuf Paşa	Edirne 1429/30
İbrahim Paşa Medresesi	Çandarlı İbrahim Paşa	Edirne 1464/65
Hacı Alamüddin Medresesi	Hacı Alamüddin	Edirne
Hüsamüddin Medresesi “Ekmekçi Köylü Medresesi”	Hüsamüddin	Edirne
Yakup Paşa Medresesi	Abdullah oğlu Yakup Paşa	Edirne 1585
Çuhacı Hacı Medresesi	Astarıcı Hacı	Edirne
Eminiye Medresesi	Cafer Çelebi	Edirne
Eski Cami Medresesi	Çelebi Sultan Mehmet	Edirne 1413-1421
Halebi Medresesi	II. Murat	Edirne
Kadı Mahmut Medresesi	Edirne
Üç Şerefeli Medrese	II. Murat	Edirne 1447
Şeyhi Çelebi Medresesi	Şeyhi Çelebi	Edirne 1574/75
Taşlık Medresesi	Ali Bey	Edirne
Ali Paşa Medresesi	Edirne
Bevvap Sinan Medresesi	Sinaneddin Yusuf Paşa	Edirne
Çakırcı Başı Hasan Paşa Medresesi	Çakırcı Hasan Paşa	Edirne
Fahreddin Acemi	Fahreddin Acemi	Edirne

Medresesi		
Gülçiçek Hatun Medresesi	Gülçiçek Hatun	Edirne
Hacı Kemaleddin Medresesi	Hacı Kemaleddin Bey	Edirne
Şeyh Şüca Medresesi	II. Murat	Edirne
Oruç Baba Medresesi	Edirne
Kadı Abdi Mea Sinan Bey Medresesi	Edirne
Anbar Kadı Medresesi	Edirne
Abdülvasi Medresesi	Edirne 1698/99
Tütünsüz Medresesi	Edirne
Ali Kuşcu Medresesi	Edirne
Mesudiye Medresesi	Edirne
Arpaemini Medresesi	Edirne
I.Murat Medresesi	II. Murat	Malkara
İbrahim Paşa Medresesi	Malkara
Gazi Turhan Bey Medresesi	Gazi Turhan Bey	Malkara
Ali Paşa Medresesi	Cedid Ali Paşa	Babaeski
Ali Bey Medresesi	Ali Bey	Malkara
Sultan Süleyman Medresesi	Kanuni Sultan Süleyman	Çorlu
Sokullu Mehmet Paşa Medresesi	Sokullu Mehmet Paşa	Lüleburgaz 1569/70
Sinan Paşa Medresesi	Koca Sinan Paşa	Malkara 1582
Rüstem Paşa Medresesi	Rüstem Paşa	Tekirdağ
Rüstem Paşa Medresesi	Rüstem Paşa	Hayrabolu
Mahmut Paşa Medresesi	Mahmut Paşa	Hasköy-Edirne
Ahmet Paşa Medresesi	Ahmet Paşa	Çorlu
Abdü'l-vasi Medresesi	Abdü'l-vasib Hayreddin Hızır	Dimetoka

Oruç Paşa Medresesi	Oruç Paşa	Dimetoka 1401/2
Hızır Paşa Medresesi	Hızır Paşa	Hayrabolu
Dar'ul Hadis Medresesi ¹⁰⁶	II. Murat	Edirne 1435
Medrese-i Etibba (Daru't Tıp) ¹⁰⁷	II. Bayezıt	Edirne
Selimiye Dar'ül Kur'a-sı	II. Selim	Edirne

Klasik dönem Edirne merkezi ve civarında bulunan medreseler¹⁰⁸. Edirne merkezinde bulunan medreselerin bir kısmının 1903-1904 yılı Maarif salnamesi kayıtlarından devam ettiği tespit edilmektedir¹⁰⁹.

B. EDİRNE'DE GAYRİMÜSLİM VE YABANCI EĞİTİMİ

1. Edirne'de Gayrimüslim Eğitimi

Edirne, Osmanlılar tarafından fethedilmeden önce burada çoğunlukla Rum nüfus yaşamaktaydı. Edirne'nin fethedilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti iskân politikası¹¹⁰ gereği hızlı bir şekilde şehre Türkleri yerleştirmeye başlamıştı. Türklerle birlikte Ermeniler ve Ermeni zanaatkârlarında Edirne'ye yerleşmesiyle şehrin nüfusu

¹⁰⁶ Dar'ul Hadis Hz. Muhammed'in söz-eylem ve anlattıklarından oluşan hadisin öğretildiği incelendiği yer anlamına gelmektedir. Bkz: İsmail Güven, *a.g.e.*, s. 84; Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 167.

¹⁰⁷ Daru't Tıp İslam dünyasında tıp eğitim ve öğretimi ile tedavini birlikte yürütüldüğü kurumlara verilen genel adlardır. Bkz: İsmail Güven, *a.g.e.*, s. 85; Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 239.

¹⁰⁸ Medreseler hakkında detayları bilgi için bkz: Ahmed Badi Efendi, *Rızay-ı Belde-i Edirne*, Cilt 1/1, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2014, s. 200-210; Ratıp Kazancıgil-Nilüfer Gökçe-Ender Bilal, *a.g.e.*, s. 39-40, 43-45, 50, 52-53, 55.

¹⁰⁹ Edirne merkezde bulunan medreseler ile ilgili detaylı bilgi için Bkz: SVE-H. 1321, 6. Defa.

¹¹⁰ Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de fetih ettiği topraklara Anadolu'dan Türk aileleri yerleştirerek bölgeyi Türkleştirmek ve kalıcı hale gelmek için uyguladığı yöntem. Özellikle I. Murad zamanında Ceneviz gemilerine Türkmenlerin Rumeli'ye geçirilmeleri için 60 bin duka navlun ücret ödenmiş Bkz: Ziya Nur Aksun, *a.g.e.*, s. 54.

ve etnik çeşitliliği artmıştı. II. Bayezid zamanında İspanya ve Portekiz'den kovulan Yahudilerin de Edirne'ye yerleşmesiyle şehir daha kozmopolit bir hal almıştı¹¹¹.

XIX. yüzyıl boyunca çeşitli nedenlerden dolayı Edirne'de nüfus oranları değişiklik göstermiştir. 1881/82-1893 sayımlarına göre Edirne Vilayeti'nin nüfus dağılımı 539.031 Müslüman, 288.968 Rum, 121.870 Bulgar, 17.968 Ermeni, 16.357 Yahudi, 1.554 Katolik ve 200 Protestan olmak üzere toplam 985.962'dir. En fazla nüfusu müslümanlar oluşturmakla birlikte Rum, Bulgar ve Ermenilerin nüfuslarında azımsanacak sayıda değişir¹¹². Haliyle bu durum azınlıkların eğitim hayatı üzerinde etkili olmuştur. Osmanlı millet sistemi¹¹³ gereği imparatorluğun diğer yerlerinde olduğu gibi Edirne'de de azınlıklar çocuklarının eğitimi için okullarını kendileri kurmuştu. Dolayısıyla standart bir eğitim sistemi yoktu¹¹⁴.

Edirne'de öncelikle Türk çocuklarının eğitimine bakıldığında 1860'lı yıllarda hâlen eğitimde modernleşmeyi sağlayamadığı görülür. Çocuklara genellikle dinî eğitim veren okullar hâkimdi ve bu kurumlarda eğitim süresi beş yıldır. 1895 yılına kadar Edirne Vilayeti sınırları içinde 22 rüştiye, 7 lise ve 204 ilkokul vardı¹¹⁵. Bu okullar içinde Edirne Askeri İptidai Mektebi, Edirne Askeri Rüştiyesi ve Edirne Askeri İdadi Mektepleri de bulunmaktaydı¹¹⁶.

Rum Ortodoks Kilisesinin idaresi altında bulunan Rum eğitim sistemi ise 1768'de yapılan Rum eğitim reformu ile Rum öğrencilere Avrupa standartlarında

¹¹¹ Fahri Türk, "Edirne Bulgar Cemaati ve Polonya Azınlık Okulu "Polak Mektep", *Bellekten*, Cilt LXXIII, S. 268, Ankara 2009, s.706.

¹¹² Bülent Yıldırım, "Osmanlı Devleti'nde Yapılan İlk Modern Nüfus Sayımına (1881/82-1893) Göre Edirne'deki Ermeni Nüfusu", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Edirne 2011, s. 94.

¹¹³ Bu konu üzerinde farklı görüşler olsada genel kabul Osmanlı Millet Sistemi'nin temelini etnik (kavmi) ve lisan aidiyetine göre değil, din ve mezhep aidiyetine göre şekillendiğidir. Özellikle II. Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra Ortodoks Patriği ataması ve Gayrimüslimlere iç işlerinde ve dini işlerde özerklik tanınması cemaatleri sadece salt bir dini topluluk olmaktan çıkarmış onlara eğitim, adalet, nüfuz, sosyal güvenlik, haberleşme ve vakıf hizmetleri gibi konularda kendi idari geleneklerini uygulamaları fırsatı vermiştir. Bkz: M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek*, Klasik Yayınları, İstanbul 2007, s. 31-32.

¹¹⁴ Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, Çev: İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 93.

¹¹⁵ Erol Haker, *a.g.e.*, s. 45-46.

¹¹⁶ Bu okullar hakkında detaylı bilgi için Bkz: Haluk Kayıcı, *a.g.e.*, s. 158-161.

laik bir eğitim vermeye çalışıldı¹¹⁷. 1875 yılında Edirne’de on bir erkek, üç kız ilkokulu, birer kız ve erkek lisesi ile bir ziraat okulu olmak üzere toplan 17 Rum okulu görülmektedir¹¹⁸. Bu okullarda 1882 senesinde 49 öğretmen görev yapmakta ve 1207 öğrenci de öğrenim görmekteydi. Bu öğrencilerin sayısı 1891’de 2742’ye ulaşmıştır¹¹⁹.

Edirne’de, Ermeni cemaati ise 1825-1830’da yaptıkları reformlarla Rum eğitim sistemi seviyesine ulaşmaya çalışmışlardı. Edirne’de toplam 6 okulları olan Ermenilerin 1887’de 430 olan öğrenci sayısı 1902’ye kadar sürekli değişiklik göstererek 461’e ulaşmıştır¹²⁰. Yahudiler ise Edirne’de ilk Alliance Okullarını 1867 tarihinde kurmuşlardı¹²¹.

2. Edirne’de Yabancı Okullar

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan yabancıların emlak ve arazi sahibi olmaları mümkün değildi. Ancak bu durum 1867 tarihinde kabul edilen Arazi ve Emlak ile ilgili kanunlarla değişmişti¹²². Bundan sonra artık yabancılar da mülk edinme hakkına sahip olmuştu. Böylece özellikle yabancı papazlar ve Avrupalı devletler okul ve kilise yapmak için birçok bölgede hızla toprak satın almışlardı. Osmanlı Devleti bu durumu engellemek için 1869 Maarif Nizamnamesinin 129. maddesinde yabancı okullarla ilgili bazı düzenlemeler yapmak istediyse de başarılı olamamış ve yabancı okul sayıları hızla artmıştır¹²³.

¹¹⁷ Erol Haker, *Edirne Yahudi Cemaati ve Alyans Okulları 1867-1937*, Çev: Lizet Deadato, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 45.

¹¹⁸ Evangelia Balta, “Edirne Rum Cemaati (XIX. Yüzyılın Ortası-1922)”, *Edirne: Serhattaki Payitaht*, Çev: Işık Ergüden, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s. 236.

¹¹⁹ Haluk Kayıcı, *a.g.e.*, s. 162-163.

¹²⁰ *A.g.e.*, s. 165-166.

¹²¹ Aron Rodrigue, *a.g.e.*, s. 93

¹²² Arazi ve Emlak Kanunnamesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Ömer Lütfi Barkan, “Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi”, *Tanzimat*, Cilt 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999, s. 321-421.

¹²³ Şamil Mutlu, *Osmanlı Devleti’nde Misyoner Okulları*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2005, s. 19, 21, 25.

İmparatorluğun her yerinde olduğu gibi Edirne’de de yabancılar okullar açmıştı. Örneğin, Edirne Karaağaç mevki Hristiyan Mahallesiinde 1883 yılında Rumeli demir yollarında çalışan Almanların çocukları için Lorig tarafından bir Alman Okulu yapılmıştır. 1897’de ruhsat alan okula 1905 yılında 3 öğretmen görevlendirilmiş, kız ve erkek olmak üzere toplam 50 öğrenci eğitim görmüştür¹²⁴. Ayrıca Karaağaç’ta 1911 yılında 25/30 öğrenci ve 3 öğretmene sahip bir İtalyan Okulu açılmıştır¹²⁵.

Edirne’de Avusturyalıların Karacabevvab Mahallesiinde 1876’da Soueurs de Charite de Ağram adında bir Kız Mektebi bulunmaktaydı. Edirne’de Okulu bulunan bir diğer millet de İngilizlerdi. 1911 yılında Musevi ve Hristiyan çocukları okutmak için İngilizler tarafından Manyas mevkiinde English School kuruldu. Okul, kız ve erkek öğrencilere İbtidai seviyesinde eğitim verdi. Edirne’de okul sayısının en çok olduğu Avrupalı devlet ise Fransa’dır. Fransızların Karaağaç Hristiyan Mahallesiinde 1875’de bir Rahibe Okulu ve 1885’de St. Helen adlı 2 Okulu, Gelibolu ve Dedeağaç’ta birer okulu bulunmaktadır. Bunun dışında Fransızlar bir de Katolik Bulgar öğrencilerin öğrenim görmesi için Kaleiçi’nde 1865’de bir Bulgar Katolik Okulu açmışlardır¹²⁶.

¹²⁴ Sezen Kılıç, *Türk – Alman İlişkileri ve Türkiye’deki Alman Okulları (1852’den 1945’e Kadar)*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2005, s. 101.

¹²⁵ Şamil Mutlu, *a.g.e.*, s. 63.

¹²⁶ *A.g.e.*, s. 76, 212, 265.

III. BÖLÜM

EDİRNE MERKEZDE BULGAR OKULLARI

A. XIX. YÜZYILIN BAŞLARINA KADAR BULGARLARIN DURUMU

İstanbul'un fethi sonrasında Fatih Sultan Mehmet tarafından bir takım hak ve imtiyazlar verilerek Katoliklerin baskısı altından kurtarılan Ortodoks Rumlar, bir nevi Osmanlı Devleti'ne bağlanan Ortodoks Rum Patrikhanesi'nin çatısı altında temsil edilmeye başlanmışlardı¹²⁷. Osmanlı hoşgörüsü altında güçlenme fırsatı bulan patrikhaneye Bulgar Kilisesi de bağlanmıştı. Giderek Hıristiyan tebaa üzerinde tek söz sahibi olan Rumlar, Rum olmayan Hıristiyanları özellikle de Bulgarları yoğun bir asimile faaliyetine başlamışlar ve zamanla Bulgarların milli benliklerini kaybetmelerini ve Rumlaşmalarını sağlamışlardı¹²⁸.

XVIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde dünya artık Bulgarların varlığını unutmamıştı. Balkanlarda Tuna ve Ege arasındaki coğrafyada bu tarihlerde seyahat edenler burada Türk ve Rumların yaşadığını söyler ve Bulgarların varlığından bile söz etmezlerdi¹²⁹. Bu dönemde Bulgarlar siyasi olarak Türk nüfuzu altında, dinî olarak ise Rum kilisesine tabi idiler. Rumların da amacı Bulgarları bu yolla Rumlaştırmaktı. Bu hususta dikkat çeken nokta Bulgarların da kendini Rum olarak görmeye başlamalarıydı. Özellikle Osmanlı yöneticilerinin bu bölgede Rum Patrikliğine dinî ve idari olarak geniş yetkiler vermesi, onların diğer milletler arasında ayrıcalıklı bir konuma gelmelerini sağlamıştı. Bu durumu fırsat bilen Rumlar ticari hayattan da Bulgarların uzaklaşmasını sağlamıştı¹³⁰.

¹²⁷ Bülent Atalay, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 3-4.

¹²⁸ Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992, s. 49.

¹²⁹ Halil İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 17.

¹³⁰ Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1996, s. 341.

Kırsal bölgelere dağınık bir şekilde yerleşen Bulgarlar zamanla kültürlerini de kaybetmişlerdi. Kilise ve manastırlara ve oralarda verilen eğitim hayatına da hâkim olan Rumlar, asimilasyon faaliyetleriyle Bulgar çocuklarının benliklerini unutturmaya çalışmıştır. Rumlar 1767 tarihinde Bulgarlara ait son Ohrid Başpiskoposluğunu da kapatmıştır. 1800’de İstanbul Rum Patrikliği metropolitlere gönderdiği yazıyla Bulgarlara ait kilise ve mekteplerin kapatılmasını, buralarda Yunanca yazılan din kitaplarının okutularak Yunanca eğitim verilmesini istemişti. Yapılan bu çalışmalar kısa süre içerisinde neticesini vermiş yeni yetişen Bulgar nesil kendilerini Rum olarak kabul etmeye başlamış hatta Bulgar olmaktan utanmıştır¹³¹.

XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde artık bir Bulgar dilinin varlığından bile söz edilmiyordu. Filoloji ile uğraşan Bulgar ilim adamları dahi Bulgarcanın varlığını bilmiyordu. Bu tarihe kadar Bulgarlar günlük yaşamlarında Türkçe, dini ibadetlerinde Rumca’yı konuşuyor, kendi aralarında ise çok farklı yapılarda karmaşık Slavca konuşma dillerini kullanıyorlardı. Dolayısıyla Bulgar dilinden, Bulgar edebiyatından söz edilmiyor hatta Bulgar milletinin varlığı bile bilinmiyordu¹³².

1. Edirne Bulgar Cemaatinin Durumu

Edirne’ye Bulgar cemaatinin gelişi daha çok XIX. yüzyılda olmuştur. Edirne’de Bulgarlar Kıyık gibi merkeze biraz daha uzak mahallelere yerleşmiştir. Genellikle çiftçilik ve celeplik için Edirne’ye gelen Bulgarlar, Edirne’de kalıcı olmak için şu yolları takip etmiştir. Bunlar öncelikle büyük şehirlerde cemaatler kurmak, kırsal kesimde okullar açmak ve tarım işçilerini çiftliklere yerleştirerek nüfuslarını arttırma ve kalıcı olma yoluna gitmişlerdir¹³³. Bulgarların kalıcı olmasında önemli bir etken de Osmanlı Devleti’nin zayıf milleti güçlüye ezdirmeme prensibiyle hareket ederek Bulgarların bu noktada gelişimine zemin hazırlamasıdır. Böylece Bulgarlar

¹³¹ Halil İnalçık *a.g.e.*, s. 18-19; Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s. 341.

¹³² Nahit Dinçer, “Bulgar İhtilalinin Hazırlanmasında Dış Güçlerin Yardımı ve Kültürel Faaliyetler”, *Sosyoloji Okumaları*, Sayı 21, İstanbul 1986, 72.

¹³³ Evangelia Balta, *a.g.e.*, s. 232.

1875 yıllarına doğru artık Kıyık ve Kirişhane semtlerinde yoğun olarak nüfuslarını arttırmışlar ve burada iki kilise açmışlardır¹³⁴.

Eğitim hayatına önem veren Bulgarlar sadece dini eğitimin Bulgar gençleri için yeterli olmadığını bu yüzden Bulgarca seküler bir eğitimin verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Ancak Bulgarların bu eğitim modelinin hayata geçmesi ilk kez 1834'de Gabrovo (Burgaz) da gerçekleşmiş¹³⁵, Bulgarlar daha sonra 1839'da Selanik'te ve kısa bir süre sonra da İstanbul'da okul açmıştır¹³⁶. Edirne'de ise Bulgarların ilk okulu 1846 yılında faaliyete geçirmiş¹³⁷ ve Edirne merkezde 12 okul açarak kısa sürede eğitim hayatında önemli bir ilerleme kaydetmiştir¹³⁸.

Eğitim hayatında Bulgarların temel hedefi Rumca karşısında Bulgarca'yı yaygınlaştırmaktı. Dolayısıyla imparatorluğun her yerinde olduğu gibi Bulgarlar diğer cemaatler gibi hızla kendi okullarını kurma yoluna gitti. Ancak Edirne'de nüfus miktarı olarak üçüncü veya dördüncü sırada olmalarına rağmen Bulgar okullarına giden öğrenci oranı % 6,9'da kalmıştır¹³⁹.

2. Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu

Bulgar Milliyetçilerinin ilk eylemleri Osmanlılara karşı değil, Ortodoks Rum Papazlarına karşı olmuştur. Dolayısıyla Bulgarların ilk etaptaki eylemleri milliyetçilik duygusuyla değil daha çok dinî sebeplerden olmuştur. Bulgarlar tarih boyunca Rumların yapmış oldukları asimile faaliyetlerinden ve mezhepsel Rum vesayetinden kurtulmaya çalışmışlardır. Bu yüzden diğer Balkan uluslarının aksine Bulgarlar, Osmanlıya karşı milliyetçilik akımının etkisiyle daha geç dönemde harekete geçmişlerdir¹⁴⁰.

¹³⁴ Fahri Türk, *a.g.m.*, s. 713.

¹³⁵ R.J Crampton, *Bulgaristan Tarihi*, Jeo Politika Yayınları, İstanbul 2007, s. 50.

¹³⁶ Fahri Türk, *a.g.m.*, s. 713.

¹³⁷ Erol Haker, *a.g.e.*, s. 45.

¹³⁸ Haluk Kayıcı, *a.g.e.*, s. 166.

¹³⁹ Fahri Türk, *a.g.m.*, s. 713, 717.

¹⁴⁰ Hüdai Şentürk, *a.g.e.*, s. 45.

Benliklerini kaybetmiş olan Bulgarlara ilk defa milli benliklerini hatırlatan Bulgar keşiş Otets Paisiy olmuştu. Paisiy Bulgar milletinin asaletinden bahsetmek için Bulgarların tarihini yazmaya karar vermiş ve 1762 yılında eserini tamamlayarak Bulgarların köklü geçmişinden bahsetmişti. Bundan sonra Sofroni (Stoiko Vladislavof) adında bir rahibin yazdığı eserde bu defa Bulgarlara Rum ruhbanların aç gözlülüklerinden bahsetmişti. Yine Rus olan Jorj Venelin'in yazdığı filolojik eserler 1828 yılında Rus ordusunun Bulgar topraklarına girdiği zaman çıkardığı Eski ve Yeni Bulgarlar eseri, Rusların Bulgar milletini daha yakından tanınmasına ve bundan sonra Bulgarlara karşı bir ilginin gelişmesine sebep olmuştur. Venelin'in eserinin Bulgar milliyetçiliği üzerine bir başka etkisi de çeşitli ülke ve şehirlerde dağınık halde bulunan ve kendini Rum zanneden Bulgar tacirler üzerinde Bulgarlık bilincini uyandırması olmuş ve böylece Bulgarlarda millet olma bilinci hızlanmaya başlamıştı¹⁴¹.

Osmanlı Devleti içindeki bazı gelişmelerinde Bulgarların milli kimliklerini kazanmalarında etkisi olmuştur. Özellikle 1839 Tanzimat Fermanı ile Osmanlı hukuk devleti olma yolunda adımlar atmış, gayrimüslimler kanunlarla getirilen haklar sayesinde halk statüsüne kavuşmaya başlamışlardı. 1856 Islahat Fermanı ile de gayrimüslimler adına bu haklar biraz daha genişletilmiş, temsil hakkının artık bireylerin kendilerine verilmesiyle patrikhane geri plana itilmişti¹⁴². Bu gelişmeler Bulgarlarda milliyetçilik duygularını uyandırmış ve Ruslarında desteğiyle onları Rum Kilisesinden ayrılmak için harekete geçirmişti. Bu durumu Rumlar başlangıçta kabul etmek istememişti. Rumlar ve Bulgarlar arasında giderek şiddete dönüşen durum Osmanlı idarecilerine intikal etmişti. Osmanlı Devleti Bulgarların sürekli Ruslar tarafından kışkırtılması ve isyanlara teşvik edilmeleri sebebiyle 11 Mart 1870 yılında bir fermanla Bulgar Eksarhlığını¹⁴³ resmen kabul etmişti. Böylece Bulgarlar

¹⁴¹ Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 21-22.

¹⁴² Bülent Atalay, *a.g.e.*, s. 13-15.

¹⁴³ Bulgar Eksarhlığı hakkında detaylı bilgi için Bkz: Aşkın Koyuncu, *Bulgar Eksarhlığı*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 1998.

yıllardır süre gelen Fener Rum Patrikhanesinin nüfuzundan kurtulmuş ve milli Bulgar kilisesini kurmuşlardı¹⁴⁴.

Bulgarlar bu tarihten sonra bağımsız milli kiliselerini kursa da, Rumların bunu kabul etmesi kolay olmamıştır. Bulgarlara karşı eylemlerine şiddetin boyutunu arttırarak devam eden Rumlar, çeteler kurarak Bulgar kiliselerine saldırmış, Bulgarca yazılan kitapları yakmış ve papazları dövmüşlerdi. Rumlar nüfus sayımı yapmış Bulgar, Ulah ve Arnavutları Rum olarak yazmış ve asimile faaliyetlerine devam etmişler, itiraz edenleri aforoz etmekle tehdit etmişlerdi. Ayrıca Rumca eğitim yapmadıkları için Bulgar Okulları basılıp yakılmış, öğrenim gören çocuklar açıkta kalmıştır¹⁴⁵.

3. Bulgar Milliyetçiliğini Destekleyen Misyoner Faaliyetleri

Yukarıda bahsettiğimiz eserler ve Bulgar tacirlerinin etkisiyle Bulgarlık bilinci gelişmeye başlamıştı. Bunların yanında 19. yüzyıldan itibaren Bulgarlar da eğitim faaliyetlerinin hızlanması, okul sayısındaki artış ve yayıncılık faaliyetlerinin artması da Bulgarlar arasında milli uyanışın hızlanmasında etkili olmuştur¹⁴⁶. Bundan sonra eğitim işine son derece ciddi yaklaşan Bulgarlar, Tuna Vilayeti'nde açılan okulların neredeyse yarısını doldurmuş ve imparatorluğun merkezinde açılan okullara da öğrenci göndermişlerdir. Bu öğrencilere gizli talimatlar verilmiş ve onların Bulgarların gelecekteki hedefleri için yetişmeleri sağlanmıştır. Örneğin 1868'de açılan Galatasaray Lisesi'nde okuyan Türklerin yanı sıra çeşitli azınlıklara mensup öğrenciler içerisinde Bulgarlar da yer almıştır. Hatta okul müdürünün verdiği bir röportajda en zeki ve en ahlâklı öğrencilerin Bulgar öğrenciler olduğundan bahsedilmiştir.

¹⁴⁴ Hüdai Şentürk, *a.g.e.*, s. 215, 217, 120-121.

¹⁴⁵ Süreyya Şahin, *a.g.e.*, s. 342-343.

¹⁴⁶ Ramazan Erhan Güllü, "Bulgar Eksarhı'nın Kuruluşu ve Statüsü", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt 17, Sayı 1, 2011. s. 351.

Osmanlı Devleti için bu dönemde en tehlikeli rakip batılı misyonerlerdi. Çünkü ilk modern okullar yabancılara aitti. Dolayısıyla bu okullar kendilerinden sonra kurulacak yabancı ve azınlık okullarına hem model olmakta hem de bunlar üzerinden batılı devletlere misyonerlik faaliyetlerini rahatça yürütebilme fırsatı vermektedir¹⁴⁷.

Bulgarların eğitilmesinde şüphesiz batılı misyoner devletlerin etkisi büyüktü. Özellikle Ortodoks Ruslar Panslavist gayelerle Bulgarları etkileri altına almaya başlamışlardı. Ruslar maddi-manevi her yönden Bulgarları destekliyor onların eğitilmesi için Moskova, Kiev ve Peterburg gibi şehirlere getiriyorlardı¹⁴⁸. Bu hedefler doğrultusunda 1835 yılında Rus milli eğitim prensiplerine göre Tırnova yakınlarındaki Gabrova kasabasında Bulgar bir tacirin oğlu tarafından ilk milli Bulgar Okulu açılmıştı¹⁴⁹. Bu okullarda eğitim verecek öğretmenlerin bir kısmı Çarlık Rusya'nın sağladığı imkânlarla Rus okullarında eğitim görmüştü. Bundan sonra açılan Bulgar okulları hızla artmış ve altı yıl gibi kısa bir sürede sayıları 13'ü bulmuştu. Bu duruma çok sıcak bakmayan Osmanlı idarecileri Tanzimat Fermanı prensipleri gereği itiraz etmelerine rağmen okulların sayısı 1845'de 53'e ulaşmıştı¹⁵⁰.

Bulgarlar bu okullarda eğitimin özellikle Bulgarca yapılmasına dikkat etmiş, Bulgar dili ve edebiyatının gelişimini sağlamaya çalışmıştır. Bulgarca kitapların basımı için Selanik, İzmir ve İstanbul'da matbaalar açılmıştır. Ayrıca Bulgar halkını aydınlatmak için 1844'de İzmir'de Amerikalı misyonerlerin desteği ile ilk İncil Bulgarcaya çevrilmiştir¹⁵¹.

Bulgarların Osmanlı Devleti'nden koparılması için çalışan bir diğer ülke Protestan Amerika'dır. Buna bağlı olarak Bulgar uyanış hareketini ve ayrılıkçı Bulgar düşüncesini destekleyen bir diğer okul Amerikanlı Cyrus Hamlin'in

¹⁴⁷ Benjamin C.Fortna, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁴⁸ Hasan Demiroğlu, *Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği ve Panislavizm (1856-1878)*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009, s. 165.

¹⁴⁹ Nahit Dinçer, *a.g.m.*, s. 74-76.

¹⁵⁰ Halil İncelik, *a.g.e.*, s. 22-23.

¹⁵¹ *A.g.e.*, s. 23.

İstanbul'da 1863'de açtığı Robert Kolejidir¹⁵². Kolejin programı Türkçe, Rumca, Bulgarca ve Ermenice olarak hazırlanmış¹⁵³, yönetim uzun vadeli planlar yaparak okula özellikle Bulgar ve Ermeni öğrencileri almış, öğrencileri siyasi ideoloji olarak kendi istekleri doğrultusunda yetiştirmiş, Osmanlı Devleti'nin parçalanması için çalışmalarını istenmişti. Bulgarların yaşadığı yerlerde faaliyet gösteren Amerikan misyonerler de Bulgar gençleri Robert Kolejine yönlendirmişti¹⁵⁴. Kurulduğu ilk zamanlardan itibaren Bulgar gençlerin eğitiminde önemli bir yeri olan okulda¹⁵⁵ 1863-1925 yılları arası Türk-Bulgar öğrenci sayıları karşılaştırıldığında 708 kayıtlı Türk öğrenciden 70 tanesi mezun olmuş, 801 kayıtlı Bulgar öğrenciden 299 tanesi mezun olmuştur¹⁵⁶. Mezun olan Bulgar öğrencilerin 195 tanesi 1863-1903 yılları arasında mezun olmuştur¹⁵⁷. Görüldüğü üzere okuldan mezun olan en kalabalık gruplardan birini Bulgarlar oluşturmuştur. Bunların karşılığı olarak Bulgar parlamentosu, yetiştirdiği Bulgar aydınları, çetecileri ve devlet adamları için Robert Koleji yöneticilerine teşekkür edip minnetlerini göstermişlerdir¹⁵⁸. Yine 1877-78 Osmanlı-Rus harbinden sonra Türk mekteplerinde yetişen Bulgar subay ve doktorların ihanet içerisinde oldukları tespit edilmiştir¹⁵⁹.

Bulgar uyanış hareketini destekleyen bir başka Avrupalı ülke Fransa olmuştur. Katolik Fransız misyonerler 1830'lu yıllardan itibaren özellikle Filibe civarından Bulgar öğrencileri toplayıp Roma'ya papaz eğitimi almaları için göndermişti. Böylece Bulgaristan da Katolik bir papazlar grubu oluşmuş, bunlarda hem birer ateşli Bulgar taraftarı olmuş hem de Fransız misyonuna hizmet etmişti¹⁶⁰.

Görüldüğü üzere Avrupalı devletlerin maddi ve manevi her türlü desteği ile bir Bulgar milleti oluşturma çabaları başarılı olmuş, artık tek iş Bulgar Devleti'nin

¹⁵² Robert Kolej'in hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, *Bir Geleneğin Anatomisi: Robert Kolej'in 150 Yılı (1863-2013)*, Ed. Cem Aktaş, İstanbul 2013.

¹⁵³ Ayşe Aksu, *Robert Kolej'in İzinde*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 332.

¹⁵⁴ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 176.

¹⁵⁵ Ümit Akça, "Protestan Misyonerler ve Milli Devletlerin Doğuşu: Robert Kolej ve Bulgar Milli Devleti Örneği", *Sosyoloji Konferansları*, S. 53, İstanbul 2016, s. 293.

¹⁵⁶ Orlin Sabev, *Spiritus Roberti Shaping New Minds and Robert College in Late Ottoman Society (1863-1923)*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 325.

¹⁵⁷ Ümit Akça, *a.g.m.*, s. 293.

¹⁵⁸ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 176.

¹⁵⁹ Osman Ergin, *a.g.e.*, C. II, s. 608-609.

¹⁶⁰ Nahit Dinçer, *a.g.m.*, s. 83.

kurulmasına gelmişti. Bunun içinde Avrupalı Devletler, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan eden Bulgarlara her zaman destek vermeyi sürdürmüşlerdir¹⁶¹.

A. EDİRNE MERKEZ BULGAR ORTODOKS OKULLARI

1. Kirişhane Bulgar Okulu

Edirne Kirişhane civarı Bulgarların yoğun olarak yaşadığı yerlerden biridir. Burada 185 hanede 794 Bulgar nüfusu yaşamıştır. Bölgedeki Bulgar Cemaati Reisi idari makamlara Ekim 1895 tarihinde bir dilekçe yazarak Bulgar halkının çocuklarının eğitimi için gidebilecekleri bir okulun olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Bulgar Eksarhlığına ait Ayakostanti Kilisesi yakınlarında bulunan arsanın okul binası için uygun olacağını belirterek inşaat için izin istemiştir¹⁶². Ayrıca yazılan dilekçeye arsa üzerine inşa edilecek okul binasının planı ilave edilerek ölçüleri belirtilmiştir. Binanın 21 metre uzunluğunda, 11 metre genişliğinde, 11,5 metre yüksekliğinde ve taş malzeme kullanılarak yapılması planlanmıştır. Binanın inşaat masrafları içinde bir araştırma yapılmış ve 12.000 kuruşa mal olacağı tespit edilmiştir. Ayrıca inşaat masraflarının bölge halkı tarafından karşılanacağı belirtilmiştir.

Dilekçe Şuray-ı Devlet'te ele alınmış, gerekli incelemeler yapılmış ve okul binasının yapımının önünde bir engel olmadığı kanaatine varılmıştır. Durum sadrazam Sait Paşa tarafından detaylı bir rapor hazırlanarak padişaha sunulmuştur¹⁶³. Raporda binanın yeri ve ölçüleri en ince ayrıntısına kadar resmedilerek padişah bilgilendirilmiştir. Sonuç olarak okul yapımı onaylanmış ve çalışmalar başlamıştır¹⁶⁴.

¹⁶¹ Canan Seyfeli, "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Bulgar Eksarhlığı ve Bulgar Katolikler (1847-1918)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 52, S. 2, Ankara 2011. s. 166.

¹⁶² BOA., İ.AZN. Nr. 16/7 leff 4/1 (6 CA. 1313/25 Ekim 1895).

¹⁶³ BOA., MF.MKT. 289/32 leff 3 (3 CA. 1313/22 Ekim 1895).

¹⁶⁴ BOA., MF.MKT. 289/32 leff 1 (25 RA. 1313/15 Eylül 1895).

Tablo 2: Kirişhane’de Yapılacak Okul İçin Yardımda Bulunanların Listesi¹⁶⁵

Zindanaltından Hancı Matyo AĞa	1000 kuruş
Zindanaltından Hancı Matyo AĞa	1500 kuruş
Gartlu OĞlu Yorgaki Efendi	2000 kuruş
Bit Pazarından Sarraf Yorgi Diyako Efendi	2000 kuruş
Abacılar Başında Asar Galip OĞlu Dimitri Efendi	1800 kuruş
Metropolit Mahallesinde İsyotko Efendi	1800 kuruş
Zindanaltından Hancı Yovao Boğdanof Efendi	1500 kuruş
Ayayani Mahallesinde mleki İvano Miladenof Efendi	0400 kuruş

Okulun inşaat masrafları için bağışta bulunan kişilerin isimleri ve verdikleri miktar yukarıdaki tabloda belirtilmiştir. Her ne kadar Kirişhane de yaşayan Bulgar ahalinin nüfusu fazla olsa da bağışta bulunanların sayısı azdır. Ancak bağışta bulunanların hepsi fazla miktarlarda bağışta bulunmuş ve masrafları karşılamışlardır.

Tablo 3: Kirişhane’deki Bulgar Okulunun 1882-1900 Yılları Arası retmen İsimleri ve ğrenci Sayıları¹⁶⁶**1882-1890 Yılları Arası retmen İsimleri ve ğrenci Sayıları**

Yıllar	Erkek retmen	Kadın retmen	ğrenci sayısı
1882/1883	İstefan ernof	Madam Mariya	55 Erkek 25 Kız

¹⁶⁵ BOA., İ.AZN. 16/07 leff 03/01 (25 C. 1312/24 Aralık 1894).

¹⁶⁶ SVE-H. 1300, s. 88-89; SVE-H. 1301, s. 96; SVE-H. 1302, s. 98; SVE-H. 1303, s. 98; SVE-H. 1304, s. 67; SVE-H. 1305, s. 69; SVE-H. 1306, s. 69; SVE-H. 1307, s. 69; SVE-H. 1308, s. 69; SVE-H. 1310 Mali Senesi, s. 93; SVE-H. 1311 Mali Senesi, s. 75; SVE-H. 1312 Mali Senesi, s. 75-76; SVE-H. 1313 Mali Senesi, s. 74; SVE-1314 Mali Senesi, s. 79; SVE-H. 1315 Mali Senesi, s. 79; SVE-H. 1316 Mali Senesi, s. 77; SVE-H. 1317 Mali Senesi, s. 85.

1883/1884	İstefan Efendi, Ustoyan Efendi	Nanuko Hanım, Mariya Hanım	83 Erkek 68 Kız
1884/1885	Yorgi ve Dimitraki Efendiler	Mariya Valişaveş	65 Erkek 54 Kız
1885/1886	Yorgi ve Dimitraki Efendiler	Mariya Valişaveş	65 Erkek 54 Kız
1886/1887	Nikolof ve Girof Efendiler	Lulçova ve Koyilci Hanımlar(?)	53 Erkek 58 Kız
1887/1888	Kirkof Efendi	Vasila ve Kirya Kostaci Hanımlar	31 Erkek 28 Kız
1888/1889	Kirkof Efendi	Vasila ve Delçetor Hanımlar	62 Erkek 71 Kız
1889/1890	Nikola Efendi	Vasila ve Mariya Hanımlar	108

1890-1900 Yılları Arası Öğretmen İsimleri ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	Erkek Öğretmen	Bayan Öğretmen	Öğrenci Sayısı
1890/1891	Nikola Efendi	Vasile ve Mariya Hanımlar	168
1892/1893	İşu Gruef Efendi	Katina Apostolova, Mariya Lulçova	29 Erkek 74 Kız
1893/1894	İşu Gruef Efendi	Katina Apostolova, Mariya Lulçova	73 Kız 29 Erkek
1894/1895	Atanas Padaref	Kotovva	42 Erkek 57 kız
1895/1896	Yuvan Kolef Efendi	Bojiya Raleva Hanım, Katina Apostolova (Sıbyan)	10 Erkek 21 Kız 45 Sıbyan

1896/1897	Savayonof Efendi	Katrina Apostolova Vangela Yanova (Sıbyan)	80 Erkek 40 Kız 70 Sıbyan
1897/1898	Yordan Yarçef Efendi	Katrina Apostolova Vangela Yenova (Sıbyan)	60 Erkek 42 kız 65 sıbyan
1898/1899	Vraga Tençef Efendi	Katrina Apostolova Ana Nikolova (Sıbyan)	44 Erkek 35 Kız 56 Sıbyan
1899/1900	Dragya Nenimof Efendi	Katrina Apostolova Ana Nikolova (Sıbyan)	46 Erkek 38 Kız 62 Sıbyan

1882-1900 yılları arasında faaliyet gösteren Kirişhane Bulgar Okulunun faaliyette olduğu süre içerisinde 2066 öğrenciye hizmet vermiştir. 1882-1900 yılları arası öğretmen ve öğrenci durumlarına bakıldığında 1882-1890 yılları arasında öğrenci sayılarının her yıl farklı olduğu görülmektedir. Öğretmen sayısı ise fazla değişiklik göstermemektedir. 1890-1900 yılları arasında öğrenci sayıları yıllara göre yine farklılık göstermekte ancak sıbyan mektebi öğrencileri de olduğu için sayının arttığı görülmektedir. Öğretmen sayılarına bakıldığında ise sayıların fazla değişiklik olmamakla birlikte sıbyan öğrencilerle kadın öğretmenlerin ilgilendiği görülmektedir.

2. Kıyık Bulgar Okulu

Edirne’de Bulgarların yoğun olarak yaşadığı yerlerden biriside Kıyık olmuştur. Bulgar Eksarhlığı bu semtte kiradıkları bir evi Bulgar çocuklarına ücretsiz eğitim verilen bir okula dönüştürmek istemiş ve bu sebeple idari makamlara Kasım 1883 tarihinde bir dilekçe yazarak ruhsat talebinde bulunmuştur. Bu dilekçeye okulda okutulacak dersler, ders programları ve okulda görev alacak öğretmenlerin diploma bilgilerini içeren belgeler de eklenmiştir.

Bu talep üzerine okulun yapılmasına bir engel olup olmadığına dair incelemelere başlanmıştır. İncelemeler sırasında okulun bölgede yerleşik durumda bulunan Bulgar halkının mezhepleri ile ilgili sıkıntılarını giderecek, dini meseleler ve papazlık vazifesi ile ilgili dersler veren ruhani bir okul olduğu ve eğitim-öğretime çok önceden başlanıldığı anlaşılmıştır.

Yapılan bu araştırmanın sonucunda Edirne Vilayeti Maarif Meclisi kendilerine gelen dilekçeyi onaylayarak ekleri ile birlikte hükümete sunmuş ve okulun devamı için ruhsat verilmesini istemiş, gönderilen yazıda bölgede yaşayan Bulgar halkının okul için istekli olduğu belirtilmiştir¹⁶⁸. Ayrıca Bulgar Eksarhlığı tarafından da bu konu ile ilgili Dâhiliye Nezareti’ne ek bir yazı yazılmıştır. Bütün bu yazışmalar ve değerlendirmeler neticesinde okulun devamı için ruhsat verilmesinde bir engel olmadığı sadarete bildirilerek eğitim ve öğretime devam edilmiştir.¹⁶⁹.

¹⁶⁸ BOA., MF.MKT. 85/59 leff 1 (3 M. 1302/4 Kasım 1883).

¹⁶⁹ BOA., MF.MKT. 85/59 leff 3 (5 S. 1302/24 Kasım 1884).

Tablo 4: Kıyık'ta Bulgar Okulunun 1882-1900 Yılları Arasında Öğretmen İsimleri ve Öğrenci Sayıları¹⁷⁰

1882-1890 Yılları Arası Öğretmen İsim ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	Erkek Öğretmen	Kadın Öğretmen	Öğrenci sayısı
1882/1883	Dimitri Efendi	Madam Harbesyo(?)	104
1883/1884	Todori Efendi Kostandi Efendi	Mariya ve Kirya Kostaci Hanımlar	128 Erkek 89 Kız
1884/1885	Dimitri ve diğer Dimitraki Efendi	Mariya ve Kirya Kostaci	120 Erkek 60 Kız
1885/1886	Dimitri ve Diğer Dimitri Efendi	Mariya ve Kirya Kostaci	120 Erkek 60 Kız
1886/1887	Bıçvarof ve Kostof Efendi	Mariya ve Tofano Hanımlar(?)	93 Erkek 65 Kız
1887/1888	Bıçvarof ve Kostof Efendi	Mariya Hanım	68 Erkek 48 Kız
1888/1889	Dimitri ve Andon Efendiler	Tofano(?) ve Mariya Hanım	89 Erkek 100 Kız
1889/1890	Dimitri ve Andon Efendi	Mariya ve Anastasya	76 Erkek 40 Kız

1890-1900 Yılları Arasın Öğretmen İsim ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	Erkek Öğretmenler	Kadın Öğretmenler	Öğrenci Sayısı
1890/1891	Dimitri ve Andon Efendi	Mariya ve Anastasya	76 Erkek 140 Kız
1892/1893	Muallimi evvel: Dimitri ve Bıçvarof Efendi	Katrina Semitcova Mariya Mihaelova	97 Erkek 115 Kız

¹⁷⁰ SVE-H. 1300, s. 88-89; SVE-H. 1301, s. 96; SVE-H. 1302, s. 98; SVE-H. 1303, s. 98; SVE-H. 1304, s. 67; SVE-H. 1305, s. 69; SVE-H. 1306, s. 69; SVE-H. 1307, s. 69; SVE-H. 1308, s. 69; SVE-H. 1310 Mali Senesi, s. 92-93; SVE-H. 1311 Mali Senesi, s. 92-93; SVE-H. 1312 Mali Senesi, s. 75-76; SVE-H. 1313 Mali Senesi, s. 74; SVE-H. 1314 Mali Senesi, s. 71; SVE-H. 1315 Mali Senesi, s. 71; SVE-H. 1316 Mali Senesi, s. 77; SVE-H. 1317 Mali Senesi, s. 85.

	Muallimi Sani: Yorgi Efendi		
1893/1894	Muallimi evvel: Dimitri Bıçvarof Efendi Muallimi Sani: Yorgi Efendi	Katrina Semitcova Mariya Mihaelova	97 Erkek 115 Kız
1894/1895	Muallimi evvel: Dimitri Bıçvarof Efendi Muallimi Sani: Yorgi Efendi	Fani Poskova Nedelya Hristova	110 Erkek 128 Kız
1895/1896	Dimitri Bıçvarof Yorgi Korokof Efendi Andon Arnavudof Efendi	Elisava Nakotova(?) Nedelya Hristova (Sıbyan)	68 Erkek 50 Kız 131 Sıbyan
1896/1897	Dimitri Bıçvarof Yorgi Korukakof	Sarova Şopova Mariya Hristova (Sıbyan)	112 Erkek 150 Sıbyan
1897/1898	Dimitri Bıçvarof Efendi Yorgi Korukakof Efendi	Peta Kircikova Mariya Hristova (Sıbyan)	120 Erkek 85 Kız 115 Sıbyan
1898/1899	Dimitri Bıçvarof Yorgi Korukakof Efendi	Vangela Yanova Mariya Hristova (Sıbyan)	70 Erkek 46 Kız 74 Sıbyan
1899/1900	Yorgi Korukof Efendi Andon Arnavudof Efendi	Mariya Kuvistova Anastasya Yorgiva (Sıbyan)	58 Erkek 53 Kız 85 Sıbyan

Kıyık Bulgar okulunun 1882-1900 yılları arası öğretmen ve öğrenci durumuna bakıldığında 1882-1890 yılları arasında öğrenci sayılarının yıllara göre farklılık gösterdiğini, öğretmen sayılarında ise göze çarpan bir değişiklik olmadığı

görülmektedir. 1890-1900 arası dönemde ise yıllara göre öğrenci sayılarında değişimler olmuş ve sıbyan mektebi öğrencilerinin de dâhil olmasıyla sayı artmıştır. Öğretmen sayılarında yıldan yıla fazla bir değişme olmamıştır. Sıbyan öğrencilere kadın öğretmenler ders vermektedir.

3. Kaleiçi Bulgar Okulu

Bulgarların Edirne’de okul açmak istedikleri yerlerden biri de Kaleiçi mevkiinde Balık Pazarı civarında¹⁷¹ bulunan ve sadece Rumların yaşadığı Hristos Mahallesi’dir. Bulgar Eksarhlığı tarafından bu mahallede, Rum kilisesi ve kız okulu karşısında bulunan¹⁷², Mösyö Nazır Bertoma ait olan ev kiralanarak Bulgar halkının erkek çocuklarına eğitim verecek bir okul haline dönüştürülmek istenmiştir¹⁷³. Bu sebeple de eksarhlık tarafından ruhsat alabilmek için idari makamlara bir dilekçe yazılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Edirne Valiliğinden gönderilen meclis irade tutanaklarında binanın okul olarak kullanılmasında Maarif Müdüriyeti ve Zabıta İdaresince bir sakınca görülmediği belirtilmiştir.

Bulgarların böyle bir girişimde bulunmaları Rumlara rahatsızlık vermiştir. Rum Patrikliğinden Adliye Nezareti’ne okulun açılması halinde meydana gelebilecek sakıncalara dair bir yazı yazılmış ve yine Rum Metropolitliğinden gelen birtakım şikâyetler üzerine konuyla ilgili incelemeler başlatılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda bu okulda eğitim görececek öğrencilerin seslerinin Rum kilisesinde ayin yapılmasına engel olmasa da müzik dersleri sırasında meydana gelecek seslerin kiliseden duyulabileceği kanaatine varılmıştır. Meclis kararı ve oluşturulan heyet raporu ile binada birtakım değişiklikler yapılmasına karar verilmiştir. Bulgarlardan binanın alt ve üst pencerelerine panjur yaptırılmaları ve binanın kilise duvarı tarafında olan kapısının kapatılarak başka bir yöne yapılması istenmiştir. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti gayrimüslim tebaa arasındaki ilişkilerin bir düzen ve uyum içerisinde devam etmesi için özen göstermiş ve önlemler almıştır.

¹⁷¹ BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 4/1 (27 TE. 1317/9 Kasım 1901).

¹⁷² BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 6 (29 C. 1319/13 Ekim 1901).

¹⁷³ BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 5 (1 B. 1319/14 Ekim 1901).

Okulun inşaatı ile ilgili problemler bu şekilde çözüme kavuşturulmak istenmişse de Rumlar sosyal ve kültürel yönden de birtakım sakıncalar olabileceği konusu üzerinde durarak gerekenin yapılmasını istemişlerdir.

Herhangi bir cemaate mensup olan yetişkin kız ve erkek öğrencilerin aynı sokakta birbirlerine karşı olan okullara gitmelerindeki sakıncalar devlet tarafından bilinmekteydi. Bu öğrencilerin arasında oluşabilecek komşuluk ve yakınlıklardan adap, ahlak, rahatlık ve asayiş konularında ne gibi sakıncaların oluşabileceği, bu olayların farklı cemaate mensup çocuklar arasında sürekli üzücü olaylara sebep olabileceği göz önünde bulunduruluyordu. Bu nedenle bir cemaat tarafından yerleşilmiş mahallerde başka cemaatlere ait ibadethane ve okul benzeri yerlerin kullanılması hükümet tarafından yasaklanmıştır. Hükümet bu yasaklama ile bölgede yaşayanlar arasında huzurun ve güvenliğin sağlanmasını amaçlamıştır.

Örneğin; daha önceki yıllarda Edirne’de Rum cemaatine ait olan ve kilise olarak kullanılan bir binanın okula dönüştürülmesi söz konusu olmuş ancak Bulgar kilisesine yakın olması sebebiyle sakıncalı görülmüştür. Yine daha önce Rum mahallesinde Protestanlar tarafından bir kilise yapılmak istenmiş ancak bir cemaatin yoğun olarak yerleşilmiş olduğu mahallelerde başka cemaatlere ait ibadethane ve okul benzeri yerlerin kullanılması hükümet tarafından yasaklanmış ve bu yasak memleketin her yeri için geçerli sayılmıştır. Böyle bir yaklaşım söz konusu iken sadece Rumların yaşadığı bir mahallede Rum kilisesi ve kız okulu karşısında bulunan bir binanın önlemler alınarak okula dönüştürülmesinde engel görülmemesi şaşırtıcı olmuştur¹⁷⁴.

Rumların artan şikâyetleri üzerine Adliye Nezareti’nden sadrazama durumla ilgili bilgilendirme yazısı yazılmıştır. Merkezî idare okulun açılmasında birtakım sakıncalar görse de Edirne Vilayeti Meclis İdaresi, Maarif Müdüriyeti ve Zabıta İdaresince bir engel görülmeyip bazı tedbirler alınarak sorunun çözülmeye çalışıldığı belirtilmiştir.

Ayrıca okul binası Rum kilise ve okulu alanında bulunmayıp aralarında bir sokak olduğu bilinmektedir. Buraya nakil olan öğrencilerin ise Hristos Mahallesinin 8-10 hatve¹⁷⁵ karşısında kiliseye yakın farklı bir binada kalmalarına rağmen burada

¹⁷⁴ BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 6 (29 C. 1319/13 Ekim 1901).

¹⁷⁵ Hatve adım ya da bir adım tutarındaki ölçü birimidir. Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 343.

yaşayan Rumlardan herhangi bir şikâyet gelmemiştir. Dolayısı ile bu mahallenin sakinlerinin Rumlardan oluşmasına rağmen diğer cemaatten insanların bir diğeri ile karışık halde bulunmalarında hiçbir sakınca görülmemiş ve bu konu Rum Patrikliğine bildirilmiştir. Ancak Rumların sorunlar yaşanacağına dair şikâyetlerinden vazgeçmemeleri üzerine okulun durumunun ne olacağı padişahın kararına bırakılmıştır¹⁷⁶. Rum Patrikliği, Adliye Nezareti'ne edep-ahlak-asayiş konularında ne gibi sakıncaların ortaya çıkabileceğine dair bir tezkire yazarak okul inşaatının durdurulması talebinde bulunmuştur¹⁷⁷.

Bütün bu incelemeler ve değerlendirmeler sonucunda sosyo-kültürel konularda ortaya çıkabilecek sıkıntılar nedeni ile inşaatın tatil ettirilmesine karar verilmiştir¹⁷⁸. İnşaatın durdurulması nedeniyle Edirne Bulgar Cemaati Reisi Ruhanişi de ilgili makamlara yazdığı yazılarda mağdur duruma düştüklerini ifade etmiştir. Bu binanın geçici olarak okul için kullanılmasında bir sakınca olmadığı ve durumun da padişaha bildirilmiş olduğu Maarif Müdürlüğünden yazılan yazıda belirtilmiştir. Bunun üzerine Bulgarlar her sene vergi vermek şartıyla bu binayı satın alarak Bulgar Eksarkhı Yosif Efendi hazretlerinin üzerine geçirerek tamirata başlamışlardır.

Rumlar tarafından gelen şikâyetler üzerine pencerelere yaptırılan pancurların ve yönü değiştirilen kapının yanı sıra ayine ve etrafa rahatsızlık verilmemesi için müzik derslerinin binanın uygun bir tarafında işlenmesi de Meclis İrade-i Velayet kararıyla 3 Ağustos 1901 tarihli ve 633 numaralı emirname ile Bulgarlara bildirilmiştir.

Bu okula gelecek öğrencilerin çoğu taşradan gelmekteydi. Bu sebeple öğrencilerin gece konaklamaları için okul binasının çevresinde ve Rum kilisesine uzak mesafede bir yerde, belediye tarafından verilen ruhsat ile bir binanın inşasına da başlanmıştır. İnşaat oldukça ilerlemiş ve Rumlara rahatsızlık vermemek için binanın kapısı da okulun arkasındaki dar sokağa doğru yapılmıştır. Tüm bu hazırlıklara rağmen inşaatın durdurulmasından Bulgarlar muzdarip olmuşlardır. Yapılan inşaat çalışmalarına Bulgarlar 4000 Osmanlı altını harcamıştır. Ayrıca inşaatın müteahhiti de yapılan anlaşma nedeniyle 1500 lira para istemiştir.

¹⁷⁶ BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 5 (1 B. 1319/14 Ekim 1901).

¹⁷⁷ BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 7 (17 B. 1319/30 Ekim 1901).

¹⁷⁸ BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 12.

Bulgarlar ise yapılmakta olan okulun Rum kilise ve okuluna hiçbir zararı olmadığını, şikâyet sebeplerinin ise kendilerine duydukları husumetten ileri geldiğini, öğrencilerin yatacak yerleri olmadığını ve on seneden beri bu civarda Bulgar kız okulu olduğunu belirterek acilen inşaatın devamı için izin verilmesi talebinde bulunmuşlardır¹⁷⁹.

Bulgar Eksarhlığı tarafından da konuyla ilgili duyulan rahatsızlık belirtilerek Bulgar kız okulu olarak üç seneden beri kabul gören bu binanın Belediye Dairesi, İdare Meclisi, Vali Vekili ve Hükümetinde izniyle bazı ilaveler yapıldığını, okullar ile ilgili adap ve ahlak konularında Mahalli Hükümet ve Eksarhane Nazırının bir problem görmediğini yalnızca Rumların hisleri doğrultusunda hareket edilerek inşaatın durdurulmasından hoşnut olmadıkları bildirilmiştir. Ugradıkları zararlar ile ilgili tazminat istememeleri için sorunun çözülmesi istenmiştir¹⁸⁰.

Sıkıntıların devam etmesi üzerine Edirne Vali Vekili ve İkinci Orduyu Hümayun Müşiri Mehmet Arif tarafından Sadarete bir yazı yazılmış ve binanın yapımının durdurulması halinde Bulgarların zarara uğrayacaklarını belirtilerek inşaaata devam için izin istenmiştir¹⁸¹. İnşaaata devam için izin yazışmaları bir süre devam etmiştir¹⁸². Devam eden yazışmalarda Bulgarların Edirne'de Hacı Ömer Mahallesi'nde bir başka okul yapmalarına izin verilmiştir. Fakat bu okulun hemen inşa edilemeyeceği düşünülerek Bulgarların Hristos Mahallesi'nde erkek okulu olarak bu binada eğitim ve öğretimlerinin devam etmesine gelecek yıl Temmuz ayına kadar geçici olarak müsaade edilmiştir. Bu durum Bulgar Eksarhlığına da bildirilmiş ve Eksarhlık tarafından da kabul görmüştür¹⁸³. Bu durumdan Rumların rahatsızlık duymaları ve ileride problemlere yol açabileceği göz önünde bulundurulmuş, Hacı Ömer Mahallesi'ndeki okul yapılanaya kadar Bulgarların yaşadığı Balıkpazarı mevkiinde bir bina kiralanarak eğitime devam etmelerine müsaade edilmiştir¹⁸⁴. Fakat Bulgar Eksarhlığından yeni okul binasının bir yıl içerisinde bitirilemeyeceğinin belirtilmesi üzerine Bulgarlara biraz daha zaman tanınmasına karar verilmiştir.

¹⁷⁹ BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 4 (27 B 1319/9 Kasım 1901).

¹⁸⁰ BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 8 (2 Ş. 1319/14 Kasım 1901).

¹⁸¹ BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 3 (2 Ş. 1319/14 Kasım 1901).

¹⁸² BOA., BEO. Nr. 1787/134009 leff 10 (23 Ş. 1319/5 Aralık 1901).

¹⁸³ BOA., DH.MKT. (04) Nr. 017. 06. 023 leff 1 (19 Ra. 1321/15 Haziran 1903).

¹⁸⁴ BOA., DH.MKT. Nr. 0151. 51. 04 Leff 02 (2 C. 1321/26 Ağustos 1903).

Okulun verilen bu ek süre de de tamamlanamaması halinde geçici olarak tahsis edilen binanın boşaltılmasına karar verilmiştir¹⁸⁵.

Ayrıca bu okulda eğitim öğretimi sağlayan öğretmenlerin listesi, incelediğimiz salname kayıtlarında yıl yıl belirtilmiştir.

Tablo 5: Kaleiçi Bulgar Okulunun 1882-1900 Yılları Arası Öğretmen İsimleri, Okutulan Dersler ve Öğrenci Sayıları¹⁸⁶

1882-1890 Yılları Arasında Öğretmen, Öğrenci Sayıları ve Okutulan Dersler

Yıllar	Erkek Öğretmenler ve Okutulan Dersler	Kadın Öğretmenler ve Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1882/1883	Yorgi Efendi, Todori Efendi, Hafız Kamil, Akyanti Efendi(?), Petri Efendi	Madam Peno(?) Madam Marinya	108 Erkek 45 Kız
1883/1884	İsmail Efendi-Osmanlıca Engeledi Efendi-Fransızca Bulgar Lisanı...	Aleksandra, Mariya, Kirya Kostaci Hanımlar	81 Erkek 56 Kız
1884/1885	Direktör Ustoyko Efendi - Lisan-1 Bulgar, Tarihi Umumi Dimçof Efendi-Tarihi Tabiiye-İlmi Hikmet-Coğrafya Nayko(?) Efendi-İlmi Hesap, Tarihi Mukaddes Engeladi Efendi- Fransız Lisanı, Resim Ahmet Kamil Efendi – Lisan-1 Türkî	Direktör Elini- Tarihi Mukaddes, İlmi Hendese ve resim Kirya Kostaci-Tarihi Mukaddes, Hesap ve Nakış Tobra Yovanova- Bulgar ve Fransız Lisanı ve Tarih Rade Gosidinova- Hüsnu Hat ve Resim, İlmi Hesap Olga Vasitanova-	35 Erkek 35 Kız

¹⁸⁵ BOA., BEO., Nr. 002824. 211751. 02 leff 1 (4 R.a 1324/28 Nisan 1906).

¹⁸⁶ SVE-H. 1300, s. 88-89; SVE-H. 1301, s. 96; SVE-H. 1302, s. 98; SVE-H. 1303, s. 98; SVE-H. 1304, s. 67; SVE-H. 1305, s. 69; SVE-H. 1306, s. 69; SVE-H. 1307, s. 69.

		İlmi Hikmet, Tarihi Tabiiyye ve Coğrafya	
1885/1886	Direktör Ustoyko Efendi- Lisan-1 Bulgar, Bulgar Tarihi Dimçof Efendi-İlmi Hikmet ve Coğrafya Çako Efendi(?)-İlmi Hesap ve Tarih Engeladi Efendi- Fransa Lisanı ve Resim Ahmet Kamil- Lisan- 1 Türkî	Direktör Habrayani(?)-Tarihi Mukaddes, İlmi Hendese Kırya Kostaci- Tarihi Mukaddes ve Hesap Tobra Yovanova- Bulgar ve Fransa Lisanı ve Tarihi Rade Mahbisdinova(?)- Hüsnu Hat, Resim, İlmi Hesap Olga Ustoyançova- İlmi Hikmet, Coğrafya	25 Kız
1886/1887	Direktör Tobro Pelozı Efendi(?), Dimçof Efendi, Torofçof Efendi, Kosof Efendi, İkonomof Efendi, Papaz İlaryon Efendi, Papaz Tenkof Efendi, Papaz Zozimis Efendi, Tanas Efendi, Olga Ustoyançova.	Olga Ustoyançova	125 erkek 18 Kız
1887/1888	Direktör Tobro Pelozı Efendi(?), Hristo Toronçof, Mihail Todorof, Yorgi Rayof, Petko İkonomof, İlaryon Pençof, Papaz Petri Tençof, Petko Maşof, Tanas Kostantinof Efendi, İzlakoİstoyra Hanım		107 Erkek 22 Kız

1888/1889	Direktör Telnidenof Efendi, Diyakos Pençof, Podoto Papa Nenkof Efendi, Dimitri İzof, Dolayçı İvan(?) Efendi, Yorgi Dayof Efendi, Mihail Todorof Efendiler, Hristo İvanof Efendi, Ecili Mençof Efendi, Ahmet Faik Bey, İzlakar Ustobve		110 Erkek 25 Kız
1889/1890	İlaryon Efendi, Papaz Petri Efendi, Nikola Efendi, Ahmet Faik Bey, Atanas Efendi, Penalof Efendi, Direktör Naydenof, Raif Efendi, İgnatief Efendi, Todorof Efendi.		107 Öğrenci

1890-1900 Yılları Arasında Öğretmen, Öğrenci Sayıları ve Okutulan Dersler¹⁸⁷

Yıllar	Erkek Öğretmenler ve Okutulan Dersler	Kadın Öğretmenler ve Okutulan Dersler	Öğrenci Sayısı
1890/1891	Direktör Naydenof Efendi, Raif Efendi, Penalof Efendi, İgnatief Efendi, Ahmet Faik Efendi, Atanas Efendi, Todorof Efendi	Direktör Yahber İzladeHanım, Elmenas Efendi(?), Vasila Georgieva	55 Erkek 29 Kız
1892/1893	Okul Müdürü İvan Naydenof Efendi Ahmet Faik Efendi – Lisan-ı Osman-i Volo Raef Efendi – Bulgarca Veloraif Efendi- Bulgarca Mihail Karatevalief - Bulgarca Dimitri Mihailof Efendi- Bulgarca Atanas Valapçief - Bulgarca	Kipra Sarakova Nede Harapostolova	88 Erkek 25 Kız

¹⁸⁷ SVE-H. 1308, s. 69; SVE-H. 1310, s. 103; SVE-H. 1311 Mali Senesi, s. 74; SVE-H. 1312 Mali Senesi, s. 75-76; SVE-H. 1313 Mali Senesi, s. 73-74; SVE-H. 1314 Mali Senesi, s. 78-79; SVE-H. 1315 Mali Senesi, s. 78-79; SVE-H. 1316 Mali Senesi, s. 76; SVE-H. 1317 Mali Senesi, s. 85.

1893/1894	Okul Müdürü Hacı İvanof Efendi Lisan-ı Osman-i Öğretmeni- Fuat Efendi, Bulgarca Öğretmenleri; Dodef Efendi, Todorof Efendi, İstoyilof Efendi, Koçef Efendi, Atanas Valapçief Efendi	Kalpe Hanım, Peratonova Hanım	88 Erkek 25 Kız
1894/1895	Okul Müdürü Dimitri Hacı İvanof Efendi, Lisan-ı Osman-i Öğretmeni Rıza Bey Bulgarca Öğretmenleri Raif Efendi, Dodef Efendi, Ustoilof Efendi, Kosef Efendi, Gelef Efendi, Petrof Efendi, Andon Arnavudof Efendi	Felipe Dimitrova Velika Prodanova Sofya Kirova	102 Erkek 50 Kız
1895/1896	Okul Müdürü-Hacı İvanof Efendi, Müfettiş-Yorgi Fotef, Lisan-ı Osman-i Öğretmeni - İbrahim Papasyan Bulgarca Öğretmenleri- İvan Voykof, Yorgi Raif, Hristo Gençof Efendi, Lazar Dimitrof, Pano İstayilof Efendi, Petri Gelef Efendi, Yorgi Petrof Efendi, Hristo Papa Vasilof, Atanas Dolapçief Efendi, Viladimir Yutof Efendi(?), Musiki Öğretmeni-Maksud Yagobyan	Velika Prodanova, Filipa Dimitrova Hanım, Olga Hacı İvanova Hanım	202 Erkek 48 Kız
1896/1897	Okul Müdürü Todor Tanef Efendi, İvan Dikof, Hristo Gençof, Yanokosef Efendi, Viladimir		

1896/1897	Boyacıef Efendi, Emanoil Labçef Efendi, Hristo Papa Vasilof, Vilademir Yotof, Yakim Aganof Efendi, Lazar Dimitrof, Pano İstoilof Efendi, Atanas Dolapçief Musiki Öğretmeni Maksud Yagopyan	Velika Pradanova Hanım, Filipa Dimitrova, Evdokya Proykova, Yorgi Katof Efendi, İvan Dikof Efendi, Batyo Koşef, Hristo Pobvasil, Vilademir Boyacıef	133 Erkek 74 Kız
1897/1898	Okul Müdürü Todor Nanef Efendi İvan Dikof, Hristo Gençof, Yakim İgnatief Efendi, Yordan Kosif, Emanuel Lapçef, Vaskof Efendi, Lazer Dimitrof, Folişef Efendi, Vilademir Botof Efendi, Atanas Dolapçief.	Ana Sakızova Hanım, Nedela Ustolova, Nevenka Patova, Evdokya Proykova, Velu Ralef Efendi	
1898/1899	Okul Müdürü Todor Tanef, Öğretmenler; Marin Şarankof, Panayod Matof, Yordan Koşef, Kostandin Ustoykof, Yakim İgnatef, Petri Vaskof, Emanuel Lapçef, Gabril Kolişef, Filip Poya Dimitran, Lazar Dimitron, Dimitri Naşef, Atanas Dolapçief.	Nedela Apostolova, NotkaBatova, Vikonorya Hristova, Velu Ralef Efendi, AntonKesarof Efendi Boris Çanef	120 Erkek 52 Kız

1899/1900	Okul Müdürü Yuvan Gülmezof Öğretmenler; Petri Manof, Yordan Kosef, Kostantin Ustoyanof, Dimitri Mihof, İvan Pampulof, Petri Martokof, Lazar Dimitro, Metodi Dimof, Filib Dimitrof, Dimitri Naşof, Vasil Şanof, Mihail Sakrati,	Velo Ralef Andon Kefarof Boris Çanef Zoyçe Mecidiyeva İsvetatasna Kozlieva Mariya Korikakoda	123 Erkek 65 Kız
-----------	--	---	---------------------

Kaleiçi Bulgar okulunun 1882-1900 yılları arası dönemde yıllara göre öğretmen ve öğrenci sayıları değişmiştir. 1882-1890 arası yıllarda öğrenci sayıları yıldan yıla değişmiştir. Okulun ise teşkilat olarak daha sistemli olduğu görülmektedir. Okul müdürü ve branş öğretmenleri vardır ve sayı olarakta fazladır. 1890-1900 öğrenci sayılarında yıllara göre değişimler olmuştur. Öğretmenlerin sayısı ve verdiği dersler de ise önceki dönemlere göre değişiklik görülmektedir. Okulda kız ve erkek öğrencilere birlikte ders verilmiş, eğitim-öğretim erkek ve kadın öğretmenler tarafından yapılmıştır.

4. Yıldırım Bulgar Okulu

Edirne merkezde bulunan bir diğer Bulgar okuluda Yıldırım'da bulunmaktadır. Burada Bulgar çocuklarının eğitim ve öğretimlerini sürdürdükleri kendilerine ait bir okulları mevcuttur. Bu okulda eğitim-öğretimi sağlayan hocaların isimleri ve öğrenci sayıları farklı yıllara ait salname kayıtlarında karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 6: Yıldırım Bulgar Okulunun 1882-1900 Yılları Arası Öğretmen İsimleri ve Öğrenci Sayıları¹⁸⁸

1882-1890 yılları Arası Öğretmen İsimleri ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	Erkek Öğretmenler	Kadın Öğretmenler	Öğrenci Sayısı
1882/1883	İstefan Cernov	Madam Marya	40 Erkek 15 Kız
1883/1884	Petri Efendi, İlya Efendi	Aneste Hanım, Elisavet	91 Erkek 76 Kız
1884/1885	İstefan Efendi	Eni ve Penayotve(?)	75 Erkek 60 Kız
1885/1886	İstefan Efendi	Akrepenayotova(?)	75 Erkek 60 Kız
1886/1887	...	Sanoka ve Kirya Kostaci Hanımlar	46 Erkek 37 Kız
1887/1888	İvan ve Yevlekef Efendiler	Sanoka Hanım	36 Erkek
1888/1889	Yorgef Efendi	Sanoka Taydonova(?)	25 Erkek 57 Kız
1889/1890	Drakiyen Efendi	Katina Hanım	30 Erkek 62 Kız

¹⁸⁸ SVE-H. 1300, s. 88-89; SVE-H. 1301, s. 96; SVE-H. 1302, s. 98; SVE-H. 1303, s. 98; SVE-H. 1304, s. 67; SVE-H. 1305, s. 69; SVE-H. 1306, s. 69; SVE-H. 1307, s. 69.

1882-1890 yılları Arası Öğretmen İsimleri ve Öğrenci Sayıları¹⁸⁹

1890/1891	Dragiya Efendi	Katina Hanım	30 Erkek 62 Kız
1892/1893	Savaşof Efendi	Nikolina İvanova	20 Erkek 30 Kız
1893/1894	Savaşof Efendi	Nikolina İvanova	20 Erkek 30 Kız
1894/1895	Nikola Bolçef	Ustoyanova	37 Erkek 47Kız
1895/1896	Nikola Lulçef Efendi- Papas Nikola	Evlampia Ustoyanova(?)	36 Erkek 18 Kız
1896/1897	Nikola Lulçef Efendi	Evlampia Ustoyanova(?)	30 Erkek 25 Kız
1897/1898	Yorgi Bataşki Efendi	Anastasya Atanasova	28 Erkek 35 Kız
1898/1899	Dimitri Pop Ustayanof	Anastasya Atanasova	45 Erkek 32 Kız
1899/1900	Sava Popof İvanof	Anastasya Atanasova	48 Erkek 36 Kız

Yıldırım Bulgar okulunun 1882-1900 yılları arası öğrenmen ve öğrenci durumlarına bakıldığında, 1882-1890 yılları arasında öğrenci sayılarının her yıl farklı olduğu görülmektedir. Öğrenci sayılarının da ki bu değişiklik 1890-1900 yıllarında da görülmektedir. Okulda erkek ve kız öğrenciler birlikte eğitim görmektedir. Öğretmen sayılarına baktığımızda ise bir erkek bir kadın olmak üzere birer öğretmen vardır. Ancak bazı yıllar da ikişer öğretmenin olduğu da görülmektedir.

¹⁸⁹ SVE-H. 1308, s. 69; SVE-H. 1310, s. 103-104-SVE-H. 1310 Mali Senesi, s. 92-93; SVE-H. 1311 Mali Senesi, s. 75; SVE-H. 1312 Mali Senesi, s. 75-76; SVE-H. 1313 Mali Senesi, s. 74; SVE-H. 1314 Mali Senesi, s. 79; SVE-H. 1315 Mali Senesi, s. 79; SVE-H. 1316 Mali Senesi, s. 77; SVE-H. 1317 Mali Senesi, s. 85.

5. Sırık Meydanı Bulgar Okulu

Edirne’de Bulgarların yaşadığı yerlerden biride Sırık Meydanı’dır. Burada bulunan Bulgar Okulu hakkında detaylı bilgilere sahip olamamakla birlikte okulda görev yapan öğretmenlerin isimleri ve okula devam eden öğrencilerin sayıları salname kayıtlarında gösterilmiştir.

Tablo 7: Sırık Meydanı Bulgar Okulunun 1886-1900 Yıllar Öğretmen İsimleri ve Öğrenci Sayısı¹⁹⁰

1886-1890 Yılları Arası Öğrenci Sayıları ve Öğretmen İsimleri

Yıllar	Erkek Öğretmenler	Kadın öğretmenler	Öğrenci Sayısı
1886/1887	Yorgi İvanof	Vasila Petrova Hanım	18 Erkek 19 Kız
1887/1888	Timurof Efendi	Katina Hanım	24 Erkek 21 Kız
1888/1889	Ustoyan Dimitrof Efendi	Katina Panoyotta	27 Erkek 35 Kız
1889/1890	Ustoyan Efendi	Mariya Hanım	28 Erkek 30 Kız

1890-1900 Yılları Arası Öğrenci Sayıları ve Öğretmen İsimleri¹⁹¹

Yıllar	Erkek Öğretmenler	Kadın öğretmenler	Öğrenci Sayısı
1890/1891	Ustoyan Efendi	Margi Hanım	28 Erkek 30 Kız
1892/1893	Ustoyan Dimitrof Efendi	Vasila Yorgova	28 Erkek 30 Kız

¹⁹⁰ SVE-H. 1304, s. 67; SVE-H. 1305, s. 69; SVE-H. 1306, s. 69; SVE-H. 1307, s. 69.

¹⁹¹ SVE-H. 1308, s. 69; SVE-H. 1310, s. 103-104-SVE-H. 1310 Mali Senesi, s. 93; SVE-H. 1311 Mali Senesi, s. 75; SVE-H. 1312 Mali Senesi, s. 75-76; SVE-H. 1313 Mali Senesi, s. 74; SVE-H. 1314 Mali Senesi, s. 79; SVE-H. 1315 Mali Senesi, s. 79; SVE-H. 1316 Mali Senesi, s. 77; SVE-H. 1317 Mali Senesi, s. 85.

1893/1894	Ustoyan Dimitrof Efendi	Vasila Yorgova	28 Erkek 30 Kız
1894/1895	Ustoyan Dimitrof Efendi	Katina Jukova	34 Erkek 36 Kız
1895/1896	İvan Kolef	Katina Jukova	26 Erkek 16 Kız
1896/1897	İvan Kolef Efendi	Mariya Tanasova	35 Erkek 18 Kız
1897/1898	İvan Grudef Efendi	Mariya Atanasova	32 Erkek 24 Kız
1898/1899	İvan Grudef Efendi	Mariya Atanasova	36 Erkek 24 Kız
1899/1900	İvan Pop İvanof Efendi	Mariya Atanasova	39 Erkek

Sırık Meydanı Bulgar okulunun 1886-1900 yılları arası öğretmen ve öğrencilerin durumuna bakıldığında 1886-1890 yılların arası dönemde öğrencilerin sayıları yıllara göre değişiklik göstermiştir. 1890-1900 yılları arasında ise 1890-1894 yıllarında öğrenci sayıları aynı olmakla birlikte, diğer yıllar da değişiktir. Okulda hem kız hem de erkek öğrenci bulunmaktadır. Öğretmen sayıları ise bir erkek bir kadın olmak üzere her yıl birer tanedir.

6. Topkapı Mevki Bulgar Okulu

İstanbul Bulgar Eksarhı Yosif (Joseph) Efendi Edirne’de yaşayan Bulgar halkının erkek çocuklarına eğitim verecek bir okul inşa edilmesi için ruhsat talebinde bulunmuştur. Okul binasının 1264 kadın ve 1451 erkek Bulgar nüfusunun yaşadığı Topkapı civarında Arabacılar Kışlası olarak bilinen yerde, camiye 51, Topkapı Medresesi’ne 79 metre uzaklıkta bulunan ve kendisine ait 1780 metrekarelik arsa üzerine inşa edilmesini istemiştir. Yosif Efendi ayrıca adının gizli tutulmasını isterken idari makamlara bu arsa ile ilgili tapu senetlerini, binanın inşaat özelliklerini gösteren planları ve inşaat masrafları ile ilgili belgeleri de göndermiştir.

Okul binasının ahşap malzeme kullanılarak 44,5 metre uzunluğunda, 23,6 metre genişliğinde, 17 metre yüksekliğinde ve dört katlı olarak yapılması planlanmıştır. Ayrıca binanın zemin ve birinci katına 28 pencere ve üç kapı, ikinci katına 30 pencere, 6 kapı, üçüncü katına 28 pencere ve dördüncü kata ise 31 pencere yapılması düşünülmüştür. Yapılacak okulun inşaat masraflarının ise 8400 Osmanlı lirası olduğu, bu tutarın Bulgar halkından ve hayatta olmayan Doktor Petre'den kalan nakit paralarla karşılanacağı da yazılı olarak bildirilmiştir.

Yosif Efendinin bu talebi üzerine incelemelere başlanmıştır. İncelemeler esnasında binanın etrafının Rum evleri ile çevrili olduğu ve Müslümanlara ait herhangi bir yapının olmadığı görülmüştür. Fakat okulun yapılacağı bölgede bulunan ve beş altı metre yüksekliğinde olan bir evin üst katının odalarına çıkılarak yapılan incelemede Müslüman Zincirlikapı, Hoca Ayvaz, Gazi Hoca ve Arpacı Hoca Hamza mahallelerinde bulunan Müslüman evlerinin üst katta bulunan odalarının pencerelerini gördüğü saptanmıştır. Ayrıca yapılacak okul 17 metre yüksekliğinde olacağı için İslam evlerinin sadece üst kat odalarını değil alt kattaki oda ve hollerin içlerini göstereceğinden evlerde bulunan Müslüman kadınlarının rahatsız olacağından inceleme sonrasında oluşturulan raporlarda belirtilmiştir. Bu raporlarla beraber okul arsasına ait senetlerin kopyası ile okul binasının resim ile yüzeysel ölçülerini gösteren plan, gereğinin yapılması için Adliye ve Mezahip Nezareti'ne gönderilmiştir¹⁹².

Buradan gelen cevapta; yapılacak olan bu okulun 17 metre yüksekliğinde olması, Müslüman kadınların olduğu yerleri görmesi nedeniyle okulun bu şekilde yapılmasının uygun olmadığı belirtilerek bina için yeni bir arsa bulunması gerektiği Edirne Bulgar Cemaat-i Reisine bildirilmiştir.

Bunun üzerine Bulgar Cemaat-i Reisi bir cevap yazarak okul binasının aynı arsa üzerine üç kat olarak inşa edilmesi talebinde bulunulmuş ve sorun bu şekilde çözüme kavuşturulmak istenmiştir. Bu talep üzerine yeniden incelemelere başlanmış ve bölgede araştırma yapmak üzere Belediye Reisi Aleaddin, Belediye de mühendislik yapan Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Yusuf Kenan ve Polis Serkomiseri Yusuf Cemal Beyler görevlendirilmiştir.

¹⁹² BOA., ŞD. Nr. 1923/40 leff 1 (8 M. 1315/ 9 Haziran 1897).

Yapılan incelemeler sonucunda yazılan raporda; okul yapılmak istenen arsanın Hristiyan mahallesi çevresinde bulunan üç-dört sokakta yüksek binaların olduğu saptanmıştır. Okul binasının 4 kattan 3 kata düşürülmesi halinde yüksekliğinin 17 metreden 12.75 metreye düşeceği ve bu hali ile Müslüman evlerinin içinin görmeyeceği ve binanın bu haliyle inşasına başlanmasında bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Ayrıca yüksekliğin düşürülmesi halinde 4. kata yapılacak masrafların ortadan kalkacağı ve inşaat masrafının dörtte biri oranında azalabileceği yaklaşık 2100 lira tasarruf sağlanabileceği belirtilmiştir¹⁹³.

Yapılan bütün araştırmaların sonucunda Adliye ve Mezahip Nezareti tarafından binanın ilk planı, yapılan incelemeler ve gelinen son durum hakkında sadrazama bilgi verilmiştir¹⁹⁴. Yapılmak istenen bu okulla ilgili daha önce Bulgar Mahalli Reisi'nin talebi, Edirne Vilayeti'nden gönderilen iki kararname ve evraklar, Adliye ve Mezahip Nezareti'nden gönderilen yazı Divan-ı Hümayun'a gönderilmiştir.

Dört kat ve yüksekliğinin 17 metre olması düşünülen bu okul İslam evlerini görmesi sebebiyle 3 kata indirilmiş ve yapım aşamasındaki masrafı da bununla doğru orantılı olarak 8000 bin Osmanlı lirasından 6100 Osmanlı lirasına düşürülmüştür. Bu paranın eskiden olduğu gibi daha önceden ölmüş ve Bulgar ahalisinden olan Doktor Petre'nin parasından karşılanacağı bildirilmiştir. Bu koşullar altında okulun yapılmasında bir engel olmadığı görülmüştür ancak gerekli kayıtların yapılması ve ruhsatı içeren kayıtlarında incelendikten sonra okul yapılacak arsanın vergisi konusunda Maliye Nezareti ve Maarif Nezaret Celilesi'ne bilgi verilmesi gerektiği gibi durumun araştırılması ve görüşülmesi için Şuray-ı Devlete havale edilmiştir¹⁹⁵.

Tüm inceleme ve araştırmalar sonucunda Bulgar çocukları için bir okul yapılmasında herhangi bir sakınca olmadığı görülmüş ve Mahalli Meclis İdaresine bağlı tutanaklarda belirtilmiştir¹⁹⁶. Bu durum sadrazam tarafından da padişaha iletilerek okulun yapımına izin verilmiştir¹⁹⁷.

¹⁹³ BOA., ŞD. Nr. 1923/40 leff 3 (7 CA. 1315/4 Ekim 1897).

¹⁹⁴ BOA., ŞD. Nr. 1923/40 leff 5 (12 CA. 1315/9 Ekim 1897).

¹⁹⁵ BOA., ŞD. Nr. 1923/40 leff 7 (27 C. 1315/23 Kasım 1897).

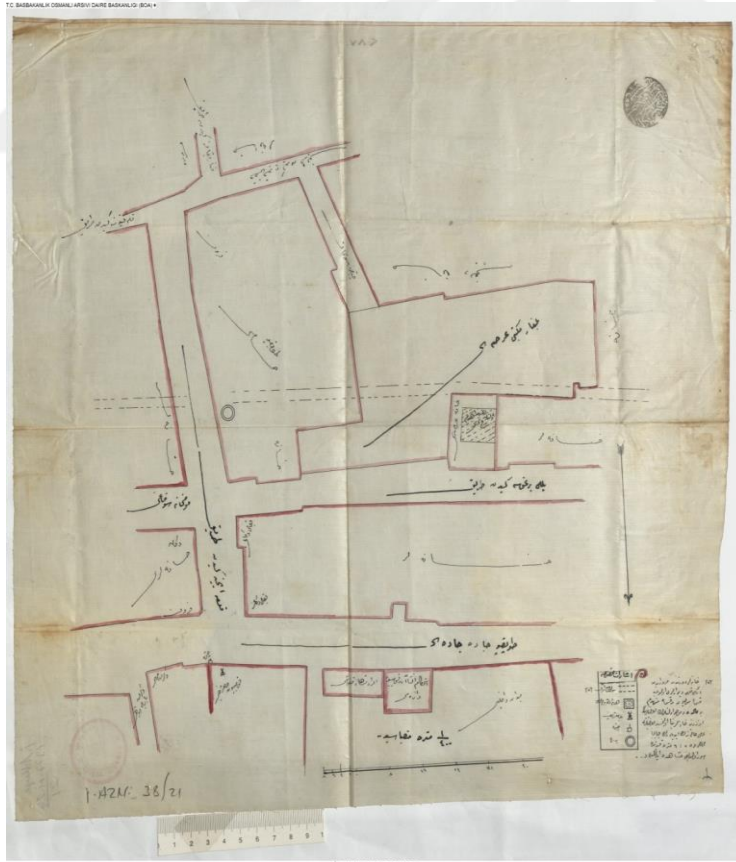
¹⁹⁶ BOA., ŞD. Nr. 1923/40 leff 9 (6 Ş. 1315/31 Aralık 1897).

¹⁹⁷ BOA., İ.AZN. Nr. 029.16.15 leff 1 (8 Za. 1315/31 Mart 1898).

15 Nisan 1898 yılında Topkapı mevkiinde yapımına izin verilen Bulgar okulu arsası bir süre sonra genişletilmek istenmiştir¹⁹⁸. Bulgar Eksarhlığı tarafından Edirne şehri içinde olan ve eski kale arsasından kalan nizamiye hazinesi adına kayıtlı mülk bir arsa, bu araziye tabi bir ev arsası ve o civarda satın aldıkları diğer ev ve arsaları okul alanına dâhil edilmek için 120 lira karşılığında satın alınmak istenmiştir.

Yapılan gerekli tetkikler neticesinde bu bölgede zaten Bulgarlara ait pek çok ev ve arsanın bulunduğu anlaşılmış ayrıca mülkiye ve askeriyece de bu arsaların Bulgar Eksarhlığına satılmasında bir engel olmadığı da belirtilmiştir. Vakıf arazisi olduğu söylenen ev arsası için tahmin edilen değerinin binde onu kadar (1000/10) kira geliri alınarak evlerin arsalarının okul alanına ilavesi uygun görülmüştür¹⁹⁹.

Resim 2: Topkapı Mevkinde Bulunan Bulgar Okulu Arazisine Dâhil Edilmek İstenen Yerleri Gösteren Kroki²⁰⁰

¹⁹⁸ BOA., İ.AZN. Nr. 083.21.03 leff 1 (11 M. 1327/2 Şubat 1909).

¹⁹⁹ BOA., İ.AZN. Nr. 083.21.04 leff 1. (24 M. 1327/15 Şubat 1909).

²⁰⁰ BOA., İ.AZN. Nr. 083.21.01 leff 1. (26 M. 1327/17 Şubat 1909).

B. EDİRNE MERKEZ BULGAR KATOLİK OKULU

Balık Pazarı Mevkii'nde Bulgar Katolik Okulu (Polak Katolik Mektebi)

1836 senesinde Paris'te ünlü Lehlerin (Polonya) yakın dostu olan Bogdan Janski tarafından "Tanrımız İsa Mesihin Yeniden Dirilişi" adlı bir cemiyet kurulmuştur ve bu cemiyet Resürreksiyonistler olarakta anılmıştır. Cemiyetin başlıca amaçları arasında milli bağımsızlığını kaybetmiş ve dağılmış bir halde olan Lehler'in Katolik mezhebine olan bağlılıklarını korumak ve kuşatma altında olan memleketlerinin er ya da geç kurtulacağı umutlarını canlı tutmak olmuştur. 1860'lı yıllara gelindiğinde ise bu cemiyetin Lehlerin dışında başka milletleri de okul, yurt, maarif vb. yollar ile Katolik mezhebine kazandırmaya çalışmıştır. Amaçları doğrultusunda Osmanlı tebası olan Bulgarlar üzerinde faaliyetlerini sürdüren Resürreksiyonistler tarafından Edirne'deki Bulgarlar arasında katolikliği yaymak amacı ile 1862 yılında Bulgar Katolik Mektebinin temelleri atılmıştır.

1863 yılında açılan bu okulun ruhsatı Rahip Ogüst Mose adına 28 Mart 1896 da verilmiştir²⁰¹. 1863-1867 yılları arasında Kirişhane Mahallesinde ilkokul olarak hizmet veren bu okul daha sonra Kaleiçi'ne taşınarak ortaokul derecesinde eğitim vermeye devam etmiştir²⁰². Salname kayıtlarında, arşiv belgelerinde ve maarif salnamelerinde Bulgar Katolik Okulu olarak geçen bu okulun kurucuları Rusya'dan kaçan bir gruptur ve bu grup Yanski, Kaysiewicz, Semenenko, Yelowicki, Kalinska, Kaczanowski, Zbyszewski, Procwlocki, Grabowski, Bakanowski, Pawlicki, Wronowski, Kobrzynski ve Smolikowski adlı kişiden oluşmuştur. Kurucuları nedeniyle okul Edirne'de Polonya Azınlık Okulu (Polak Mektebi) olarak bilinirken Edirne şehrinde bulunan bütün katolikler bu okulda eğitim görmüşlerdir²⁰³. 1877-

²⁰¹ Maarif Salnamesi, H. 1316, 1. Defa, s. 794-795; Maarif Salnamesi, H. 1321, 6. Defa, s. 295.

²⁰² Hüseyin Mevsim, "Edirne Bulgar Katolik Mektebinden Bir Leh Pederin 93 Harbi Notları", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt IV, S.2, Aralık 2015, s. 159.

²⁰³ Fahri Türk, *a.g.m.*, s. 714-715.

1878 Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle eğitime ara veren okul 1882-1883 yıllarında yeniden açılmıştır²⁰⁴.

1890 yılına gelindiğinde ise Resürreksiyonistler tarafından Kaleiçi'nde Balıkpazarı mevkiinde önceden inşa edilen okulun yıkılmış olması sebebiyle okulun müdürü tarafından yeni bir okul yapabilmek için resmi olarak talepte bulunulmuştur.

İnşa edilmek istenilen okul binası 32 metre uzunluğunda, 13,5 metre genişliğinde, toplamda 434 metre kare bir zeminde 2 kat olarak yapılmak istenmiştir. Alt katta 7 ders odası, 1 salon ve 1 tane kapıcı odası, üst katta ise 4 yatak salonu, 2 yatak odası, bir gasilhane ve 4 adet tuvaletten olması tasarlanmış. Binanın sokak zemininden 1 metre yükseklikte başlanmış alt katın 4 metre ve üst katın ise 4.5 metre yüksekliğinde olması planlanmıştır. Bir tane sokak kapısı ve 24 adet oda penceresi yapılmak istenilen binanın 6 tane mağaza penceresi olacak, binanın içine 16 kapı ve 64 pencere ile iç ve dış çevresinde altı kapı ve iç kısmında 2 merdiven aynı zamanda alt katına 3 tane dar geçit yapılarak yarım kerpiç olarak tuğladan inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Bina için yapılan inşaat çalışmalarında giderin yaklaşık 1200 Osmanlı lirası tutacağı tahmin edilmiş ve paranın Avrupa'da bulunan Katolikler tarafından karşılanacağı belirtilmiştir.

İnşaat özelliklerini belirttiğimiz okulun 20 seneden beri ruhsatlı çalışan bir okul olduğu da ayrıca Maarif Müdürlüğü'nden yazılan yazıda gösterilmiştir ve yeniden inşa edilmesinde bir sakınca olup olmadığı konusunda incelemeler yapılmıştır. Bu incelemeler sonucu okul yapılmak istenilen arsanın mülk bir arsa ve tapu ile birlikte papalığın sorumluluğunda olduğu, arsanın etraf ve civarında ise Rum ve Ermeni milletlerinin evleri bulunduğu, İslam mahallelerine uzak olduğu anlaşılmıştır.

Okulun yapılacağı bölgede Bulgar Katolik cemaatine mensup hiç kimsenin bulunmaması dikkat çekicidir ve papalığın düşüncesine göre bu durum binanın inşasına engel olarak görülmemelidir. Bu bilgilerle birlikte okul yapılacak arsanın tapusu ve binanın plan resmi²⁰⁵, ayrıca Edirne Vilayeti Meclis İdaresi'nden gereğinin yapılması konusunda yazılan yazı ile tüm evraklar birlikte gönderilmiştir²⁰⁶.

²⁰⁴ Elçin Macar, *İstanbul'un Yok Olmuş İki Cemaati*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 117.

²⁰⁵ BOA., İ.DH. Nr. 1215/95123 leff 4/1 (16 M. 1308/1 Eylül 1890).

²⁰⁶ BOA., İ.DH. Nr. 1215/95123 leff 6/1 (16 S. 1308/1 Ekim 1890).

Yapılan incelemeler sonucunda okulun yapılmasında bir engel olmadığı Edirne Vilayet Meclis İdaresi'nden gönderilen tutanakta gösterilmesine rağmen ileride yabancı devletlerin müdahalesine neden olabileceği ve tamamen devletten bağımsız olarak serbestlik istenilebileceği gibi düşünceleri ile okulun Resürreksiyonist tarikatı papazlarına bağlı olarak değil de, sadece Bulgar Katolik Okulu adıyla inşa edilmesine ruhsat verilmesinin uygun olacağı belirtilerek, ilgili evraklar Adliye Nazırı tarafından iade edilmiştir²⁰⁷. Konu ile ilgili Dâhiliye Nezareti'ne Edirne Valisi tarafından yazılan dilekçede hâlâ bir cevap alamadıkları ve rahibin ikinci kez dilekçe yazdığı belirtilmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nazırı sâdarete durumu bir yazı ile bildirmiştir²⁰⁸. Yapılan görüşmeler sonucunda ise okulun Bulgar Katolik Okulu adı ile açılmasına izin verilmiş²⁰⁹ ve okul 1893 yılında yeniden aynı yerinde inşa edilmiştir²¹⁰.

Tamir edilerek, yeniden eğitime açılan bu okulda, öğrencilere okutulacak kitapların basılması için Katolik Kilisesi tarafından hükümetin kontrolünde bir matbaa kurulması istenmiş ve bu konuda bir dilekçe yazılmıştır. Hükümet bu talebi olumlu karşılamış ancak yurt dışından gelecek kitapların, siyasi sakıncalar oluşturabileceği ihtimali ve matbaa açma kurallarına dikkat edilmesini şartıyla okul binasının dışında kilise civarında olmak üzere matbaa açılmasına izin vermiştir²¹¹.

Bütün bu hususlar halledildikten sonra okul müdürü, yapılacak binanın yetersiz geleceği ve alt kata iki oda, bir merdiven ve bir koridor; üst kata ise dört oda, iki merdiven yapılarak toplamda 77 metre daha alanın ilave edilmesi için Edirne Vilayeti Meclis İdaresi'ne dilekçe yazılmış, Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiş ve bina ile ilavesi istenen yerleri gösteren plan padişaha sunulmuştur²¹². Yapılan görüşmeler sonucu bu genişletme haklı bulunmuş ve daha önceki şartlar doğrultusunda ruhsat verilmesi kararlaştırılmıştır²¹³. Arşiv belgelerinde geçen okulun tamiri hususundaki

²⁰⁷ BOA., İ.DH. Nr. 1215/95123 leff 6/1 (4 S. 1308/19 Eylül 1890).

²⁰⁸ BOA., İ.DH. Nr. 1215/95123 leff 5/1 (23 S. 1308/8 Ekim 1890).

²⁰⁹ BOA., İ.DH. Nr. 1215/95123 leff 9/1 (20 C. 1308/31 Ocak 1891).

²¹⁰ Elçin Macar, *a.g.e.*, s. 117.

²¹¹ BOA., ŞD. Nr. 1911 leff 35/21 (18 M. 1299/ 10 Aralık 1881).

²¹² BOA., İ.ŞD. Nr. 111/ 6660 leff 1/1 (4 S. 1309 / 9 Eylül 1891).

²¹³ BOA., ŞD. Nr. 2574/ 42 leff 1 (2 ZA. 1308 / 9 Haziran 1891).

bu yazışmalar ve okulun tamiri için verilen olumlu karardan sonra 1893 yılında okul yeniden inşa edilmiştir²¹⁴.

Balkan Savaşları sırasında İttihat ve Terakki tarafından okulun yönetimine el konulmuş ve okula ait kilise ve matbaa da kapatılmıştır. 1915-1916 yılları arasında bu okulun yerinde dönemin Milli Eğitim Müdürü Servet Bey'in öncülüğünde Edirne'deki ilk kız öğretmen okulu açılmış, I. Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar açılan Polonya Azınlık Okulu 1918-1927 yılları arasında da eğitim vermiş ve 1928 yılında Resürrekisyonistlerin Edirne'deki varlığı son bulmuştur²¹⁵.

Bütün bu araştırmalar ve incelemeler sonunda 1890 yılında yeniden inşasına izin verilen Bulgar Katolik Okulunun gündüz, yatılı ve sanayi kısımları mevcut olup, 1886 yılında yatılı 84, gündüz 24, sanayi kısmında ise 10 öğrenci olmak üzere toplam 118 öğrencisi bulunmakta idi²¹⁶. Bu sayı 1890 yılında 123²¹⁷, 1896 yılında ise yatılı 73, gündüz 7 ve sanayi dallarında 23 olmak üzere 113²¹⁸, 1902 yılında ise 150 öğrenci şeklinde değişiklik göstermiştir²¹⁹.

Bulgar Katolik Erkek Okulu'nda okutulan dersler ve hocaları yıllara göre aşağıdaki gibidir.

Tablo 8: Bulgar Katolik Erkek Okulunda 1883-1894 Yılları Arası Okutulan Derslerin ve Hocaların İsimleri

Dersler	Hocalar
İlm-i Hendese	Rahip Simon
Edeban ve Mektep Nazırı	Rahip Luka
Tarih –i Umumi	Rahip Farel
Bulgarca ve Tarihi	Rahip İzidor
Hendese -i Ala	İğnati Mecnikovski
İlm-i Hikmet	İğnati Mevnikovski

²¹⁴ Fahri Türk, *a.g.m.*, s. 714.

²¹⁵ *A.g.m.*, s. 714-715.

²¹⁶ SVE-H. 1302, s. 99.

²¹⁷ SVE-H. 1306, s. 70.

²¹⁸ SVE-H. 1312 Mali Senesi, s. 76.

²¹⁹ Haluk Kayıcı, *Salnamelere Göre Edirne Sancağı*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 168.

Fransızca	Alfred Efendi
Latince	Rahip Rafail
Tarih-i ...	Rahip Vartolomi
Nemçece (Almanca)	Rahip Atdire
Bulgarca ve Latince	Gyorgi Golçef Efendi
Türkçe İmla ve İnşa	Süvari Mülazımı İzzet Efendi
Nemçece, Resim, Hat, Fransevi	Martin Çiçi Efendi
Coğrafya	Pavel Efendi
Tarihi Tabi	Turus Efendi

1883-1884 yıllarında okutulan dersler ve hocalar²²⁰.

Hikmeti Cedide	1. direktör...
Kütüb-ü Mukaddese	2. direktör Okarlinovski
Bulgar İmla ve Latin Lisanları	Jurgolçef Efendi
Alman Lisanı	Pranderyaspeç Efendi
Şarkı...	...
Riyaset	Perismon Efendi
Resim ve Hüsnü Hat	Berbarenler Mihamiraviç
Tarihi Umumiye ve Coğrafya ve hesap ve ...	Polnoşkof Efendi
Tarih-i...	Pervalarbin Yesloloski
Kimya ve Latin Lisanı	...
Musiki	Şafranik Efendi
Tarih-i Umumi ve Fransızca	Berşarl Borer

²²⁰ SVE-H. 1301, s. 97.

Fransızca	Perfotel Efendi
Türkçe İmla ve İnşa	Yüzbaşı İzzet Efendi

1884-1885 yılları öğretmen ve okutulan derslerin listesi²²¹.

Müdür	Valderin
Tarihi Mukaddes	Luka Vernotoveski
Tarihi Umumi	Konstantin Curba
Lisanı Fransevi	Şarl Yoreol
Latince Hat ve Resim	Yartolumir
Bulgar ve Latin Lisanı	Golçef Efendi
Lisanı Fransevi	Alfred Yuvalu
Şarkı	Mıgırdiç Efendi
Coğrafya, Hesap	Dimitri Nuştov
Tarihi Mukaddes	Simon
Tarihi Mukaddes	Vasil
Nemçe Lisanı	Andre Espiriç
İlmi...	İstanislaf
Lisanı Fransevi	Atanas
Hendese ve Coğrafya ilim	Mahintoski
.....	...
Tarih ve Coğrafya ve Musiki	Yanko Atanasof

1885-1886 yılı okutulan dersler ve öğretmen isimleri²²².

²²¹ SVE-H. 1302, s. 99.

²²² SVE-H. 1303, s. 99.

Birinci Muallimat

Direktör Pervalariyan Peşalski	Kostantin Curba
Perkisaviyeviy Lemiski	Perkisaviya Vilmiski
Pertalmi Moraviç	Maksud Efendi

İkinci Muallimat

Direktör Perluka Virokonski	Pirandiryaspenç(?)
Yarastanislas Şiler	Marşal Kiyobic
Jorkolçef	Yanko Atanasof

İrerfail Fendinov(?)	Atanas Masiskidof
Pervas Gerofalof	Zomiski
İvan Derumof	Şirof
Sanat Mektebi hocası	Karer Pernader
Yan Menkuçofsei(?)	Şakirati

1886-1887 yılı okutulan dersler ve öğretmen isimleri²²³.

Müdür Lokaviro Novienski	Vasil Garofalof
İstanislafl Şiller	Barşolomeni Moradiç
Bartard jimovski	Petri Şikodrof
Pelestin Perat	Kostantin Kertef
Şafrani	Kesaviri Vileski
Andre Esiç	Vaçilaf Noraçki
Liyon Poble Çenski(?)	Gulçef Efendi
M. Karabetyan Efendi	Yorgi Gerşef
Aleksig Popof	

²²³ SVE-H. 1304, s. 68.

1888-1889 yılına ait öğretmenlerin listesi²²⁴.

Umur-u Mezhebiye	Luka Veronovski(okul müdürü)
Nemçe Lisanı	Oğüst Moser
Umur-u Mezhebiye	İvan Pelenski
Latin Lisanı	Serafem Kosci
Hesap, Cebir, Hendese	FloryanMaşusefski
Tarihi Tabi, Hikmet, Kimya	İvan Hroşinski
Tarihi Umumi, Coğrafya	Yan Olşefski
Hüsnü Hat ve Resim	Varlolouma Moravec
Lisan-i Osmani	Karabetyan Efendi
Lisan-i Fransuva	Manuel Bodvi
Bulgarca ve İslavca	Yorgi Golçef
Musiki	Maksud Efendi

1893-1894 yılı öğretmen ve okutulan dersler²²⁵.

Edirne Bulgar Katolik okulunun hocalarına ve okutulan derslere bakıldığında okulda bir müdür ve müdür yardımcısının yanında farklı dersler için öğretmenler bulunmaktadır. Öğretmen ve idareciler yıllara göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca öğretmenlerin birçoğunun rahip olduğu anlaşılmaktadır. Okutulan dersler ise çoğunlukla her yıl aynıdır.

Resim 3: Katolik Bulgar Okulu Dış Planı²²⁶

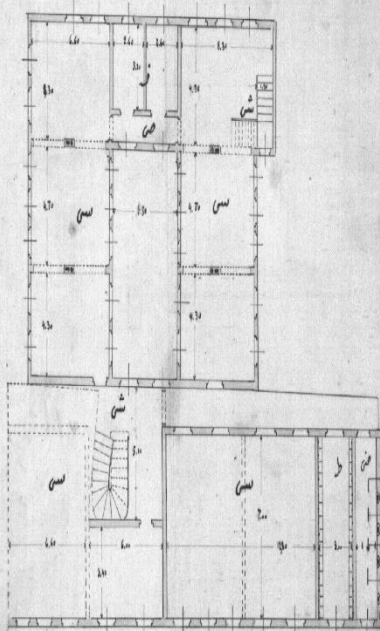
²²⁴ SVE-H. 1306, s. 70.

²²⁵ SVE-H. 1311 Mali Senesi, s. 75. 1312 yılında eğitim veren öğretmenlerin ve derslerin isimleri 1311 yılı ile aynıdır. Bkz: SVE-H. 1312 Mali Senesi, s. 76.

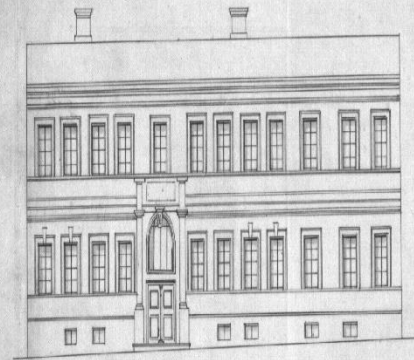
²²⁶ BOA., İ.DH. Nr. 1215/95123 leff 2/1; BOA., İ.DH. Nr. 1215/95123 leff 2/2.

Reconstruction
de l'École des R. P. P. Resurrectionistes
à Ancinople

1ER ETAGE

ELEVATION

COUPE A-B

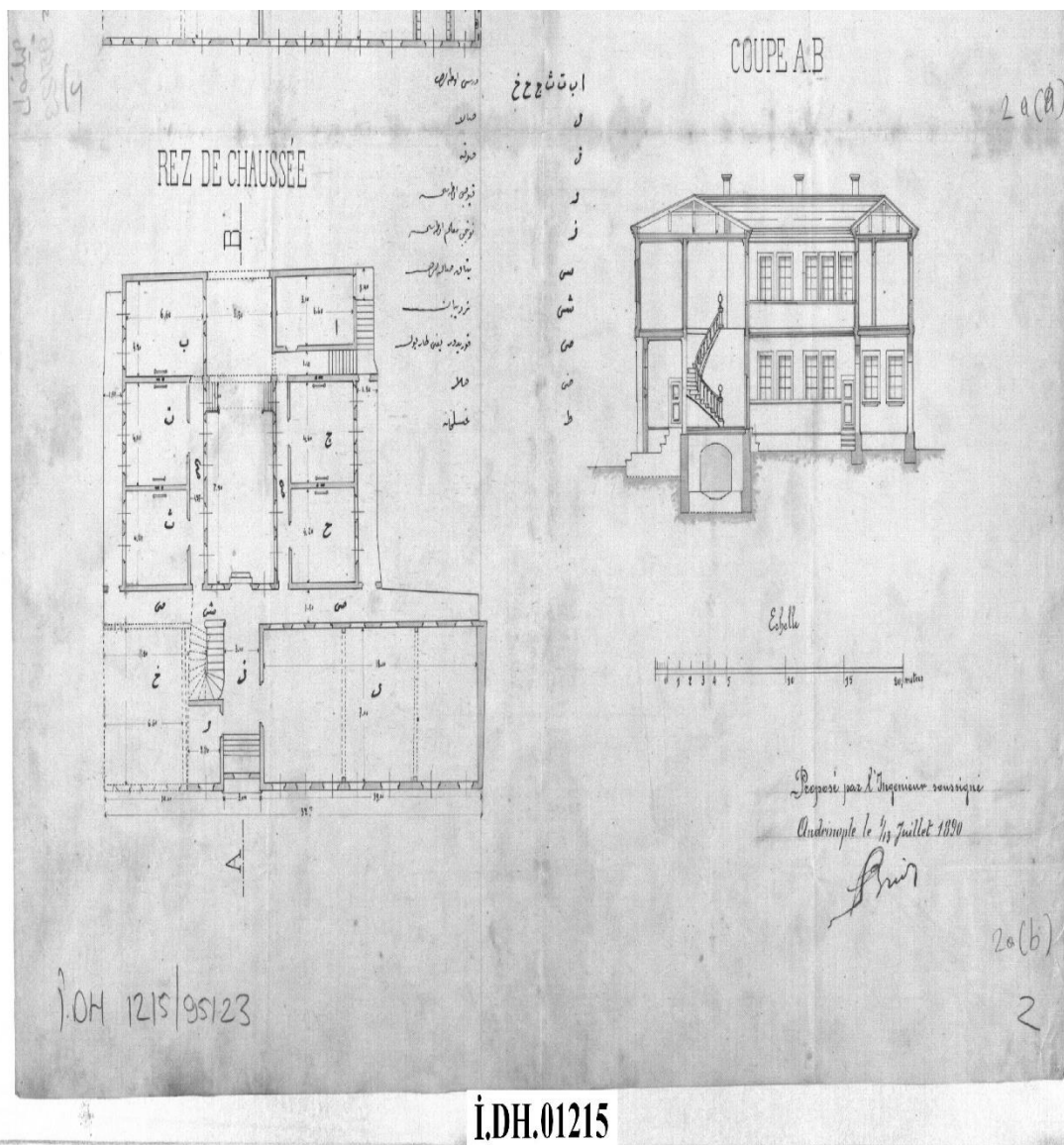
REZ DE CHAUSÉE

ابدء شرح
I.DH.01215

2 a (A)

Handwritten notes in Arabic script, including a circular stamp and vertical text.

Resim 4: Katolik Bulgar Okulu İç Planı²²⁷

²²⁷ BOA., İ.DH. Nr. 1215/95123 leff 2/1; BOA., İ.DH., Nr. 1215/95123 leff 2/2.

IV. BÖLÜM

EDİRNE SANCAK VE KAZALARINDA BULUNAN BAZI BULGAR OKULLARI

A. BULGAR ORTADOKS OKULLARI

1. Dedeğaç Sancağı ve Bulgar Okulları

Batı Trakya'da Meriç nehrinin denize kavuştuğu yerin batısında, Ege denizi kıyısında bir liman kenti olan Dedeğaçın bugünkü adı Alexandropolis'dir²²⁸. Dedeğaç sancağı 1883 yılında Edirne Vilayetine dâhil olmuştu. Dedeğaç Sancağının; kuzeyinde Edirne, doğusunda Tekirdağ ve Gelibolu, batısında Gümülcine sancakları bulunmaktadır ve bu sancağa bağlı bazı kazalarda Bulgar cemaatine ait okullar mevcuttur²²⁹. Bu sancağın 1892/1893 yılı nüfus istatistiklerine bakıldığında kazada Firecik, Megri, Semadirek bölgelerinde 17.503 erkek ve 15.735 kadın olmak üzere toplam 33.235 nüfus yaşamaktadır²³⁰.

a. Derbent Köyünde Bulgar Okulu Açma Teşebbüsü

Dedeğaç'a tabi Derbent köyünde yaşayan Bulgar çocukları için kilise ileri gelenlerinden Karaoğlan Tudore adına satın alınan 300 metrekare bir arsa üzerine yeniden bir okul yapılabilmesi için Edirne Vilayeti'ne dilekçe yazılmıştır. Buradan gelen cevapta okulun inşasında bir sakınca görülmediği ancak bunun gibi sadece mülk bir arsa üzerine yeniden okul yapılmasında padişahın kararının etkili olacağı belirtilmiştir²³¹.

²²⁸ Bülent Yıldırım-Haluk Kayıcı, "Balkan Savaşları Öncesi Batı Trakya'nın İdari ve Demografik Durumu", *Dünden Bugüne Batı Trakya Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2014, s. 50.

²²⁹ SVE-H. 1319 Ayrıntı, s. 1069; Ramazan Özey, "19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 6, İstanbul 2002, s. 19.

²³⁰ SVE-H.1310 s. 571.

²³¹ BOA., DH.MKT. Nr. 125/47 leff 2/2 (12 N. 1311/19 Mart 1894).

b. Muslihiddin Mahallesinde Bulgar Okulu Açma Teşebbüsü

Edirne'ye bağlı Dedeâğaç kasabasının Muslihiddin Mahallesinde yaşayan ahalinin çoğunluğunu Müslüman, Rum ve Bulgarlar oluşturmuştur. Bölgede 42 evde 88 erkek ve 80 kadın olmak üzere 168 Bulgarın yaşadığı tespit edilmiştir. Bulgarlar yaşadıkları bu mahallede çocuklarının eğitim görebileceği bir okula ihtiyaç duymuşlardır. Bu sebeple Bulgar Cemaati Reisi resmi makamlara bir dilekçe yazarak okul yapımı için ruhsat talebinde bulunmuştur. Bu dilekçe ile birlikte okul yapılacak arsaya ait özellikler, binanın inşaat özellikleri, inşaat sırasında harcanacak paranın tutarı, mahallenin etnik durumu hakkında bilgi içeren evraklar da resmi makamlara gönderilmiştir²³².

Okul binasının Edirne'li Karamihaili Veledi Yorgi'nin sahip olduğu 1914 metrekare arsanın üzerine 654,8 metre olarak yapılması plânlanmıştır. Bu arsanın Sultan Beyazıt Han vakfından olup Bulgar Eksarhlığı Kapı Kethüdası Yorgi Efendi'nin tasarrufunda bulunmasına rağmen Dedeâğaç Bulgar milletinin menfaati için parasız olarak vermiştir. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti ayırt etmeksizin tebasına destek olmuş onların ibadet ve eğitimlerini rahat yapmaları için karşılıksız arsa vermiştir²³³.

Vakıf arazisi üzerine kilise veya okul yapılmasına bir engel görülmediği takdirde yerin göreceği zarar dikkate alınarak arazinin büyüklüğüne göre senelik vergi alınması kararlaştırılmıştır. Vergi her bin metreden 10 kuruş olarak belirlenmiş ve arsanın yıllık vergi oranı 14 kuruş olarak hesaplanmıştır. Ayrıca okulun Muslihiddin Mahallesi'nin bir ucunda ve etrafının çevrili olduğu, cami ile diğer ibadethanelere uzak olduğu, hiçbir ev, dükkân ve diğer binalara bitişik olmadığı, okul alanı ile diğer milletlerin alâkasının olmadığı ve bu sebeplerle burada okul binasının yapılmasında herhangi bir sakıncanın olmadığı Bulgar Cemaati Reisi tarafından belirtilmiştir.

²³² BOA., ŞD. Nr. 1924/23 leff 17 (22 Z. 1314/24 Mayıs 1897).

²³³ BOA., ŞD. Nr. 1924/23 leff 17 (22 Z. 1314/24 Mayıs 1897).

Okul binası 32,5 metre uzunluğunda, 30,5 metre genişliğinde ve 7 metre yüksekliğinde iki katlı olacak şekilde ahşap malzemeden inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca binanın 28 pencere ve 18 kapılı sekiz dersane, üç öğretmen, bir sandık, bir kütüphane ile bir müdür olmak üzere toplam 14 odası olması planlanmıştır²³⁴. İnşaat masrafı yaklaşık 750 Osmanlı lirası olarak hesaplanmış, paranın 200 lirasının İstanbul'daki Bulgar Eksarhanesi ve 550 lirasının da Dedeğaç Bulgar ahalisi tarafından karşılanacağı belirtilmiştir²³⁵.

Tablo 9: Muslihiddin Mahallesindeki Bulgar Okulu İçin Yardımda Bulunanların Listesi²³⁶

İSİM	LİRA	İSİM	LİRA
Despot Vekili Papa Doçyo	25	Papa Aleksî	17
Dimitri Çapanov	25	Hacı Yorgi Oğlu Nazari	30
Ustoyan Kiru	30	Sarfa Oğlu Sotkir	15
Gogo Oğlu Ustoyani	20	Manol Oğlu Dino	13
Gogo Oğlu Penko	20	Radik Oğlu Kaloyani	12
Papaz Oğlu Ustoyan	10	Petko Oğlu Mitro Gogolof	15
Konstantin Oğlu Petro	18	Dimitri Oğlu Petko	21
Papaz Oğlu Yorgi	10	Papa Aleksî	15
Angel Oğlu Ustovyan	15	Vasil Kovaçof	15
Angel Oğlu İvan	5	Aleksî Oğlu Kırayo	7
Marin Oğlu Angel	30	İstamo Oğlu Aleksî	9
Rapço Kovaçof	20	Kilise Sandığından	113
Marin Oğlu Atanas	30	Eksarhane	200
İstamat Oğlu Mitru	10	TOPLAM	750

²³⁴ BOA., ŞD. Nr. 1924/23 leff 17 (22 Z. 1314/24 Mayıs 1897).

²³⁵ BOA., ŞD. Nr. 1924/23 leff 19 (15 S. 1315/16 Temmuz 1897).

²³⁶ BOA., ŞD. Nr. 1924/23 leff 21 (24 B. 1315/19 Aralık 1897).

Muslihiddin Mahallesi'nde yapılacak okul için bölgedeki Bulgar ahalinin sayısına bakılınca Bulgar halkın çoğunluğunun okul yapılmasını desteklediği ve giderlerin büyük çoğunluğunu karşıladıkları görülmektedir. Ayrıca İstanbul Bulgar Eksarhanesi'nin ve kilisenin de taşra da yapılan Bulgar faaliyetlerine katkıda bulunduğu görülmektedir.

Yapılan yazışmalar sonucunda bölgede yapılan incelemeler üzerine arsaya okul yapılmasında herhangi bir sakınca olmadığı ifadeleri mevcut ise de bölgede bulunan Bulgar nüfusu ve çocuk sayısının 8 derslik, 3 öğretmen, bir sandık, bir kütüphane ve bir müdür olmak üzere 14 odadan oluşan iki katlı büyük bir okul binasının yapılması için yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Bu sebeple 30 Aralık 1897 tarihli genelge ile Vali ve Vilayet Maarif Müdürlüklerine bölgedeki nüfusu miktarının daha iyi araştırılması gerektiği bildirilmiştir²³⁷. Araştırma sonuçlarına göre okul yapılmasını isteyen kişilerin Muslihiddin Mahallesi'nde evleri olan ve çarşıda esnafılık yapan üç dört Bulgardan ibaret olduğu anlaşılmış ve okul yapımına izin verilmemiştir²³⁸.

2. Kırkkilise Sancağı Bulgar Okulları

Edirne'ye bağlı Kırkkilise Sancağında 1892-1893 yılları arasında 101 öğrencisi bulunan 3 rüştiye, 3212 erkek ve 1542 kız öğrencisi olan 113 Türk okulu, 4581 erkek ve 1513 kız toplam 6093 öğrencisi ile çeşitli milletlere ait 85 tane iptidaî okulu mevcuttur²³⁹. Bu kazada 1884-1885 yılları arasında Bulgarları Reis Edgir Efendinin başkanlığında bir grup temsil etmiştir. Aynı yıllar arasında grup üyelerinin arasında Yuvan Oğlu Haralambo, Atnaş Efendi, Beriko Oğlu Yorgi Efendi, Semerci Dimitri Efendi ve Yuvan Ağa aza olarak görev yapmıştır. Bulgar cemaatinin üyeleri yıllara göre değişiklik göstermiştir.

²³⁷ BOA., ŞD. Nr. 1924/23 leff 10 (17 N. 1315/8 Şubat 1898).

²³⁸ BOA., ŞD. Nr. 1924/23 leff 15 (13 S. 1316/3 Temmuz 1898).

²³⁹ SVE-H. 1310 s. 499.

Kazada Bulgar nüfusunun olması sebebiyle Karakaş, Dilanzade, Hacızekeriya Köy, Hatice Hatun mahallelerinde sıbyan erkek okulları açılmıştır.

Karakaş Mahallesiinde 1 tane Bulgar sıbyan erkek okulu mevcuttur. Bu okulda eğitim ve öğretimi Kürekçi Varof Efendi sağlarken okulun öğrenci sayısı 70'tir. Ayrıca bu mahallede Bulgar kız öğrencilerini yetiştirmek için ibtidaî okul açılmıştır. Öğleden önce ve sonra olmak üzere hizmet veren bu okulda, öğleden önce Krişna Karapelo sonra ise Krişna Stoyo Hanım görev yapmıştır. Okulda eğitim gören öğrenci sayısı 50'dir.

Dilanzade Mahallesiinde bulunan sıbyan erkek okulunda da eğitim ve öğretim öğleden önce ve sonra olmak üzere gerçekleştirilmiştir. Öğleden önce Parti Etnason öğleden sonra ise Dimitri Karabaşof Efendi ve Yorgi Kavaçof Efendi görevlendirilmiştir. Okulda bulunan öğrenci sayısı 185'tir. Ayrıca bu mahallede bir de Bulgar erkek çocuklarının eğitim-öğretim gördükleri ibtidaî okulu eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunmuştur. Eğitim-öğretim faaliyetleri öğleden önce ve sonra olmak üzere gerçekleştirilmiştir. Öğleden önce Yuvaçof Efendi öğleden sonra ise Todor Naydekof Efendi görev yapmıştır. Okulun öğrenci sayısı 35 kişiden oluşmuştur.

Hacızekeriya köy Mahallesiinde bulunan sıbyan mektebinde Daydarof Efendi gözetiminde 80 öğrenci eğitim görmüştür²⁴⁰.

Bu okullara ek olarak benzer mahallelerde Bulgar cemaat okulları faaliyet sürdürmüştür. Dilanzade Mahallesiinde 1 adet Bulgar erkek ve Bulgar kız okulu açılmıştır. Erkek okulun da iki öğretmen görev yapmıştır. Bunlardan Atnaş Manef Efendi'nin 89, Mihail Çuvalkof'un 101 öğrencisi vardır. Kız okulunda ise Mariya Hanım'ın öğretmenliğini yaptığı 60 öğrenci mevcuttu.

Hatice Hatun Mahallesiinde Esnatko Efendi'nin 82 öğrenci, Karakaş Mahallesiinde bulunan okulda Yuva Manalof'un ise 90 öğrenciye öğretmenlik yaptığı tespit edilmiştir²⁴¹. Ayrıca bu okullardaki Osmanlıca dersinin Osman Nuri Efendi tarafından verildiği belirlenmiştir²⁴².

²⁴⁰ SVE-H. 1302 s. 122, 124-125.

²⁴¹ SVE H.1310 s. 490.

²⁴² SVE-H. 1319 ayrıntı, s. 754.

Ayrıca arşiv belgelerinde Hacı Zekeriya ve Hatice Hatun Mahalleleri arasında²⁴³ İslam mahalleleri, Camiye, diğer ibadethane ile hayratlara uzak bir yerde Kışla-i Hümayun'a 400 metre uzaklıkta Bulgar Mahallesi'nde bir okulun eğitim verdiği görülmüştür²⁴⁴.

Bulgar Cemaati tarafından ahşap malzemedeki yapılan okulun harabeye dönüştüğü bu sebeple yıkılarak yeniden inşa edilebilmesi için cemaat reisi tarafından idari makamlara bir dilekçe yazılarak ruhsat talebinde bulunulmuştur. Bina yapılacak arsa ile ilgili bilgilendirme yapılmış, binanın inşaat özellikleri, masraf tutarı ile birlikte haritalar ve gerekli evraklarda gönderilmiştir.

Yeni okul binasının 22 metre uzunluğunda, 13,5 metre genişliğinde 8 arşın²⁴⁵ yüksekliğinde, 10 pencere ve 4 kapılı olarak inşa edilmesi, kullanılacak malzemenin yarısının kerpiç olması planlanmıştır.

Ayrıca okul binasının bulunduğu arsanın bir kısmının yol yapımı için ayrılması ve bina inşaatına için başka bir yerden eklemeye yapılması tasarlanmıştır. Fakat ilaveler olsa da yol yapılacak alanın geniş olması nedeniyle okulun planlanan genişlikten 67 arşın küçük olacağı tespit edilmiştir²⁴⁶. Eklemeye yapılacak alanın ise kiliseden alınması planlanmıştır²⁴⁷.

Binanın inşaat masraflarının yaklaşık 30 bin kuruş olacağı hesaplanmış ve kilisenin nakit paralarından temin edilmesi düşünülmüştür. Ayrıca inşaat mevsimi geçmeden çalışmalara başlanmak istendiği belirtilmiştir²⁴⁸.

Kırkkilise Sancağından Edirne Maarif Nezareti'ne bu okulun yapılması konusunda haritalar ve evraklar gönderilmiş olmasına rağmen her nerede ne amaçla olursa olsun okul inşa etmek için padişahın onayının gerektiği ve konuyla ilgili Dâhiliye Nezaret Celilesi'ne müracaat edilmesi istenmiştir²⁴⁹.

Konuyla ilgili yapılan incelemeler, haritalar, yazışmalar Divan-ı Hümayuna gönderilerek burada birtakım incelemeler yapılmış, bu tarz işlemlerle ilgili Maarif Nizamnamesi'nin 29. maddesi göz önünde bulundurularak ve binanın masrafları için

²⁴³ BOA., ŞD. Nr. 1928/16 leff 7 (14 M. 1318/ 14 Mayıs 1900).

²⁴⁴ BOA., ŞD. Nr. 1928/16 leff 9 (15 S. 1318/ 14 Haziran 1900).

²⁴⁵ Arşın eski bir uzunluk birimidir. 1 Arşın 68 santimetre'dir.

²⁴⁶ BOA., ŞD. Nr. 1928/16 leff 7 (14 M. 1318/ 14 Mayıs 1900).

²⁴⁷ BOA., ŞD. Nr. 1928/16 leff 9 (15 S. 1318/ 14 Haziran 1900).

²⁴⁸ BOA., ŞD. Nr. 1928/16 leff 7 (14 M. 1318/ 14 Mayıs 1900).

²⁴⁹ BOA., ŞD. Nr. 1928/16 leff 12 (10 RA. 1318 / 8 Temmuz 1900).

kimseden zorla para talep edilmemesi istenerek binanın yapımında bir sakınca görülmediği padişaha bildirilmiş²⁵⁰ ve inşaatın yapımında bir engel olmadığı sonucuna varılarak okul yapımına izin verilmiştir. Ruhsat alımında da bir sıkıntı çıkmaması için konu sadrazama iletilmiştir²⁵¹.

a. Tırnova Kazası Bulgar Okulu

Edirne Vilayetine bağlı Kırkkilise Sancağı'nın Tırnova kazası da Bulgarların yoğun olarak yaşadıkları yerlerdendir. Kazada 7 Müslüman ve 21 Bulgar köyü bulunmaktadır. 1892/1893 yılı salname kayıtlarına göre Müslüman ve Bulgar 6553 erkek ve 6602 kadın olmak üzere toplam 13.155 nüfus yaşamaktadır²⁵². 1884-1885 yılları arasında bu kazada Bulgarlarla ilgili işleri Bulgar cemaat üyeleri düzenlemiştir. Reis; Yanko Efendi, üyeler ise Todoraki Efendi, Yufko Ağa, Hacı Vasil Ağa, Calko Ağa ve Enanosti Ağa'dan oluşmuştur. Üyeler yıllara göre değişiklik göstermiştir²⁵³.

Bölgede Bulgar Ortodoks cemaatine ait bir adet kız ve erkek okulu bulunmaktaydı. Erkek okulunun adı Kiril ve Metodi olup okul 1887 yılında yapılmıştır. Kiril ve Metodi Bulgar erkek okulu rüşdiye derecesinde olup 21 Aralık 1896 yılında Mukroni adına ruhsat verilmiştir. Okulun öğrenci sayısı 1898 de 43 erkek²⁵⁴, 1899 da 71²⁵⁵, 1900 de 75²⁵⁶ ve 1901 de ise 168'dir²⁵⁷. Kız olunuda ise 1892 yılında 49 öğrenci bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra yine kazada bulunan Bulgar Katolik cemaatinin açtığı bir adet kız ve erkek okulu mevcut olup 150 erkek ve 50 kız olmak üzere 200 öğrenci eğitim görmüştür. Okullar Edirne'de bulunan Bulgar Katolik cemaati tarafından idare ediliyordu. Görüldüğü üzere bölgede Katolik

²⁵⁰ BOA., ŞD. Nr. 1928/16 leff 1 (2 R. 1318/ 30 Temmuz 1900).

²⁵¹ BOA., ŞD. Nr. 1928/ 16 leff 3 (22 L. 1318/ 12 Şubat 1901).

²⁵² SVE-H. 1310, s. 511-512.

²⁵³ SVE-H. 1302, s. 129.

²⁵⁴ Maarif Salnamesi, H. 1316, 1. Defa, s. 796-797.

²⁵⁵ Maarif Salnamesi, H. 1317, 2. Defa, s. 888-889.

²⁵⁶ Maarif Salnamesi, H. 1318, 3. Defa, s. 986-987.

²⁵⁷ Maarif Salnamesi, H. 1319, 4. Defa, s. 322-323.

öğrenci sayısı, Ortodokslara göre fazladır. Bu bilgiden hareketle nüfus olarakta Katoliklerin fazla olduğu söylenebilir²⁵⁸.

Kırkkilise Sancağının Tırnova kasabasında bulunan Bulgar okulları ile ilgili arşiv kayıtlarında detaylı bilgilere rastlanamamakla birlikte Papa Nikola Mahallesi’de Bulgarların yoğun olarak yaşadıkları tespit edilmiştir. Burada yaşayan Bulgarların 806 evde kadın ve erkek olmak üzere 3722 kişi olduğu görülmüştür. Mahallede Bulgar Ortodoks cemaatine ait kız okulu olmaması nedeniyle Bulgarlar tarafından resmi mercilere bir okul inşası talebinde bulunulmuştur. Bu talep ile birlikte binanın inşaat özellikleri ve masraf tutarları da bildirilmiştir.

Okul binasının Papa Nikola Mahallesi’nde Kışla-i Hümayuna 800 ve Camiye 450 adım uzaklığında mülk bir arsa üzerine yapılması planlanmıştır. Yarısi kerpiç malzemedен yapılacak olan binanın 12 metre uzunluğunda, 14 metre genişliğinde, 8 metre yüksekliğinde irili ufaklı 45 pencere ve 10 odalı olması düşünülmüştür.

Binanın inşaat masrafları 19 bin 21 kuruş olarak hesaplanmış ve bu tutarın bağış olarak bölgede yaşayan Bulgarlar tarafından karşılanacağı bildirilmiştir²⁵⁹. Konuyla ilgili evraklar, Edirne Vilayeti’nden gelen yazılar Maarif Nazırı tarafından padişaha iletilmiştir²⁶⁰. Bu talepler üzerine yapılan incelemelerden Tırnova kasabasında bulunan 1064 evin 1006’sında 4303 Bulgar Ortodoks ve 58 evde 194 Bulgar Katolik yaşadığı anlaşılmıştır²⁶¹.

Okul binası inşa edebilmek için yazılan dilekçe ve ardından yapılan incelemeler sonucu binanın yapılmasında bir engel görülmediği ancak okulun yapılacağı arsanın vergisi konusunda Maliye Nezareti’ne bilgi verilmesi²⁶² koşuluyla usullere uygun olarak okulun inşa edilmesi ve ruhsat verilmesi uygun görülmüştür²⁶³.

²⁵⁸ SVE-H. 1310, s. 513.

²⁵⁹ BOA., ŞD. Nr. 1921/ 1 leff 1 (15 B. 1311/22 Ocak 1894).

²⁶⁰ BOA., ŞD. Nr. 1921/ 1 leff 3 (29 B. 1311/5 Şubat 1894).

²⁶¹ BOA., ŞD. Nr. 1921/ 1 leff 5 (13 Ş. 1313/29 Ocak 1896).

²⁶² BOA., ŞD. Nr. 1921/ 1 leff 9 (12 ZA. 1313/25 Nisan 1896).

²⁶³ BOA., ŞD. Nr. 1921/ 1 leff 7 (22 Ş. 1313/7 Şubat 1896).

Bir süre sonra Bulgarlar mevcut okul binasına ek olarak üçüncü bir sınıf açma talebinde bulunmuşlardır. Ancak mevcut okulun rüştiye derecesinde olması, eklenmek istenilen sınıfın ise idadi derecesinde eğitim verecek olması nedeniyle düşündürücü olmuştur. Bu sebeple burada yaşayan Bulgar nüfusunun, okula devam eden öğrenci sayısının, okuldan senede kaç öğrenci mezun olduğu, mezun olan öğrencilerin kaçının eğitim için civar kazalardaki idadi okullara gittikleri, okulun hangi tarihte açıldığı ve ruhsatnamesi istenmiş ve incelenmek üzere Edirne Maarif Müdürlüğüne gönderilmiştir. Ayrıca bütün bunlar göz önünde bulundurularak gerçekten bir sınıf eklenmesinin gerekli olup olmadığının Edirne Maarif Müdürlüğüne incelenip bildirilmesi istenmiştir²⁶⁴.

Bu okulla ilgili tüm evraklar incelenmiş ve okula ek bir sınıfa ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Açılmak istenilen üçüncü sınıfın ders programı incelenmiş ve Ulum-u Diniye, Bulgar Lisanı, Lisan-ı Osman-i, Fransızca, Talim-i Kıraat, Hesap, Hendese, Tarih-i Kurun-ı Ahide, Coğrafya, İlim ve Zayikülaza, Kimya, Hikmeti Tıbbiye derslerinin okutulacağı görülmüştür²⁶⁵. Ders programında yer alan Kurun-ı Ahide dersinin ve kitabının okutulması zararlı görülmüş ve bu kitabın ders programından çıkarılmasına karar verilmiştir. Ayrıca Hristo Manyo, bulgar lisanı ve coğrafya kitaplarının Maarif İdaresi'nce incelenmesi ve zararlı içerikleri olmadığı takdirde onaylandıktan sonra ruhsatnameye eklenerek yeni sınıfın açılmasına ve ruhsatın verilmesine karar verilmiştir²⁶⁶.

²⁶⁴ BOA., MF.MKT. 0832. 03.04 leff 2 (19 Za. 1322/25 Ocak 1905).

²⁶⁵ BOA., MF.MKT. 0832.03.02 leff 01 (20 L. 1322/28 Aralık 1904).

²⁶⁶ BOA., MF.MKT. 0832. 03. 06 leff 2 (10 S. 1323/16 Nisan 1905).

Tablo 10: Tırnova Kasabasının Bulgar Ortodoks Nüfusu, Rüştüye ve İbtidai Kısımlarının Öğrenci Mevcudu ve Okulun Açıldığı Tarihten Buyana Diplomalarını Alan ve Civarda Bulunan İdadiye Giden Öğrenci Sayılarını Gösteren Tablo²⁶⁷

Kasaba da Ortodoks Bulgar Nüfusu	Erkek	1113		
	Kız	1275		
	Toplam	2388		
Rüştüye Kısmı Öğrenci Sayısı	Birinci Sene		İkinci Sene	
	Erkek: 13		Erkek: 10	
	Kız: 8		Kız: 5	
	Toplam: 21		Toplam:15	
İbtidai Kısmı Öğrenci Sayısı	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene	Dördüncü Sene
	Erkek:31	Erkek: 35	Erkek:33	Erkek: 28
	Kız:58	Kız: 24	Kız:19	Kız:13
	Toplam:89	Toplam: 59	Toplam: 52	Toplam:41

²⁶⁷ BOA., MF.MKT. 0832.03.05 leff 1 (15 M. 1321/ 22 Mart 1905).

Okulun yapılış tarihinden itibaren diploma alan öğrenci sayısının toplamı			Diplomalarını alan, Edirne ve Kırkkilise gibi yerlerde bulunan idadiye giden öğrenciler			Okulun yapılış tarihinden itibaren diploma alan öğrenci sayısı			Okulu ruhsatnamesinin tarihi ve numarası		
									Vilayet	Liva	Kaza
E.	K.	T.	E.	K.	T.	E.	K.	T.	Edirne	Kırkkilise	Tırnova
282	41	325	38	9	48	244	32	276	Ruhsat başvuru yeri Edirne		

Bu okulla ilgili tabloya bakıldığında okuldan mezun olan öğrencilerinin büyük çoğunluğunun erkek olduğu görülmektedir. Yine rüştiye eğitiminden sonra idadi okula giden öğrencilerinde büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Okulun rüştiye kısmından mezun olup idadiye devam eden öğrenci sayılarında ise azalma görülmektedir. Bu azalmanın nedeni büyük olasılıkla okulda idadi derecesinde eğitimin olmamasıdır.

3. Cisir-i Mustafa Paşa Kazası Bulgar Okulu

Edirne Sancağına bağlı Cisir-i Mustafa Paşa kazasının, güneyinde Ortaköy, batısında ve kuzeyinde Rumeli, doğusunda Harmanlı ve Kavaklı kazaları ile çevrilidir. Meriç ve Arda nehirleri Cisir-i Mustafa Paşa kazasının bir saat kadar kuzeybatısında bulunur. Bu kaza Edirne'nin 30 kilometre kuzeybatısında olup Meriç nehri vadisinde yer almıştır. Kaza 3 nahiye ve 53 köyden oluşmuştur. Kazanın genel nüfus durumuna baktığımızda 10.432 Müslüman, 4325 Rum, 1291 Bulgar, 417

Musevi, 35 Ermeni, 89 Katolik olmak üzere toplam 28208 nüfusun yaşadığı görülmüştür²⁶⁸.

Kazada 1884-1885 yıllarında Bulgarları temsil eden cemaat üyeleri arasında şu isimler yer almıştır. Cemaat reisi; Hacı İlyâ Ağa, üyeler ise Hacı İstefo Ağa, Tanaşaki Ağa, İstefan Ağa, Vasil Ağa, Merasili Vasil Ağa'dır. Bu üyeler yıllara göre değişiklik göstermiştir²⁶⁹.

Edirne sancağına bağlı Cısr-i Mustafa Paşa kasabasının Kınıklı Mahallesi Bulgarların yoğun olarak yaşadıkları yerler arasındadır. Burada bulunan 378 hanede 890 erkek ve 911 kadın olmak üzere 1801 Bulgar nüfusunun yaşadığı tespit edilmiştir.

Bu mahallede yaşayan Bulgar çocukları eğitimlerini Bulgar kilisesi civarında bulunan ve 1850'li yıllarda yapılmasına izin verilen okulda gerçekleştirmişlerdir.

25 metre uzunluğunda, 8 metre genişliğinde, 4 metre yüksekliğinde yapılan bu okulun zaman içerisinde zarar görmesi ve tamir edilemez hale gelmesi nedeniyle Bulgarlar tarafından yıkılarak yeniden inşa edilmek istenmiş ve bu sebeple resmi mercilere ruhsat talebinde bulunulmuştur. Bu taleple birlikte yapılacak binanın inşaat özellikleri, masraf tutarları ve bina planını içeren evraklar da gönderilmiştir.

Yeniden inşa edilecek binanın ise eski okul arsası üzerine 30 metre uzunluğunda, 10 metre genişliğinde ve 6 metre yüksekliğinde, temelleri taş, çevre duvarları tuğla ve çatısının ise ahşap malzeme kullanılarak yapılması plânlanmıştır²⁷⁰.

Okulun yapılmasında harcanacak 22 bin 612 kuruş masrafın ise 6020 kuruşu kilise sandığından karşılanırken geriye kalan 16.592 kuruş ise bölge halkı tarafından bağış olarak verilecek, kimseden zorla para talebinde bulunulmayacaktır²⁷¹.

Bu bilgiler verilerek okulun tamiri ile ilgili herhangi bir sıkıntı olmadığına dair belgeler Edirne Vali Vekili Mehmet Arif tarafından Adliye Nezareti'ne²⁷² tamire

²⁶⁸ SVE-H. 1319 Ayrıntı, s. 975-976.

²⁶⁹ SVE-H. 1302, s. 105. Yıllara göre değişiklik gösteren cemaat üyelerinin isimleri için Bkz: SVE-H. 1304, s. 101, SVE-H. 1306, s. 103.

²⁷⁰ BOA., ŞD. 1925 Nr. 11 leff 3 (14 R. 1316/1 Eylül 1898).

²⁷¹ BOA., ŞD. 1925 Nr. 11 leff 9 (20 C. 1316/5 Kasım 1898).

²⁷² BOA., ŞD. 1925 Nr. 11 leff 3 (14 R. 1316/1 Eylül 1898).

herhangi bir engel olmadığına dair yazı ile Divan-ı Hümayun'a gönderilmiş,²⁷³ okulun yapılmasında herhangi bir engel olmadığı sonucuna varılmıştır²⁷⁴.

Salname kayıtlarından ulaştığımız bilgiler ışığında okulun 1890-1902 arasında bazı yıllardaki öğretmen ve öğrenci bilgilerine ulaşılmıştır. Ayrıca okulun yıllara göre öğretmen kadroları ve öğrenci sayılarının farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Örneğin 1898 yılında 235 olan Bulgar öğrenci sayısı, 1902 yılında 329 erkek ve 199 kız olmak üzere 528 öğrenciye ulaşmıştır²⁷⁵.

²⁷³ BOA., ŞD. 1925 Nr. 11 leff 7 (28 R. 1316/15 Eylül 1898).

²⁷⁴ BOA., Y.A...RES. 97 Nr. 27 leff 1 (25 Ş. 1316/8 Ocak 1899).

²⁷⁵ SVE-H. 1319 ayrıntı s. 733.

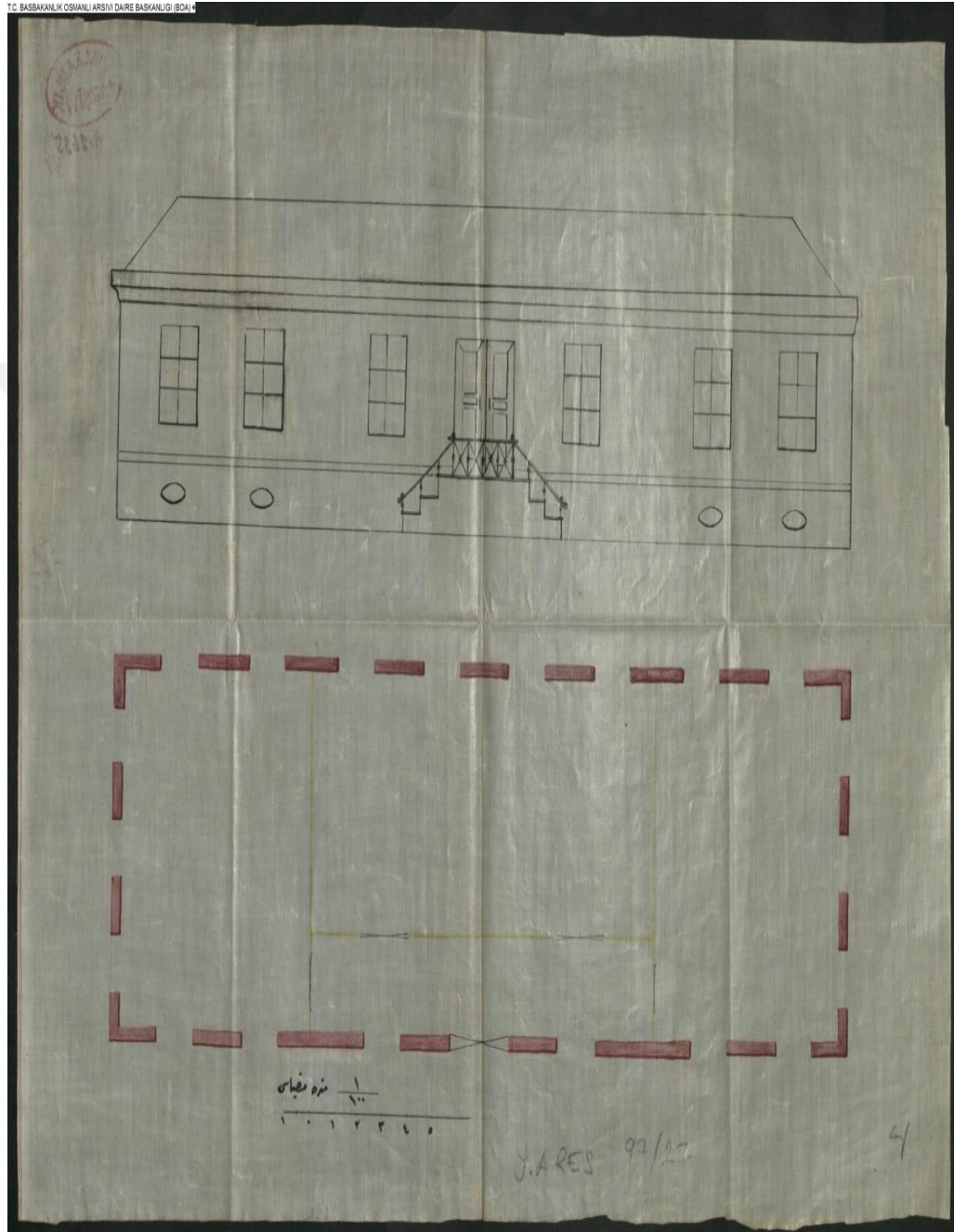
Tablo 11: Cisir-i Mustafa Paşa Kasabasının Kınıklı Mahallesinde Bulunan Bulgar Okulu Öğretmen Listesi²⁷⁶

Yıllar	Öğretmen İsimleri
1890	Atanas Efendi, Kostandi Efendi, İstefan Efendi, Nikola Efendi, Yorgi Efendi, Petro Efendi, Ustoyan Efendi
1892	Vangel Efendi, Atanaz Efendi, İvan Efendi, Nikola Efendi, Yorgi Efendi, Todor Efendi, Rade Balayanova, Ustoyanova Efendi, Georgieva Efendi
1895	Osmanlıca Öğretmeni Mehmet Hulusi Efendi, Angel Çalikoğ Efendi, Todor Petkof Efendi, Pavli Genef Efendi, İsteko Dışaf Efendi, Nikola Popef Efendi, Kostandi Efendi, Petri Ustoyof Efendi, Fota Yevanova Odukiye Perikova, Sideri Mihailov
1896	Osmanlıca Öğretmeni Mehmet Hulusi Efendi, Vankel Çalikoğ, Todor Petkof, Pavli Genadif, İstefo Dışaf, Nikola Popef, Kostandi Efendi, Yanakoyef Efendi, Petre Osteyef, Kostandi, İlya Hanım, Mariya Hanım

Salname kayıtlarında 1890-1896 yılları arasında Bulgar okulundaki öğretmen kadroları verilmiştir. Yine yıllara göre okuldaki öğretmenlerin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Okulda erkek ve kadın öğretmenler görev yapmışlardır.

²⁷⁶ SVE-H. 1308, s. 103; SVE-H. 1310, s. 301. (1312 yılı öğretmen kadrosu 1310 yılı ile aynıdır. Öğretmen isimleri için Bkz: SVE-H. 1312, s. 105; SVE-H. 1313, s. 108; SVE-H. 1314, s. 108.

Resim 5: Kınıklı Mahaltesinde Yapılacak Bulgar Okulunun planı²⁷⁷

Y.A.RES.00097.00027.004

²⁷⁷ BOA., Y.A...RES. Nr. 97/27 leff 4.

4. Dimetoka Kazası Bulgar Okulları

Dimetoka kazası Edirne'nin 7 saat güneyinde Kızıldeli nehrinin sol tarafında küçük bir tepenin eteğinde kurulmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Dimetoka sancak konumuna getirilmiş olsa da 1884 yılında Dimetoka sancağı lağvedilmiş ve Dimetoka kazası olarak Edirne sancağına bağlanmıştır. Bugün Didymoteikhon ya da Demotika olarak adlandırılmaktadır²⁷⁸. Dimetoka kazası 4 nahiye ve 12 köyden oluşmuştur. Bu kazada 1892/1893 senesinde 8083 Müslüman, 16.461 Rum, 216 Ermeni, 1154 Bulgar, 628 Yahudi olmak üzere toplam 26.551 kişinin yaşadığı tespit edilmiş ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 12: Dimetoka Kazası 1892-1893 Senesi Nüfus İstatistikleri²⁷⁹

	Kız	Erkek	Toplam
İslam	4020	4063	8083
Rum	7699	8662	16461
Ermeni	110	106	216
Bulgar	581	572	1154
Yahudi	312	316	628
Toplam	12722	13719	26551

Dimetoka Kazasında nüfus istatistiğini gösteren Tablodan da görüldüğü gibi kaza da en fazla nüfusa Rumlar sahiptir. İkinci çoğunlukta olan İslam nüfusu ve üçüncü sırada Bulgar nüfus gelmektedir.

Bulgarlar yaşadıkları diğer bölgelerde olduğu gibi Dimetoka kazasında da çocuklarının eğitim görebileceği bir okula sahip olmak istemişler ve okul yapabilmek için ruhsat talebinde bulunmuşlardır. Ayrıca bu dönemde Bulgarlar kendilerine haksızlık yapıldığından, Rumlara ayrıcalıklı davranıldığından da şikâyet etmekteydi. Bulgarların bu talep ve şikâyetleri Edirne Vilayeti tarafından Dâhiliye Nezareti'ne

²⁷⁸ Bülent Yıldırım-Haluk Kayıcı, *a.g.b.*, s. 53.

²⁷⁹ SVE-H. 1310, 19. Defa ayrıntılı, s. 350-351.

bildirilmiş ve yapılan değerlendirme sonucu okul açmalarına herhengi bir engel görülmeyerek müsaade edilmiştir. Ayrıca Edirne Vilayeti Maarif Nezareti'ne verilen cevapta hiçbir milletin tebaasına ayrımcılık yapılmadığı ve kanunlara uygun hareket edildiği takdir de eğitim konusunda her millete kolaylık ve yardım sağlandığı belirtilmiştir²⁸⁰. Bu konuda da yetkililerden Bulgarlar ve Rumlar arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesi için gerekenin yapılması istenmiştir²⁸¹.

1890'lı yıllara gelindiğinde bu sorunların çözüldüğünü salname kayıtlarından çıkarabilmekteyiz. Zira Bulgarların okullarını açtıkları ve öğrenci sayıları tespit edilmektedir. İki Bulgar okulu rastlanan Dimeteko kazasında 1898 senesinde 30'u erkek olmak üzere 40 öğrenci bulunmaktadır²⁸². 1899 yılında öğrenci sayısı 32 erkek 25 kız öğrenci olmak üzere toplam 57'ye yükselmiştir²⁸³. ibtidaî kız ve ibtidaî erkek olarak ayrılan bu okullarda 1900 senesi itibarı ile 32 erkek 44 kız olmak üzere 76 öğrenci eğitim görmüştür. Erkek okulunda Yorgi Dimitri Efendi, kız okulunda ise Vasilaki Gaçova ile Stefan'te Yokiyo Hanım isimli öğretmenler eğitim görevini sürdürmüşlerdir.

1899/1900 yılları arasında Bulgarları temsil eden Bulgar Cemaat Meclisi'nin üyelerinin ise Reis; Malioğlu Kosta Efendi, üyeler; Dimitri Dragani Efendi, Hacı Atnaş Yenabot Efendi isimli kişilerin oluşturduğunu bilmekteyiz²⁸⁴.

5. Gümülcine Sancağı Bulgar Okulları

Günümüzde Komotini adıyla bilinen Gümülcine sancağının doğusunda Dedeğaç, güneyinde Adalar denizi, batısında Selanik, kuzeyinde Rumeli vilayeti ve kuzeydoğusunda Edirne şehri bulunmaktadır²⁸⁵. 1883 yılında Edirne Vilayeti'ne bağlanan Gümülcine Sancağı'nın Sultanyeri, Gümülcine, Ahiçelebi, İskeçe, Cebel, Eğridere ve Darıdere isminde 7 kazası bulunmaktaydı. Gümülcine sancağı Müslüman, Ermeni, Bulgar, Rum, Yahudi ve Kıpti ulusların bir arada yaşadığı bir

²⁸⁰ BOA., MF.MKT. Nr. 85 leff 95/1 (7 R. 1302/24 Ocak 1885).

²⁸¹ BOA., MF.MKT. Nr. 85 leff 95/3 (7 R. 1302/24 Ocak 1885).

²⁸² SVE-H. 1315, s. 121.

²⁸³ SVE-H. 1316, s. 123.

²⁸⁴ SVE-H. 1317, Ayrıntı, s. 137.

²⁸⁵ Bülent Yıldırım-Haluk Kayıcı, *a.g.b.*, s. 44.

yerdi. 1892-1893 nüfus sayımına göre sancak genelinde 205.228 Müslüman, 21.609 Bulgar, 15.050 Rum, 765 Yahudi, 362 Ermeni ve 230 Ecnebi yaşamakta bu rakamlar 1900 tarihli salname Kayıtlarına kadar her yıl aynı kaydedilmiştir²⁸⁶. Sancağın bazı kaza ve köylerinde nüfusları dâhilinde her ulusun okulu bulunmaktaydı. Bulgarlarında tespit edebildiğimiz bazı kaza ve köylerde okulları mevcuttu.

a. Darıdere Kazası Bulgar Okulu

Bugün adı Zlatograd olan eski Osmanlı kasabası Darıdere, Gümülcine sancağına bağlıydı. Kazanın doğusunda Eğridere, güneyinde Ahiçelebi ve batısında İskeçe ve Şeyh Cuma bulunmakta olup dağlık bir mahalde bulunan Darıdere Edirne'ye 30 saat uzaklıktaydı²⁸⁷. Gümülcine Bulgar okullarına baktığımızda Darıdere kazasında 1 tane Bulgar Okulu olduğunu görülmektedir²⁸⁸. Bulgarlara ait bu sıbyan okulunda 53 erkek 35 kız öğrenci eğitim görmektedir. Bu kazanın Bulgar Cemaati Meclis üyeleri ise Reis Yivenço Efendi, üyeler; Yorgi Efendi, Kostandi Ağa, Nikola Efendi, Yuvan Efendi, Hacı Kostandi, Yorgi Oğlu Hırsto isimli kişilerden oluşmaktadır²⁸⁹.

b. Gümülcine Kazasında Bulgar Okulu Açma Teşebbüsü

Bulgarlar Gümülcine kazasında bir okul ve İskeçe kazasında da bir kilise açılması için Edirne Vilayeti'ne başvurmuş ve ruhsat taleplerinin Dâhiliye Nezareti'ne iletilmesini istemişlerdir. Dâhiliye Nezareti'nden durumun incelenmesi için Şuray-ı Devlet'e gönderilen evraklar değerlendirilmiş ve netice Adliye Nezareti'ne, oradan da sadrazama iletilmiştir²⁹⁰.

²⁸⁶ Emine Gümüşsoy, "Gümülcine'nin İdari Yapısı ve Nüfusu (1831-1900)", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı XXI, Mart 2015, s. 217-218, 221, 230.

²⁸⁷ Bülent Yıldırım-Haluk Kayıcı, *a.g.b.*, s. 49.

²⁸⁸ SVE-H. 1312, s. 150.

²⁸⁹ SVE-H. 1316, s. 158.

²⁹⁰ BOA., ŞD. Nr. 1923/12 leff 11 (26 Z. 1314/ 28 Mayıs 1897).

Yapılan araştırma sonucunda İskeçe de nüfusa kayıtlı 65 Bulgarın yaşadığı görülmektedir. Bunun da sadece 15'inin yerli olduğu geri kalan 50'sinin misafir olduğu Gümülcine de yerli Bulgar nüfusunun olmadığı var olan Bulgarların ise misafirlik ya da ticaret için burada oldukları tespit edilmiştir. Kaldı ki İskeçe de bir kilise hali hazırda mevcuttur. Dolayısıyla Bulgar kilisesi ve okulunun inşa edilmesi gereksiz görülmüş ve onay verilmemiştir²⁹¹.

Bunun üzerine Bulgaristan Kapı Kethüdalığı İskeçe de 2000'e yakın Bulgarın yaşadığını, Gümülcine de ise 69 hane Bulgar ailenin olduğunu ileri sürmüştür. Kaza dâhilinde 22 Bulgar Ortodoks köyü olduğu, bunlardan 17 tanesinin Bulgar Eksarhlığı'na bağlı oldukları bildirerek karara itiraz etse de sonuç değimemiş okul ve kilise için onay alınamamıştır²⁹².

Bununla birlikte yapılan incelemeler sonucu İskeçe ve Gümülcine'de Bulgar kilise ve okulu yapma isteklerinin buralara aslında Bulgar Eksarhlığı tarafından gönderilen ve zararlı faaliyetleri olan Bulgar papazlarının isteklerinin bir parçası olduğu anlaşılmıştır. Dahası Bulgarların bu isteklerinin yerine getirilmesi için Bulgaristan Kapı Kethüdalığı da elinden gelen gayreti göstermiş, Bulgarlığa ait zararlı siyasi emellere açıkça destek vermiştir²⁹³.

Durumdan anlaşılacağı üzere gayrimüslimlere ait kilise ve okulların Osmanlı Devleti'ne karşı nasıl zararlı faaliyetler içinde olduğu ve nasıl yollar izlediklerinin anlaşılması çok güç değildir.

c. Ahiçelebi Kazası Bulgar Okulları

Bugün adı Smolyan olan Ahiçelebi kazasının tarihi hakkında elimizde fazla bir bilgi yoktur. Ancak bu kaza önceden Filibe sancağına bağlı olup 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında önce Drama sancağına daha sonra da Gümülcine sancağına dâhil edilmiştir. Kuzeybatısında Rumeli vilayeti, Doğu cephesi ile kuzeydoğusunda yine bu kaza ile birlikte anılan Eğridere ve doğu tarafında Darıdere, güneyinde ise İskeçe ve Rupçoz kazaları ile batıya doğru Selanik vilayeti ile komşu

²⁹¹ BOA., ŞD. Nr. 1923/12 leff 9 (18 ZA. 1314/ 20 Nisan 1897).

²⁹² BOA., ŞD. Nr. 1923/12 leff 5 (19 S. 1315 / 20 Temmuz 1897).

²⁹³ BOA., ŞD. Nr. 1923/12 leff 7 (22 M. 1315/23 Haziran 1897).

olan Ahiçelebi Edirne'ye 54 saat mesafededir²⁹⁴. Kaza da 36 cami, 1 tekke, 1 türbe, 1 hükümet konağı, 1 mahkeme ve belediye bulunurken 175.625 dönüm meşru ve gayrimeşru arazi ile 749 hane, 173 dükkân ve mağaza ile 8 fırın, 43 han, 55 köprü, 23 kilise, 1 telgrafhane, 1 cephane, 109 çeşme, 1 rakı fabrikası, 542 ambar ve samanlık, 228 bağ, 31.305 tarla, 12.822 çayır, 101 mera, 25.481 orman, 108 okul, 12 medrese, 1 hamam ve benzeri yapılar bulunmaktadır. Bu kazanın H. 1310 senesi nüfus istatistikleri ise aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 13: Ahiçelebi Kazası 1892-1893 Senesi Nüfus İstatistikleri²⁹⁵

Din	Erkek	Kadın	Toplam nüfus
İslam	8247	8785	17032
Rum	556	662	1218
Bulgar	4748	4845	9593
			27843

1892/1893 yılı Ahiçelebi kazasının nüfus dağılımına baktığımızda en fazla nüfusa Müslümanların sahip olduğunu göremekteyiz. Müslümalardan sonra Bulgar nüfus ve onlardan sonra da Rum nüfus çoğunluğu oluşturmaktadır.

Tablo 14: Ahiçelebi Kazası 1892-1893 Senesi Salname Kayıtlarındaki Okul Sayıları²⁹⁶

Okul Adı	Okul Sayısı	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Öğretmen
Müslüman Sıbyan Okulu	33	1508	764	45
Gayrimüslim Okulları	16	848	470

Tablodaki okullara ek olarak Ahiçelebi kazasında bulunan 12 medrese olduğu ve 378 öğrencinin eğitim gördüğü bilinmektedir²⁹⁷.

²⁹⁴ Bülent Yıldırım-Haluk Kayıcı, *a.g.b.*, s. 48.

²⁹⁵ SVE-H. 1310, s. 461.

²⁹⁶ SVE-H. 1310, s. 462.

Çeşitli milletlerle beraber Bulgarların da varlıklarını devam ettirdikleri bölgelerde kendilerini temsil eden cemaatleri ve cemaat için hizmetlerde bulunan üyeleri mevcuttur. Bu üyeler zaman içerisinde değişiklik gösterse de 1889 yılında Cemaat reisi Mihail Ağa'dır. Azalar ise: Valço Ağa, Ostivyo Ağa, Haralambo Ağa, Kolo Ağa, Mito Ağa şeklinde kayıtlara geçmiştir²⁹⁸.

Karışlı-i Kebir Köyü Bulgar Okulu

Gümölcine Sancağına bağlı Ahiçelebi kazasının Karışlı-i Kebir köyü, Bulgar halkının yaşadığı yerler arasındadır. Bu köyde 349 erkek ve 376 kadın olmak üzere toplam 725 Bulgar yaşamakta olup diğer milletlerden kimse bulunmamaktadır. Karışlı-i Kebir köyünde Bulgar çocuklarına eğitim veren okulun yanması üzerine okul binasının yeniden inşa edilmesi söz konusu olmuş ve bu konu ile ilgili olarak Bulgarlar tarafından resmi makamlara dilekçe yazılmıştır. Bu köyün içinde ya da etrafında İslam dinine ait ibadethaneler ve mekânlar olmadığı ayrıca binanın eski okul binası yerine yapılacağı sebebiyle inşasında siyasi olarak da bir engel teşkil etmediği yazılan dilekçede belirtilmiştir. Dilekçeye binanın plânı ve inşaat özellikleri de eklenerek gerekli mercilere gönderilmiştir.

Yapılacak okul binasının 14 metre uzunluğunda ve 10 vakarı 5.5 metre genişliğinde, 1 kapı ve 24 pencereden ibaret olan binanın duvarlarının taş malzemeden yapılması planlanmıştır.²⁹⁹ Yapımında dört usta çalışacak olan okul binasının³⁰⁰ masrafları yaklaşık 7160 kuruş hesaplanmış ve inşaat masrafının köyde yaşayan Bulgar halkı tarafından karşılanıp bunun dışında burada yaşayan Bulgarlar'dan başka bir talepte bulunulmayacağına dair hususları da içeren tutanak, harita, keşifname ve iane defterleri ile birlikte ilgili makamlara gönderilmiştir³⁰¹.

²⁹⁷ SVE-H. 1310, s. 462.

²⁹⁸ SVE-H. 1306, s. 174.

²⁹⁹ BOA., ŞD. Nr. 1923/34 leff 1 (15 CA. 1315/ 12 Ekim 1897).

³⁰⁰ BOA., İ.AZN. Nr. 28/23 leff 03/01 (11 Haziran 1313/ 23 Haziran 1897).

³⁰¹ BOA., ŞD. Nr. 1923/34 leff 1 (15 CA. 1315/ 12 Ekim 1897).

Adliye Nezareti³⁰² Nazırı bu talep üzerine inceleme başlatmış ve okul yapılmak için talepte bulunulan yerde o cemaate mensup olan kişi sayısının yeterli olup olmadığının araştırılmasını istemiştir³⁰³. Yapılan incelemeler sonucu okulun yapılmasına bir engel olmadığına kanaat getirmiş ve bu konu ile ilgili yazısını ve Edirne Vilayeti'nden kendisine gelen belgeleri sadrazama iletmiştir³⁰⁴. Bu belgeler Divan-ı Hümayun'a havale edilerek incelendikten sonra okulun yeniden inşasına bir engel görülmemiş, konuyla ilgili Maarif Nezaretine de bilgi verilmiş ve durum padişaha iletilmiştir³⁰⁵.

³⁰² Adliye Nezareti hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz: Fatmagül Demirel, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri(1876-1914)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.

³⁰³ BOA., İ.AZN. Nr. 28/23 leff 5 (3 S. 1315 / 4 Temmuz 1897).

³⁰⁴ BOA., ŞD. Nr. 1923/34 leff 3 (19 CA. 1315/ 16 Ekim 1897).

³⁰⁵ BOA., ŞD. Nr. 1923/34 leff 5 (27 CA. 1315 / 24 Ekim 1897).

Tablo 15: Karışlı-i Kebir Karyesinde Yapılacak Okulun Malzeme Masrafları

Kireç: 20 bin kıyye 4 paradan	2000 kuruş
Tahta: 40 paradan	1500 kuruş
Ağaç: 60 paradan	600 kuruş
Cam ile Demir:...	800 kuruş
Örtü için Kaya: 200 yük	400 kuruş
Usta hakkı:	1800 kuruş
Toplam:	7100 kuruş

Karışlı-i Kebir karyesinde yapılacak okulun malzeme ve ücret giderleri yukarıdaki tabloda belirtildiği gibidir. Aynı zamanda bu giderler için yardımda bulunan kişilerin isimleri ve yardım miktarları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 16: Karışlı-i Kebir Karyesinde Yapılacak Okulun İnşaatının Masrafları İçin Yardımda Bulunanların Listesi³⁰⁷

İsim	Miktar	İsim	Miktar
Kurto Oğlu Çarko	100 kuruş	Todor Oğlu Hristo	50 kuruş
Marko Oğlu Gorgi	50 kuruş	Hristo Oğlu Diço	20 kuruş
Diço Oğlu Kosta	40 kuruş	Radiç Oğlu Manol	150 kuruş
Koli Oğlu Hristo	100 kuruş	Marko Oğlu İliye	80 kuruş
Angel Oğlu Koli	100 kuruş	Radiç Oğlu Baytar	30 kuruş
Koli Oğlu Marin	100 kuruş	Çil Oğlu Koli	100 kuruş
Farfara İvan	50 kuruş	Viyan Oğlu Hacı Baytar	200 kuruş
Angel Oğlu Koli	100 kuruş	Baytar Oğlu Diço	150 kuruş
Angel Oğlu Mito	40 kuruş	Kiryak Oğlu İstoyo	50 kuruş
Angel Oğlu İslafço	50 kuruş	Kiryak Oğlu İstanço	50 kuruş
Kurto Oğlu Gyorgia	20 kuruş	Kumço Oğlu İstoyo	40 kuruş
Dimço Oğlu Danço	30 kuruş	Popo Oğlu Naso	50 kuruş

³⁰⁷ BOA., İ.AZN. Nr. 28/23 İeff 01/02 (5 Z. 1314/7 Mayıs 1897).

Danço Oğlu Kifo	80 kuruş	Naso Oğlu Marko	40 kuruş
Koli Oğlu Mityo	40 kuruş	Dimo Oğlu Manol	20 kuruş
Ustoyan Oğlu Hristo	50 kuruş	Diço Oğlu Koli	50 Kuruş
İlço Oğlu Yuvan	30 kuruş	İstoyan Oğlu İliye	100 kuruş
Manal Oğlu Petko	20 kuruş	İvan Oğlu Dimo	100 kuruş
Koli Oğlu Cila	150 kuruş	Koli Oğlu Rayço	20 kuruş
Kolçokano(?)	100 kuruş	Kano Oğlu Koli	50 kuruş
Gorgi Oğlu İliya	50 kuruş	Dodor Oğlu Angel	100 kuruş
Yuvan Oğlu Hristo	50 kuruş	Kaşo Oğlu Koli	50 kuruş
Diço Oğlu Koli	50 kuruş	Dimo Oğlu Lazar	100 kuruş
İvan Oğlu Dodor	100 kuruş	Kumço Oğlu Mihal	100 kuruş
Marin Oğlu Kostı	300 kuruş	İstoyo Oğlu Petır	100 kuruş
Vido Oğlu Marin	30 kuruş	Radiç Oğlu Yani	100 kuruş
İstoyo Oğlu Kostı	30 kuruş	Cilo Oğlu Koli	200 kuruş
Valki Oğlu Dimo	50 kuruş	İlço Oğlu Dimço	80 kuruş
Peyço Oğlu Koli	50 kuruş	Koli Oğlu Hristo	50 kuruş
Kristyo Oğlu Tomo	80 kuruş	Manal Oğlu Dimço	50 kuruş
Dimo Oğlu Peyço	100 kuruş	Kano Oğlu İliya	100 kuruş
Cil Oğlu Koli	100 kuruş	Mito Oğlu Mihal	200 kuruş
İstamal Oğlu Lazar	50 kuruş	İvan Oğlu Kano	50 kuruş
İliya Oğlu Dodor	20 kuruş	Peyço Oğlu Koli	100 kuruş
Dodor Oğlu Peyço	30 kuruş	Peyço Oğlu Hristo	100 kuruş
Pubaz Angel	100 kuruş	Dermenci İstoil	30 kuruş
Valko Oğlu İvan	20 kuruş	Peter Oğlu İstoyan	20 kuruş
İstoyo Oğlu Dimo	50 kuruş	Peyo Oğlu Valko	100 kuruş
Dimo Oğlu İstoyo	50 kuruş	Dodor Oğlu Valko	100 kuruş
Valko Oğlu İlço	100 kuruş	Valko Oğlu İvan	200 kuruş
İstoyan Oğlu Diço	40 kuruş	Valko Oğlu Peyo	150 kuruş
İstoyan Oğlu Hristo	50 kuruş	Valko Oğlu Rayço	20 kuruş
İlço Oğlu Valko	50 kuruş	Valko Oğlu İstoil	150 kuruş

Kaşo Oğlu Simiyon	50 kuruş
Marko Oğlu İstoil	50 Kuruş
İstoyan Oğlu Dodor	100 kuruş
Gorgi Oğlu İliya	100 kuruş
Valko Oğlu Gorgi	200 kuruş
İstoyço Oğlu Kaşo	50 kuruş
Marko Oğlu Hristo	50 kuruş
Manol Oğlu Rayço	50 kuruş
Manol Oğlu Dodor	40 kuruş
Marko Oğlu İstoyo	50 kuruş
Marko Oğlu İstoyçu	150 kuruş

Karışlı-i Kebir Bulgar okulunun masrafları için yardımda bulunanların listesine baktığımızda yaklaşık yüz kişinin yardımda bulunduğu görölmektedir. Köyde yaşayan Bulgar nüfusunun 725 kişi olduğu göz önünde bulundurulduğunda Bulgar ahalinin bu konuda ne kadar ilgili olduğu görölmektedir. Ayrıca yardım miktarlarının toplamına baktığımızda okul için yapılacak bütün masrafların Bulgar ahali tarafından karşılandığı Bulgar Eksarhlığı tarafından yardımda bulunulmadığı görölmektedir.

Tablo 17: Karışlı-i Kebir Karyesinde Yapılacak Okulun İnşaatıyla İlgilenen Ustaların Listesi³⁰⁸

Martin Oğlu Mihal
Papaz Oğlu Naso
Koli Oğlu Hristo
Mityo Oğlu Mihal

İNşaat ile ilgilenen ve inşaat giderlerini hesaplayan ustaların isimleri tabloda gösterilmiştir. Ayrıca isimlerden hareketle ustalarında Bulgar oldukları anlaşılmaktadır.

³⁰⁸ BOA., İ.AZN. Nr. 28/23 İeff 03/01 (22 M. 1315/23 Haziran 1897).

Alamut Köyü Bulgar Okulu

Edirne sancağının Ahiçelebi kazası Alamut köyünde, Bulgar ve diğer unsurların nüfus dağılımına bakacak olursak burada Bulgarların yoğun olarak yaşadıkları dikkat çekmektedir. Toplamda 149 evde 378 kadın ve 375 erkek olmak üzere 753 Bulgar nüfusu bulunurken, 29 evde 85 kadın 87 erkek 172 Müslüman ve 15 evde 52 kadın 45 erkek 97 Rum nüfusu yaşamaktaydı³⁰⁹.

Bu köyde bulunan eski Bulgar Okulu arsasına yeniden bir okul yapılmak için Bulgarlar tarafından ruhsat talebinde bulunulmuştur³¹⁰. İlaveten okulun yapılacağı arsanın Müslüman Mahallesi, Cami ve diğer ibadethane, hayrat gibi yerlere herhangi bir yakınlığının olmadığı ve diğer milletlerin katılım ve alâkaları olmadığı da bildirilmiştir³¹¹.

Okul binasının 12,2 metre uzunluğunda, 9,2 metre genişliğinde, 6 metre yüksekliğinde, iki katlı, 16 pencere ve 3 kapılı olarak inşa edilmesi planlanmıştır. Okul duvarlarının kalınlığına dikkat edilmiş üst katın duvar kalınlığı 55 santim, alt katın ise 65 santim olması tasarlanmıştır³¹². Okulun inşaat masraflarının yaklaşık 8011 kuruş tutacağı tahmin edilmiş bu tutarın Bulgar cemaati tarafından bağış olarak verileceği belirtilmiştir³¹³. Bağışta bulunan cemaat üyelerinin bazılarının isimleri ve yaptıkları bağış tutarı ise aşağıda belirtilmiştir.

³⁰⁹ BOA., Y.A...RES. Nr. 83/60 leff 2 (25 M. 1314/6 Temmuz 1896).

³¹⁰ BOA., Y.A...RES. Nr. 83/60 leff 1 (1 C. 1314/7 Kasım 1896).

³¹¹ BOA., ŞD. Nr. 1921/23 leff 1 (10 RA. 1314/19 Ağustos 1896).

³¹² BOA., Y.A...RES. Nr. 83/60 leff 3.

³¹³ BOA., Y.A...RES. Nr. 83/60 leff 1 (1 C. 1314/7 Kasım 1896).

Tablo 18: Alamut Köyü Bulgar Okulunun Yapımı İçin Yardımda Bulunanların Listesi³¹⁴

Cemaat Üyeleri İsimleri	Yardım Miktarı	Cemaat Üyeleri İsimleri	Yardım Miktarı
Alamut Karyesinden Kurtyo Oğlu Naso	30 kuruş	Kurto Oğlu Todor	40 kuruş
Kurtyo Oğlu Marin	100 kuruş	Hakoli Metyo (?)	25 kuruş
Müsterioğlu Petri	150 kuruş	Koli Oğlu İvan	40 kuruş
İstoyo Oğlu Kortov	130 kuruş	Rayço Oğlu Koli	30 kuruş
Karisto Oğlu Naso	20 kuruş	Todor Oğlu İstoyko	80 kuruş
Karisto Oğlu Hristo	15 kuruş	İstoyo Oğlu Hristo	100 kuruş
Kostaoğlu İstovyo	20 kuruş	İstoyko Oğlu Kosta	30 kuruş
Koli Oğlu İstoyo	15 kuruş	Ceyo Oğlu Mihail	40 kuruş
Koli Oğlu Ezgoda	50 kuruş	İstanko Oğlu Momçil	50 kuruş
Koli Oğlu Hristo	30 kuruş	İstanko Oğlu Todor	150 kuruş
Metro Oğlu İstoyo	150 kuruş	Naso Oğlu Rayço	40 kuruş
Metro Oğlu Kosta	30 kuruş	Mihail Oğlu Riço	50 kuruş
Hristo Oğlu Kefo	80 kuruş	Mihail Oğlu Koli	35 kuruş
Rayho Oğlu Riço	20 kuruş	Mihail Oğlu Gorki	150 kuruş
Kefo Oğlu Momçil	80 kuruş	Kefo Oğlu Todor	30 kuruş
İstoyo Oğlu İstoko	30	Kefo Oğlu İstoyo	40 kuruş
İstoyo Oğlu Vasil	35	Kefo Oğlu Avram(?)	45 kuruş
İstoyko Oğlu İstavri(?)	20	İstoyo Oğlu Koli	50 kuruş
Valçon Oğlu ...	20	Koli Oğlu İstoya	100kuruş
Manol Oğlu Valço	250	Kefo Oğlu Naso	50 kuruş
Gorgi Oğlu Hristo	115 kuruş	Petri Oğlu ...	40 kuruş
Kefo Oğlu Tono(?)	40 kuruş	Naso Oğlu Petri	150 kuruş
Dahiv Oğlu Şaso	50 kuruş	İstoyo Oğlu Petri	70 kuruş
Kosta Oğlu Şaso	150 kuruş	Marko Oğlu Sarid	20 kuruş

³¹⁴ BOA., Y.A...RES. Nr. 83/60 leff 4.

Gogo Oğlu Filyo	40 kuruş	Marko Oğlu Todor	30 kuruş
Şaso Oğlu İstavri	50 kuruş	Marko Oğlu Lazari	25 kuruş
Şaso Oğlu Kivril(?)	40 kuruş	Gogo Oğlu Naso	80 kuruş
Kosta Oğlu Momçil	100 kuruş	Kefo Oğlu Rayço	15 kuruş
Daho Oğlu Koli	50 kuruş	...	20 kuruş
Kefo Oğlu...	200 kuruş	Mihail Oğlu İvan	25 kuruş
İstoyo Oğlu Naso	50 kuruş	İvan Oğlu Rayço	40 kuruş
Sarid Oğlu Hristo(?)	50 kuruş	İstoyko Oğlu Vasil	20 kuruş
Dimço Oğlu Naso	80 kuruş	Vasil Oğlu Mito	130 kuruş
Valço Oğlu Sarid	40 kuruş	Kurto Oğlu Koli	45 kuruş
Valço Oğlu Direyo	15 kuruş	İstoyo Oğlu Atanas	130 kuruş
Dono Oğlu Kefo	80 kuruş	İstoykoOğlu Hristo	20 kuruş
Dono Oğlu Mihail	20 kuruş	Hristo Oğlu Rayço	30 kuruş
Raço Oğlu Kefo	15 kuruş	Kefu Oğlu Rayço	50 kuruş
Raço Oğlu Endon	20 kuruş	Vasi Oğlu Niko	50 kuruş
Raço Oğlu Mihail	45 kuruş	İstoykoOğlu Todor	10 kuruş
... Oğlu Sarid	50 kuruş	Kefu Oğlu ...	20 kuruş
Rayço Oğlu Hristo	20 kuruş	Kefu Oğlu İvan	35 kuruş
Rayço Oğlu Koli	50 kuruş	Kefu Oğlu Gorki	120 kuruş
Marko Oğlu Todor	25 kuruş	Gorki Oğlu Naso	20 kuruş
İstoyo Oğlu Marko	30 kuruş	Kulo Oğlu Naso	10 kuruş
İstoyo Oğlu Marin	50 kuruş	Nedelço Oğlu...	30 kuruş
Murso Oğlu Raçyo	20 kuruş	Diço Oğlu İstoyo	15 kuruş
Rayço Oğlu Vasil	35 kuruş	Gogo Oğlu Rayço	25 kuruş
Dahyo Oğlu İstoyo	40 kuruş	Avram Oğlu Hristo(?)	150 kuruş
Diço Oğlu Hristo	30 kuruş	Ezguire Oğlu Ustoyan	20 kuruş
Yanko Oğlu İstoyo	25 kuruş	Hristo Oğlu Ezguire	30 kuruş
Direyo Oğlu Naso	40 kuruş	Hristo Oğlu Naso	25 kuruş
Valço Oğlu İstoyo	25 kuruş	Ezguire Oğlu İstoyo	80 kuruş
Todor Oğlu İstoyo	25 kuruş	Todor Oğlu İvan	150 kuruş

... Vasil ...	50 kuruş	Momçil Oğlu İvan	150 kuruş
İstoyo Oğlu Todor	50 kuruş	Momçil Oğlu Rayço	100
Todor Oğlu Marko	25 kuruş	Kefo Oğlu Rayço	40 kuruş
Marko Oğlu Kolo	35 kuruş	... Naso	80 kuruş
Valço Oğlu Hristo	40 kuruş	Manol Oğlu Marko	50 kuruş
Mihail Oğlu Mityo	150 kuruş	Manol Oğlu Hristo	50 kuruş

Alamut Köyü'ne Bulgar okulunun yapılabilmesi için yardımda bulunanların listesine baktığımızda 149 hane ile en fazla nüfusa sahip olan Bulgar ahalinin okul yapımına destek verdikleri fakat nüfus oranları göz önünde bulundurulduğunda yeterli ilginin gösterilmediği anlaşılmaktadır.

Okul binası yapabilmek için daha önce verilen dilekçe üzerine yapılan araştırmalar, Edirne Vilayeti'nden gönderilen tutanaklar ve evraklar Adliye Nezareti'nin izin belgesi ile Divanı Hümayun'dan gelen yazının Şuray-ı Devlete havale edildiği belirtilmiş, okul yapılmasında bir sakınca görülmeyerek inşaata izin verilmiştir. Ayrıca bağış yapanların isimlerinin yer aldığı defterler ve nüfus bilgileri Adliye ve Maarif Nezaretlerine de iletilmiştir³¹⁵.

Lagoç Köyü Bulgar Okulu

Ahiçelebi kazasında Bulgarların yaşadıkları yerlerden biride Lagoç köyüdür. Bu köyde yaşayan Bulgar ahalinin nüfusunun 186 evde 921 kişi olduğu bilinmektedir. Burada yaşayan Bulgar çocuklarının eğitim-öğretimleri Bulgar cemaatine ait bir kilise yakınlarında 1850'de Bulgarlar tarafından inşa edilen bir okulda gerçekleştirilmiştir. Ancak bu okul zaman içerisinde çeşitli sebeplerle zarar görmüştür. Okulun yeniden inşa edilebilmesi için Bulgar Cemaati tarafından ilgili mercilere bir dilekçe yazılarak izin talebinde bulunulmuştur.

³¹⁵ BOA., Y.A...RES., Nr. 83/60 leff 5 (18 CA. 1314/25 Ekim 1896).

Okul yapılacak yerin başka hayrat ve ibadethane gibi yerlere yakın olmadığı, burada diğer milletlerden kimselerin yaşamadığı ve başka bir okul olmaması sebebiyle de okulun tamirine acilen ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ayrıca gelecekte herhangi bir sıkıntıya sebebiyet verecek bir durumun olmadığı Gümülcine sancağı mutasarrıflığından gönderilen yazıda belirtilerek inşa edilecek binanın resim, plân, harita ve yardımların gösterildiği defter Adliye Nezareti'ne gönderilmiştir.

Yeni yapılacak binanın 16.5 metre uzunluğunda, 8 metre genişliğinde ve 8 metre yüksekliğinde, 2 kat olarak yapılması tasarlanmıştır. Alt kat duvarlarının genişliği 78 santim ve üst kat duvarlarının genişliği ise 50 santim, ayrıca 1 kapı ve 28 pencereden oluşması plânlanmıştır. Alt katların soğuktan korunması amacıyla duvar kalınlığının fazla olmasına dikkat edilmiştir.

Yapılan keşif çalışmalarında binanın inşaat masrafının yaklaşık 17.665 kuruş olarak tahmin edilmiş ve tutarın 10.500 kuruşunun köy halkı tarafından 7165 kuruşunun ise kilisenin vakıf gelirlerinden karşılanması plânlanmıştır³¹⁶.

Bu talepler üzerine gerçekleştirilen incelemeler ve Edirne Vilayet-i Meclis İdaresi'nin yazı ve ekleri Adliye Nazırı tarafından sadrazama iletilmiştir³¹⁷. Sadrazam Halil Rıfat tarafından ise okul binasının yeniden inşa edilmesinde herhangi bir engel olmadığına anlaşıldığı, bu konuda Şuray-ı Devlete nasıl hareket edileceğine dair Dâhiliye Dairesinin tutanaklarının sunulduğu ve padişahın kararı doğrultusunda harekete geçileceği belirtilmiştir³¹⁸. Bu yazışmalar ve incelemeler sonucunda okul yapılmasına bir engel görülmediği kesinleşerek konuyla ilgili Adliye Nezareti'ne ve Maarif Nezareti'ne bilgi verilerek gereğinin yapılması istenmiştir³¹⁹.

³¹⁶ BOA., ŞD., Nr. 1921/30 leff 7 (13 CA. 1314/20 Ekim 1896).

³¹⁷ BOA., ŞD., Nr. 1921/30 leff 5 (5 C. 1314/11 Kasım 1896).

³¹⁸ BOA., BEO., 899/67389 leff 1 (18 B. 1314 / 23 Aralık 1896).

³¹⁹ BOA., BEO., 899/67389 leff 1 (21 Ş. 1314 / 25 Ocak 1897).

Tablo 19: Ahiçelebi Kazası Lağoç Köyünde Yapılacak Okul İçin Yardımda Bulunanların Listesi³²⁰

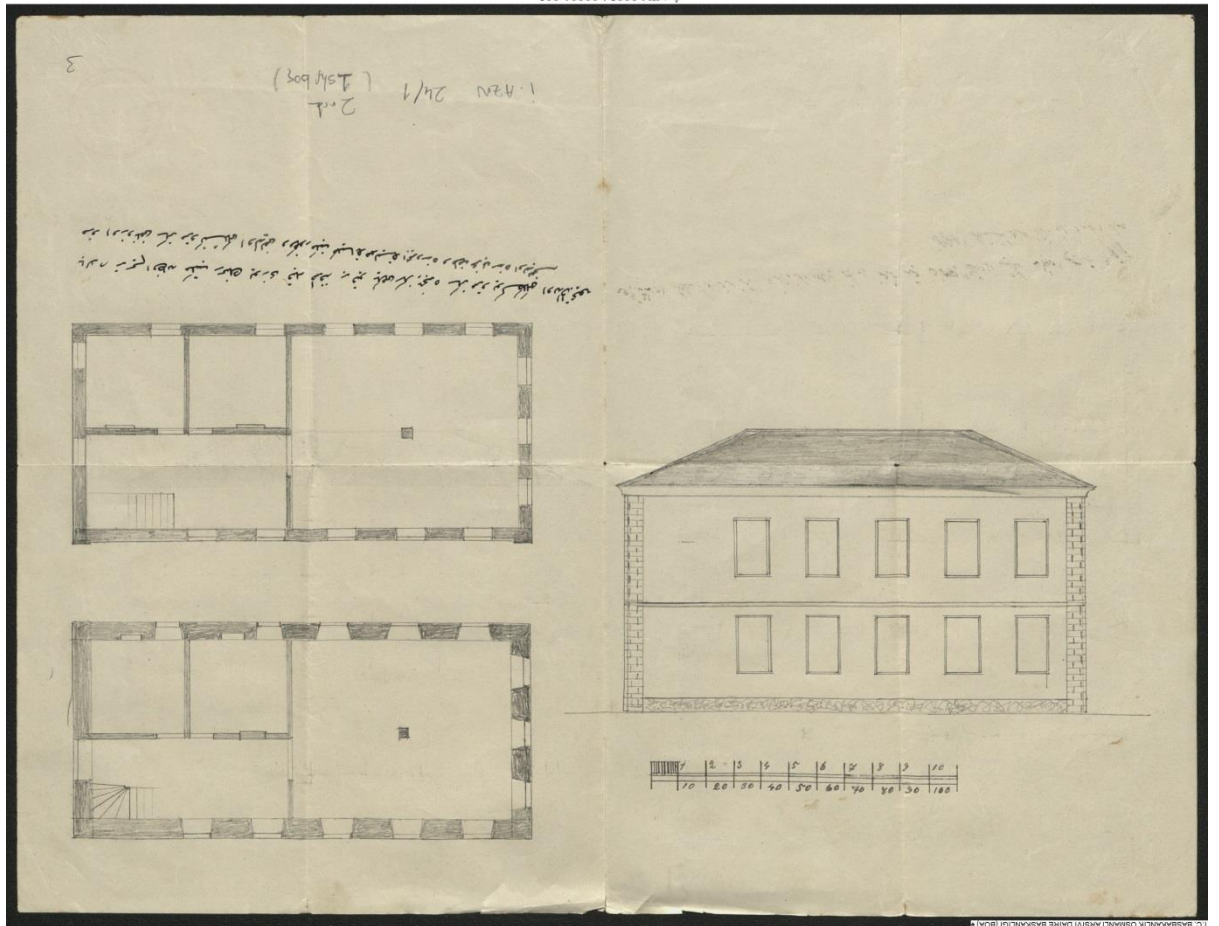
İsim	Miktar	İsim	Miktar
İlya Efendi	1300 kuruş	Todor Oğlu İlço	130 kuruş
İstabko Oğlu Niko	130 kuruş	Koli Oğlu...	130 kuruş
Makro Oğlu Vasil	130 kuruş	Kosta Oğlu Marko	130 kuruş
Todor	130 kuruş	Papaz İstefan	130 kuruş
Gorgi Oğlu İstefan	130 kuruş	Dimo Oğlu İstefan	260 kuruş
Hristo Oğlu İstefan	130 kuruş	Kalaycı Karabet	260 kuruş
İstolfo Oğlu İstarko	130 kuruş	Niko Oğlu Gorgi	130 kuruş
Niko Oğlu Andrea	195 kuruş	Hristo Oğlu Manol	165 kuruş
İstolfo Oğlu Ustoyan	48 kuruş	Yani Oğlu Kosta	165 kuruş
Ustoyan Oğlu Vasil	165 kuruş	Niko Oğlu Rosko	130 kuruş
.... Oğlu Todor	260 kuruş Oğlu Kulo	130 kuruş
Maytar Oğlu İlya	165 kuruş	Gugo Oğlu Yivan	260 kuruş
Valço Oğlu Petri	165 kuruş	İstolfo Rozelika	165 kuruş
Sarı Oğlu Kosta	148 kuruş	Damadı Todor	65 kuruş
Mito Oğlu İvan	260 kuruş	İstefan Oğlu İstavri	130 kuruş
Karındaşı İlya	100 kuruş	Ustoyan Gorgi	165 kuruş
Ustoyan İstavri	130 kuruş	Ustoyan Nikola	100 kuruş
İlya Oğlu Makro	150 kuruş	Ustoyan Gorgi	130 kuruş
Kosta İlya	130 kuruş	Mito Oğlu İstefan	130 kuruş
Hristo Üstüban	160 kuruş Kulo	148 kuruş
Gorgi Niko	48 kuruş	Korto İstefan	160 kuruş
Bilo Oğlu Todor	130 kuruş	Vaki Oğlu İstavri	130 kuruş
Gugo Oğlu İstavri	165 kuruş	İstarfo Oğlu İstiban	90 kuruş
Hristo Kulo	165 kuruş	Todor Rayço	148 kuruş
İstefo Aleks	48 kuruş	Mito Menak	260 kuruş

³²⁰ BOA., İ.AZN. Nr. 24/01 İeff 2/1 (27 Kanunsani 1311/ 8 Şubat 1896).

İstefan Üstobo	65 kuruş	Debo Oğlu Daşo	260 kuruş
Dimo Oğlu İlya	130 kuruş	İstolfo Oğlu Kulo	130 kuruş
Todor Oğlu Niko	130 kuruş	Yani Oğlu Manol	130 kuruş
Gorgi Oğlu Yivan	65 kuruş	İstarfo Oğlu İstefan	130 kuruş
Gorgi	130 kuruş	Hristo Oğlu Manol	48 kuruş
Genel Toplam	10500	Kilisenin ödediği	7165

Lağoç Köyü'nde yapılacak Bulgar okulun masrafları için Bulgar ahaliden 60 kişi yardımda bulunmuş ve giderlerin çoğunluğunu karşılamışlardır. Geri kalan miktar ise kiliseden karşılanmıştır.

Resim 7: Ahıçelebi Kazası Lağoç Köyü Bulgar Okulu Planı³²¹

³²¹ BOA., İ.AZN. Nr., 24/01 leff 3/1 .

d. Sultanyeri Kazası Bulgar Okulu

Edirne Vilayeti'nin, Gümülcine sancağına bağlı Sultanyeri kazasının ne zaman fetih edildiğine dair tam bir tarih bilinmemekle birlikte bu kazanın Sultan Murad Han zamanında fetih edildiği bilinmektedir. Kazanın güneyinde Gümülcine, Batısında Kırcaali, doğusunda Ortaköy kazaları ve kuzeyinde Rumeli vilayetine komşudur. Kaza Ada, Tekke, Geve ve Taşlı bölgelerinden oluşmasına rağmen Cebel kasabasında buraya dâhil edilmesi ile birlikte Mestanlı'da bu kazaya dâhil olmuştur. Sultanyeri kazasında Ada bölgesine bağlı 13, Tekke 23, Geve 33, Taşlı 27, Mestanlı 23 ve Merkez 27 olmak üzere toplam 146 köyden oluşmaktadır. Kazanın merkezi Mestanlı köyü iken Koşukavak'ın alınması ile birlikte merkez burası olmuştur. Sultanyeri Edirne'nin Batısında, Gümülcine' nin Kuzeyinde ve Kırcaali ile Ortaköy kasabaları arasında, Burgaz nehri kenarında bir yerdir³²².

Kazada 1892/1893 yılında yerli ve yabancı olmak üzere 25081 erkek ve 24679 kadın toplam 48816 nüfusun yaşadığı salname kayıtlarında belirtilmiştir. Bu nüfusun ise 47953'ünü Müslümanlar, 1049'unu Bulgarlar, 3'ünü Rumlar ve 811'ini Kıptiler oluşturmaktaydı³²³.

Akviran Köyü Bulgar Okulu

Sultanyeri kazası Akviran köyünde yaşayan Bulgarların eğitim gördükleri okulun ya da ibadethanelerin zarar görmesi durumunda ne yapılacağı hususunda Dâhiliye Nezareti'ne Nisan 1887 tarihin de bir dilekçe yazılmıştır. Burada zarar gören okul ve kiliselerin yıkılmadan nasıl tamir edileceği ya da yanmış olup da sabıka durumu değiştirilmeden kilisenin yeniden nasıl inşa edilmesi gerektiği sorulmuş, bu konuda yardımcı olmaları istenmiş ancak bir cevap alınamamıştı³²⁴.

³²²Bülent Yıldırım-Haluk Kayıcı, *a.g.b.*, s. 48-49.

³²³ SVE-H. 1310 s. 451,455

³²⁴ BOA., ŞD. Nr. 1922/12 leff 7 (21 B. 1304 /15 Nisan 1887).

Bulgarlara ait bir okulun zaman içerisinde zarar görmesi ve Bulgarlar tarafından yeniden inşa edilebilmesi için talepte bulunulmuştur. Bu amaçla ruhsat istenilmiş ve okulun plân, resim ve yüzeysel ölçülerini gösteren bir harita ile keşif ve yardım defterleri ek olarak dilekçe de sunulmuştur.

Okul binasının özellikleri eski evraklarda geçen halinin aksine bu sefer ahşap malzemeden 11,75 metre uzunluğunda, 7,75 metre genişliğinde, 4 metre yüksekliğinde inşa edilmek istenmiştir. 4 kapı ve 15 penceresi olması plânlanan binanın inşaat masraflarının ise Sultanyeri kasabasında yaşayan Bulgarlar tarafından bağış olarak verileceği Edirne Vilayeti'ne bildirilmiştir³²⁵. İnşaat için kullanılacak malzemeler tespit edilmiş ve aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi malzemelerin tutarları 5600 kuruş olarak hesaplanmıştır.

Tablo 20: Akviran Köyü Bulgar Okulunun Yapılması İçin Gerekli Olan Malzeme ve Usta Fiyatlarını Gösteren Tablo³²⁶

400 adet taş---- 800 kuruş
200 adet ağat(ç)--- 600 kuruş
550 adet ---- 1500 kuruş
6000 kiremit--- 400 kuruş
Ekser vesaire mesarif--- 100 kuruş
Ustalık hakkı--- 2250

Tablo 21: Akviran Köyünde Yapılacak Bulgar Okuluna Bağışta Bulunanların Listesi ve Ödedikleri Tutarlar³²⁷

İSİM	TUTAR	İSİM	TUTAR
Gorgi Oğlu Nikola	200	Savak oğlu Yan	150
Malko Oğlu Seva	130	Miko Oğlu Dimo	200
Miloş Oğlu Kerbe	140	Yanko OğluTodori	160

³²⁵ BOA., ŞD. Nr. 1922/12 leff 7 (21 B. 1304 /15 Nisan 1887).

³²⁶ BOA., ŞD. Nr. 1922/12 leff 9 (15 B. 1312/12 Ocak 1895).

³²⁷ BOA., İ.AZN. Nr. 26/20 leff 3 (20 R. 1313/5 Mart 1896).

Karagöz Kulo	160	Tudoraki Oğlu Üstüban	140
Milo Oğlu Kurte	155	Niko Oğlu Kulo	140
.... Oğlu Kerbe	160	Benito Oğlu Kurte	140
Ramirez Oğlu Kulo	140	Karındaşı Üstüban	120
Rebak Oğlu Nano	105	Kiro Oğlu Milo	110
İslavilo Oğlu Gorgi	170	Ketyo Oğlu Kiro	155
Karındaşı Mavra	150	Dino Oğlu Nano	130
Mihail Oğlu Kulp	175	Kosta Oğlu Valço	150
Dimo Oğlu Valço	145	Vasil Oğlu Tudori	125
İstamo Oğlu Valço	150	İstefo Oğlu Todori	140
Dino Oğlu Ferte	105	Valço Oğlu	120
Vasil Oğlu Kino	150	Biraderi Ferte	140
Esamo Oğlu Valço	100	Miloş Oğlu Kino	120
Todori Oğlu Ramirez	110	İstanko Oğlu Bansaz	100
Kulo Oğlu Niko	100	Kino Oğlu Kolo	110
Kosto Oğlu Üstüban	100	Kulo Oğlu Kulo	110
Kino Oğlu Mino	80	Mino Oğlu Berez	60
Tuli	1175	Arhi	775

Edirne Vilayeti'nden gelen bu talep Adliye Nezareti tarafından yapılan tahkikat sonucu okulun yukarıda belirtildiği şekliyle yapılacağı anlaşılmıştır. Durum sadarete bildirilerek konuyla ilgili ne yapılacağına ayrıca diğer okullarla ilgili yürürlükte olan uygulamaların dışında nasıl davranılacağına yazılı olarak belirtilmesi istenmiştir³²⁸. Adliye Nezareti'nin 20 Ocak 1897 tarihli yazısı Şuray-ı Devlet'e ulaşarak mülkiye dairesinde okunmuştur. Konu padişaha bildirilmiştir. Buradan Divan-ı Hümayun Kalemî'ne havale edilerek Adliye ve Maarif Nezaretleri durum hakkında ayrı ayrı bilgilendirilmiştir³²⁹. Yapılan tahkikatlar sonucu yeniden

³²⁸ BOA., ŞD. Nr. 1922/12 leff 5 (16 Ş. 1314/20 Ocak 1897).

³²⁹ BOA., İ.AZN. Nr. 26/20 leff 7 (16 Z. 1314/ 18 Mayıs 1897).

yapılacak olan okulun bina özelliklerinin ve masraflarının belirtildiği gibi olması koşuluyla okulun yeniden inşasında bir engel bulunmamıştır³³⁰.

³³⁰ BOA., İ.AZN. Nr. 26/20 leff 1 (4 M. 1315/ 5 Haziran 1897).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde Müslüman ve gayrimüslimler için ortak bir eğitim sisteminden bahsetmek güçtür. Osmanlıda eğitim kuruluştan itibaren daha çok medreselerde yapılmaktaydı. Medreselerde her ne kadar pozitif bilim dersleri verilse de eğitim genel olarak dinî temeller üzerine kurulmuştu. Devlet toplumun eğitimi konusunda herhangi bir sorumluluk almamakla birlikte kendi ve sarayın ihtiyaçları doğrultusunda devlet adamı ve askerinin yetişmesi için Enderun Mektebi'nde eğitim vermiştir. Bu durum toplumun eğitimi işini genelde devlet denetiminin minimum olduğu vakıfların, dolayısıyla da şahısların inisiyatifine bırakmıştı.

Çok milletli bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan gayrimüslimlerin eğitimi de en baştan itibaren bir sorun olmuştu. Nasıl ki Müslümanların eğitimi konusunda bir devlet kontrolü yoksa gayrimüslim halkında da eğitiminde bir düzen yoktu. Dolayısıyla her cemaat kendi dilleri, dinleri ve kültürleri doğrultusunda eğitim vermekteydi. Osmanlı'da azınlık okullarının açılması her ne kadar cemaatin kendi dini hayatlarını sürdürebilmek için, din adamları yetiştirecek yerler olarak yapılmak istenmişse de buralarda devlet kontrolü olmadığından zamanla azınlıklar milli menfaatlere aykırı eğitimler vererek devlet düşmanı nesillerin yetişmesine ortam hazırlamıştı. Yine azınlık okullarının bu serbestlikleri zamanla onların yabancı devletler tarafından kontrol edilmelerine olanak tanımış özellikle Osmanlı Devleti'nin zayıf olduğu dönemlerde devletin iç işlerine müdahaleye kadar gitmiştir.

Bulgarlar da Osmanlı Devleti içerisinde yüzyıllarca yaşamış bir toplumdur. Osmanlı hoşgörüsü sayesinde benliklerini koruyan Bulgarlar belli bir dönem Rumların asimilasyon politikasına maruz kalsa da benliklerini korumayı başarmışlardı. Bulgarlar Osmanlı'nın Rumeli'deki en büyük vilayetlerinden olan Edirne'de belli bir nüfusa sahiptiler ve özellikle XIX. yüzyılda Edirne merkezi ve civar kazalarda okullar açarak eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür.

Osmanlı Devleti içerisinde Bulgar okulları özellikle Tanzimat Döneminde açılmaya başlamıştır. İlk açıldıkları zamanlarda devlet denetiminden uzak, ruhsatsız

olarak eğitim veren bu okullar zamanla Osmanlı Devleti'nin eğitimle ilgili bazı düzenlemelerine tabi olmuştur. 1869 tarihli Maarif Nizamnamesi'yle Osmanlı Devleti gayrimüslim ve yabancı okulları kendi kontrolüne alarak okulların açılmasını, verilen dersleri ve öğretmenleri bir nevi denetlemek istemiş ayrıca okulların açılması için birtakım kriterler de getirmişti. Özellikle Edirne gibi kozmopolit bir şehirde bu okulların açıldığı mahalleden tutun da okulun yönü, şekli hatta kaç katlı olacağı bile sorun teşkil etmiş ve diğer azınlık cemaatlerin şikâyetlerine sebep olmuştu. Dolayısıyla bir okula ruhsat alabilmek için yazışmalar yıllarca sürmüştür.

Burada en temel sorun; bir mahallede Bulgar okulu açılmak istendiği zaman, bundan özellikle Rumların rahatsız olması, okulun açılabilmesi için mahallede Bulgar nüfusunun yeterli olup olmadığı, öğrenci sayısı, okul inşaatının nasıl finanse edileceği, bu okulun herhangi bir Müslüman'ın evini rahatsız edip etmediği olmuştur. Bu sorunlar da kimi zaman okulun açılmasına engel teşkil etmiştir.

Bulgar Eksarhlığı ve kilise çoğu zaman Bulgar okullarının açılabilmesi için devreye girmiş, halkı yönlendirmiş ve maddi yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca bazı okulların öğretmenleri aynı zaman da rahiplerdir. Buradan açıkça anlaşılmaktadır ki bu kurumlar Osmanlı devleti'ne karşı Bulgar ahaliyi yönlendirme çabalarına girmiş ve misyonerlik faaliyetleri gütmüşlerdir. Bulgar Eksarhlığı ve kilisesinin bu girişimlerin altında şüphesiz Rumlara karşı da bir önlem alma ve güçlü durma psikolojisi yatmaktadır. Çünkü Rumlar uzun yıllar Bulgarları asimile etme milli benliklerini unutturma çabası içinde olmuşlardı.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

İrade-i Adliye ve Mezahip

Bab-1 Ali Evrak Odası

Dâhiliye Mektub-i Kalemî

İrade-i Dâhiliye

Maarif Nezareti Mektub-i Kalemî

Maarif Salnamesi

Salname-i Vilayet-i Edirne

Şura-yı Devlet

Yıldız Resmi Maruzat

Tedrisat-ı Hususiye Kalemî

Mekatib-i Gayrimüslime ve Ecnebiyye Müfettişliği

Tedrisat-ı Aliye Kalemî

ARAŞTIRMA ESERLERİ VE MAKALELER

AKÇA, Ümit, “Protestan Misyonerler ve Milli Devletlerin Doğuşu: Robert Kolej ve Bulgar Milli Devleti Örneği”, *Sosyoloji Konferansları*, S. 53, İstanbul 2016.

AKGÜNDÜZ, Hasan, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi*, Ulusal Yayınları, İstanbul 1997.

AKKUTAY, Ülker, *Enderun Mektebi*, Gazi Üniversitesi Yayınları No: 38, Ankara 1984.

AKSU, Ayşe, *Robert Kolej'in İzinde*, Dergah Yayınları, İstanbul 2017.

AKSUN, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.

AKŞİN SOMEL, Selçuk, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

AKYILDIZ, Ali *Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S.2013*, 24. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara 2013.

ATALAY, Bülent, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.

BADİ EFENDİ, Ahmed, *Rızay-ı Belde-i Edirne*, Cilt 1/1, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2014.

BALTA, Evangelia, "Edirne Rum Cemaati (XIX. Yüzyılın Ortası-1922)", *Edirne: Serhattaki Payitaht*, Çev: Işık Ergüden, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998.

BİLİM, Cahit Yalçın, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734- 1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları: NO: 1348, Eskişehir 2002.

BARCAN, Ömer Lütfi, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi", *Tanzimat*, Cilt 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999.

BAŞGÖZ, İlhan, *Türkiyenin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

CİHAN, Ahmet, *Osmanlı'da Eğitim*, 3F Yayınları, İstanbul 2007.

CRAMPTON, R.J, *Bulgaristan Tarihi*, Jeo Politika Yayınları, İstanbul 2007.

ÇAĞATAY, Neşet, “Tanzimat ve Türk Eğitimi”, *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1985.

DEMİREL, Fatmagül, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri(1876-1914)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.

DEMİROĞLU, Hasan, *Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği ve Panislavizm (1856-1878)*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *Fetih ve Fatih*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2001.

DİNÇER, Nahit, “Bulgar İhtilalinin Hazırlanmasında Dış Güçlerin Yardımı ve Kültürel Faaliyetler”, *Sosyoloji Okumaları*, Sayı 21, İstanbul 1986.

EMECEN, Feridun M., *Fetih ve Kıyamet 1453*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

ER, Hamit, *Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma ve Eğitim*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1999.

ERGİN, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt I, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1939.

_____, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt II, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1940.

FORTNA, Benjamin C., *Mekteb-i Humayun*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

GENCER, Ali İhsan, “Encümen-i Daniş ve Mustafa Reşit Paşa”, *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1985.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “İkinci Murat Zamanında Edirne”, Prof. M. Tayyib Gökbilgin’in *Edirne Makaleleri*, Haz: M. Altay Gökbilgin-Veysi Akın-Cengiz Bulut, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015.

_____, “Tarihimizde Edirne’nin Mevkii ve Tarihçileri”, Prof. M. Tayyib Gökbilgin’in *Edirne Makaleleri*, Haz: M. Altay Gökbilgin-Veysi Akın-Cengiz Bulut, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015.

_____, “Edirne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994.

GÜLLÜ, Ramazan Erhan, “Bulgar Eksarhlı’nın Kuruluşu ve Statüsü”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt 17, Sayı 1, 2011.

GÜMÜŞSOY, Emine, “Gümülcine’nin İdari Yapısı ve Nüfusu (1831-1900)”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı XXI, Mart 2015.

GÜVEN, İsmail, *Türk Eğitim Tarihi*, Naturel Yayıncılık, Ankara 2010.

HAKER, Erol, *Edirne Yahudi Cemaati ve Alyans Okulları 1867-1937*, Çev: Lizet Deadato, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2007.

HALİS, İsa, *Tanzimat Dönemi Eğitim Sistemi*, Serhat Kitabevi, Konya 2005.

HİBRİ, Abdurrahman, *Enisü’l-Müsamirin, 1360-1650*, Çev. Ratıp Kazancıgil, Türkiye Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Edirne 1996.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”, *150. Yılında Tanzimat*, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992.

İNALCIK, Halil, “Edirne’nin Fethi”, *Edirne’nin 600. Fetih Yılı Dönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965.

_____, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992.

_____, İncalcık, “Tanzimat Nedir”, *Tanzimat*, Ed. Halil İncalcık-Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası kültür Yayınları, İstanbul 2012.

İSTANBUL ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ, *Bir Geleneğin Anatomisi: Robert Kolej'in 150 Yılı (1863-2013)*, Ed. Cem Akaş, İstanbul 2013.

KAFADAR, Osman, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, İstanbul 2016.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt IV, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.

_____, *Osmanlı Tarihi*, Cilt VI, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.

KAYICI, Haluk, *Salnamelere Göre Edirne Sancağı*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Edirne 2013.

KAYNAR, Reşat, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

KAZANCIGİL, Ratıp-GÖKÇE, Nilüfer-BİLAL, Ender, *Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Otra Öğretim) 1361-2005*, Edirne Valiliği Yayınları No: 26, Edirne 2006.

KENANOĞLU, M.Macit, *Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek*, Klasik Yayınları, İstanbul 2007.

KILIÇ, Sezen, *Türk – Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e Kadar)*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2005.

KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992.

KOÇER, Mehmet, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitimi ve Eğitim Kurumları", *Türk Eğitim Tarihi*, Editörler Sebahattin Arıbaş-Mustafa Koçer, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2008.

KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

KOYUNCU, Aşkın, *Bulgar Eksarhlığı*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 1998.

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2014.

MACAR, Elçin, *İstanbul'un Yok Olmuş İki Cemaati*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

MEVSİM, Hüseyin, "Edirne Bulgar Katolik Mektebinden Bir Leh Pederin 93 Harbi Notları", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt IV, S.2, Edirne 2015.

MUTLU, Şamil, *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2005.

OKUMUŞ, Ejder-CİHAN, Ahmet-AVCI, Mustafa, *Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hukuk ve Modernleşme*, Ark Yayınları, İstanbul 2006.

ÖZALP, İlhan, *Kısa Edirne İli Tarihi*, Edirne Ticaret Borsası Kültür Yayınları, Edirne 1999.

ÖZCAN, Turgut, *Osmanlı Gayrimüslim Cemaat ve Yabancı Okulları*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.

ÖZKAN, Salih, *Türk Eğitim Tarihi*, Nobel Yayınevi, Ankara 2011.

ÖZEY, Ramazan, "19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 6, İstanbul 2002.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994.

POLAT HAYDAROĞLU, İlknur, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ocak Yayınları, Ankara 1993.

RODRIGUE, Aron, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, Çev: İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997.

SABEV, Orlini, *Spiritus Roberti Shaping New Minds and Robert College in Late Ottoman Society (1863-1923)*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.

SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

_____, *Saray-ı Humayun*, Denizbank Yayınları, İstanbul 2002.

_____, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.

SHAW, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt I, E Yayınları, İstanbul 2008.

SEYFELİ, Canan, "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Bulgar Eksarhlığı ve Bulgar Katolikler (1847-1918)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 52, S. 2, Ankara 2011.

SEZGİN, İbrahim, "Osmanlı'nın Rumeliye Geçişi ve İlk Fetihler", *Osmanlı*, Cilt 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

SOMEL, Selçuk Akşin, "Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler", *Tanzimat*, Ed. Halil İnalçık-Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası kültür Yayınları, İstanbul 2012.

_____, *Gayrimüslim Okulları Nasıl Azınlık Okullarına Dönüştü*, Cilt 1, Tarih Vakfı, İstanbul 2013.

_____, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

SÜZER, Ersan, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim", *Türk Eğitim Tarihi*, Ed. Mustafa Sağlam, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1762, Eskişehir 2011.

ŞAHİN, Süreyya, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1996.

ŞENTÜRK, Hüdai, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Topkapı Sarayı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

TAŞDEMİRCİ, Ersoy, “Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, S. 10, Kayseri 2001.

TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

TÜRK, Fahri, “Edirne Bulgar Cemaati ve Polonya Azınlık Okulu “Polak Mektep””, *Belleten*, Cilt LXXIII, S. 268, Ankara 2009.

UNAN, Fahri, “Klasik Dönem Osmanlı Medreselerinde Eğitim Üzerine Yapılmış Çalışmalara Dair Bir Bibliyografya Denemesi”, *Divan İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 18, İstanbul 2005.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015.

VAHAPOĞLU, Hidayet, *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997.

YILDIRIM, Bülent, “Osmanlı Devleti'nde Yapılan İlk Modern Nüfus Sayımına (1881/1882-1883) Göre Edirne'deki Ermeni Nüfusu”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Edirne 2011.

YILDIRIM, Bülent - KAYICI, Haluk, “Balkan Savaşları Öncesi Batı Trakya'nın İdari ve Demografik Durumu”, *Dünden Bugüne Batı Trakya Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2014.

DİZİN

A

Abdülmecit, 24, 25
 Adrenepoli, 6
 Adriyan, 6
 Ahiçelebi, 4, 45, 46, 53, 55
 Akviran köyü, 77
Alamut Köyü, 53
 Aleksandr Asen, 9
 Allanlar, 6
 Almanya, 27
 Amerika, 5, 21, 27, 41
 Anadolu, 6, 12, 14, 18, 28, 97, 100
 Arnavut, 10
 Avarlar, 6
 Avrupa, 6, 8, 22, 24, 25, 36, 87
 Avusturya, 22, 27

B

Balık Pazarı, 80
 Balkan Savaşları, 9, 89
 Baron de Tott, 23
 Bettegeriler, 6
 Bizans, 6, 7, 8, 97
 Bosna, 10
 Boşnak, 10
 Bulgar Eksarhlığı, 42, 43, 59, 73, 77,
 83, 100

Bulgar Katolik Okulu, 4, 38, 86, 87,
 88, 89, 96

C

Cezayirli Seyyid Hasan, 23
 Cısr-i Mustafa Paşa, 66

Ç

Çandarlı Ali Paşa, 10
 Çelebi Mehmet, 14
 Çimpi, 7
 Çorlu, 7, 35

D

Dar'ül-İlim, 12
 Dedeğaç, 4, 7, 38, 58, 59, 60
 Derbent köyü, 59
 Dimetoka, 4, 7, 35, 70, 71

E

Ebu Bekr İbn-ul Arabi, 12
 Edirne, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 16, 18, 30,
 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 43,
 47, 53, 54, 56, 58, 59, 62, 64, 65,
 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 78,
 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88,
 89, 96, 97, 98, 99, 100
 Eflak, 9, 10
 Ermeniler, 35

Evliya Çelebi, 30

F

Fatih Sultan Mehmet, 15, 16, 20

Filibe, 9, 42, 45

Fransa, 21, 22, 23, 27, 38, 42

G

Gabrova, 41

Galata Fermanı, 20

Gelibolu, 7, 18, 38, 58

Gotlar, 6

Gümülcine, 4, 45, 46, 55, 58, 72, 73

H

Hadrianopolis, 6

Hoca Sadettin Efendi, 14

Hristos Mahallesi, 80

Hunlar, 6

I

I. Abdülhamid, 13

I. Ahmet, 16

I. Dünya Savaşı, 89

I. Mahmut, 13, 22

II. Abdülhamit, 27

II. Mahmut, 13, 17, 23, 25

II. Murad, 14

II. Selim, 32

III. Selim, 23

Ioannes Palaiologos, 7

Islahat Fermanı, 24

İ

İbrahim Müteferrika, 22

İngiltere, 21, 22, 27

İpsala, 7

İskeçe, 4, 45, 72, 73

İstanbul, 6, 7, 8, 9, 13, 15, 16, 18, 20,

21, 22, 24, 26, 27, 28, 36, 37, 38,

39, 41, 42, 43, 60, 83, 97, 98, 99,

100

İtalya, 21, 27

İvan Stratişimir Vidin, 9

K

Kaleiçi, 38, 80, 87

Kantakuzenos, 7

Karıklı-i Kebir, 46, 49, 53

Karlofça, 22

Kasım Paşa, 22

Kınıklı köyü, 66

Kırkkilise Sancağı, 4, 62

Kıyık, 43, 77

Kirişhane, 4, 43, 74, 76, 87

Kırkkilise Sancağı, 64

Kont de Bonneval, 22

L

Lağoç Köyü, 55

Latinler, 20

Layko, 9

Layoş, 9

Lehler, 86

Lüleburgaz, 7, 35

M

Maarif Nizamnamesi, 26, 37
 Mathaios, 7
 Meclis-i Maarifi Umumiye, 25
 Meclisi Umuru Nafia, 13
 Meclis-i Umur-u Nafia, 25
 Mehmet Fehmi Efendi, 30
 Mekteb-i Harbiye, 23
 Mekteb-i Tıbbiye, 23
 Meriç nehri, 7, 66
 Mimar Sinan, 32
 Molla Fenarini, 15
 Morova, 10
 Muallimhane, 12
 Murat, 7, 10, 14, 30, 35
 Musevi, 38, 66
 Muslihiddin Mahallesi, 59
 Mustafa Reşit Paşa, 24
 Mühendishane-i Bahri-i Hümayun, 22,
 23
 Mühendishane-i Berri-i Hümayun, 23

N

Niğbolu, 9, 10
 Nizam'ül mülk, 14

O

Odrysler, 6
 Orestia, 6
 Orhan Bey, 7
 Orhan Gazi, 14
 Ortodokslar, 20

Osmanlı, 1, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15,
 16, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26,
 27, 28, 30, 32, 36, 37, 39, 40, 41,
 42, 43, 60, 82, 84, 85, 86, 87, 97,
 98, 99, 100
 Osmanlı devleti, 14, 28, 37

P

Pasarofça, 22
 Peçenek, 6
 Ploşnik, 10
 Pravadi, 10

R

Ragıp Paşa, 22
 Robert Koleji, 42
 Rumeli, 7, 9, 18, 37, 38, 45, 66, 73
 Rus, 8, 40, 41, 42, 87
 Ruslar, 8, 41

S

Sahn-ı Seman, 14, 15
 Sait Efendi, 22
 Selanik, 41, 43, 45
 Sıbyan Mektebi, 12, 30, 31
 Sırp, 10
 Sırp Despotu Lazar, 10
 Silistre, 9
 Sofya, 9
 Sultan Murat, 8
 Sultan Yeri, 4, 77
 Süleyman Paşa, 7

Süleymaniye, 14, 15

Tvartko, 10

Ş

U

Şişman, 9, 10

Umur Bey, 7

Şumnu, 10

V

T

Valens, 6

Tanzimat Fermanı, 24, 41

Vidin, 9

Taş Mektep, 12

Y

Tekirdağ, 35, 58

Yahudiler, 36

Tırnova, 9, 10, 41, 64, 65

Yanbolu, 9

Trakya, 6, 7, 8, 9, 98

Yıldırım Bayezid, 14

Türkiye Cumhuriyeti, 9

Türkler, 7, 8, 14, 16, 26, 28, 35, 97, 98

Ek 4: Muslihiddin Mahallesiinde Yapılması Düşünülen Okulun Planı

